

**SUKUPUOLTEN TASA-ARVO SUOMALAISESSA
HYVINVOINTIVALTIOSSA**

Julia Rönkä

Lisensiaattitutkielma

Itä-Suomen Yliopisto

Yhteiskuntatieteiden laitos

Sosiaalipolitiikka, Kuopio

Syyskuu 2010

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO, Yhteiskuntatieteiden laitos, Sosiaalipolitiikka, Kuopio
JULIA RÖNKÄ: Sukupuolten tasa-arvo suomalaisessa hyvinvointivaltiossa.

Lisensiaattitutkielma, 113 sivua

Tutkielman ohjaajat: Professori Juhani Laurinkari

YTT, ma. yliassistentti Anita Mattila

Syyskuu 2010

Avainsanat: sukupuolten tasa-arvo, suomalainen hyvinvointivaltio, naistutkimus, naisystävällinen sosiaalipolitiikka

Hyvinvointivaltion tasa-arvopyrkimyksissä on aina mukana käsitys tasa-arvosta. Lisensiaattitutkielmassa tutkin naistutkimuksessa esiintyviä käsityksiä sukupuolten tasa-arvosta, käsitysten ilmenemistä ja vaikutuksia suomalaisessa hyvinvointivaltiossa sekä sosiaalipolitiikan roolia sukupuolten tasa-arvon mahdollistajana. Kirjallisuustutkimus osoittaa, että sosiaalipolitiikan ja naistutkimuksen monitieteinen suhde on ollut erityisen hedelmällinen sukupuolten tasa-arvon kannalta. Käsityksillä sukupuolten tasa-arvosta on ollut vaikutusta sosiaalipoliittiseen päätöksentekoon, sillä Suomessa sukupuolten eriarvoisuus on vähentynyt. Suomalaisessa hyvinvointivaltiossa universalismi sekä sosiaalivakuutuksessa että sosiaalipalveluissa on naisystävällisen sosiaalipolitiikan tärkein tunnusmerkki. Myös hoivan muuttunut luonne hyvinvointivaltiossa on tarkastelun kohteena, koska hoivan yhteiskunnallistamisella on ollut tärkeä rooli pohjoismaisessa tasa-arvoajattelussa.

Naistutkimuksessa on kaksi suurta suuntausta sukupuolten tasa-arvon teoretisoinnissa: samanlaisuus- ja erilaisuusajattelu. Samanlaisuusajattelussa sukupuoliero on ongelma josta pitäisi päästä eroon. Lopullisena tavoitteena on sukupuolineutraliteetti. Sen sijaan erilaisuusajattelun mukaan sukupuolierot nähdään resurssina eikä niitä yritetä häivyttää tai minimoida. Postmodernissa ajattelussa sukupuolten tasa-arvoa lähestytään toisenlaisesta näkökulmasta: kysymys ei ole sukupuolieroista tai samanlaisuudesta vaan sukupuolten vastakkainasettelusta ja sukupuolen ideologiasta. Käsitysten ja käytännön yhteys ilmenee sosiaalipolitiikan ja lainsäädännön, diskurssien sekä asenteiden kautta.

Tutkielmassa esitetyt käsitykset ovat olleet aktiivisessa käytössä hyvinvointivaltion kehittymisen aikana, silti sukupuolten tasa-arvo ei ole toteutunut. Koulutusalat ja työmarkkinat Suomessa ovat segregoituneet sukupuolen mukaan. Naisten alat ovat yleensä matalapalkkaisempia kuin miesten. Tutkimuksen perusteella on todettavissa, että sukupuolten tasa-arvokäsitykset eivät ole johtaneet sukupuolten täydelliseen tasa-arvoon, vaan eriarvoisuuden vähenemiseen. Tämä johtuu siitä, että konteksti, jossa poliittiset päätökset tehdään, on vaikutusvaltainen ja mieskeskeinen. Tässä kontekstissa on sosiaalipolitiikan keinoin kuitenkin pystytty vähentämään sukupuolten eriarvoisuutta. Hyvinvointivaltio ei ole pystynyt muuttamaan naisten ja miesten molemminpuolista riippuvuutta symmetriseksi, vaan naiset ovat edelleen miehistä riippuvaisia.

UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND, Department of Social Sciences, Social Policy, Kuopio

JULIA RÖNKÄ: Gender Equality in the Finnish Welfare State.

Licentiate Thesis, 113 pages

Advisors: Professor Juhani Laurinkari

DSocSci, Senior Lecturer Anita Mattila

September 2010

Keywords: gender equality, Finnish welfare state, women's studies, women-friendly social policy

In equality ambitions of a welfare state there is always a certain definition of equality. This licentiate thesis deals with conceptions about gender equality in women's studies, appearance and effects of the conceptions in the Finnish welfare state and the role of social policy as the enabler of gender equality. The literature research shows that especially the multi-science relationship between social policy and women's studies has been fertile for gender equality. The apprehensions about gender equality have had an effect on social political decision making, and the inequality between genders in the Finnish welfare state has decreased.

In women's studies there are two main views in theorization of gender equality: the similarity view and the dissimilarity view. In the similarity view the gender differences constitute a problem which should be dealt with. The ultimate target is gender neutrality. Instead of that, according to the dissimilarity view, the gender differences are a resource and they shouldn't be dissolved or minimized. The postmodern thinking approaches gender equality from a different point of view: the main focus is not on differences or similarities, it is on the juxtapositioning and the ideologies of sexes. The link between apprehensions and reality appears in social policy and law, discourses and attitudes.

All conceptions presented in this theoretical research have been in an active use during the development of the welfare state, but gender equality hasn't been achieved. Education and labour market are segregated by gender. Female professions are generally less waged than male professions. According to the research it can be stated that the conceptions about the gender equality do not lead to the complete gender equality, but they do lead to a decrease in gender inequality. Due to the fact that political decision making context appears to be so strong and androcentric. However, in this context by the means of social policy it has been possible to decrease inequality between genders. The welfare state has not been able to modify the bilateral dependency between women and men to be symmetrical, but women are still dependent on men.

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO	6
1.1	TUTKIMUKSEN TAUSTA	6
1.2	TUTKIMUSTEHTÄVÄ	9
2	KÄSITYKSET SUKUPUOLTEN TASA-ARVOSTA MONITIETEISESSÄ NAISTUTKIMUKSESSA	13
2.1	MITÄ NAISTUTKIMUS ON?.....	13
2.1.1	<i>Samanlaisuusajattelu</i>	16
2.2.1.1.	Marxilainen feminismi	16
2.2.1.2.	Sosialistinen feminismi	21
2.2.1.3.	Liberalistinen tasa-arvoideaali.....	23
2.1.2	<i>Erlaisuusajattelu</i>	26
2.2	POSTMODERNI NÄKEMYS SUKUPUOLTEN TASA-ARVOSTA.....	31
2.3	SUKUPUOLTEN TASA-ARVO HYVINVOINTIVALTION NYKYPERHEESSÄ	34
3	SUKUPUOLTEN TASA-ARVON TOTEUTUMINEN SUOMALAISESSA HYVINVOINTIVALTIOSSA	40
3.1	SUKUPUOLIKOMPROMISSI JA TYÖMARKKINOIDEN SEGREGOITUMINEN	40
3.2	POHJOISMAISEN NAISYSTÄVÄLLISEN HYVINVOINTIVALTION RISTIRIITAINEN LUONNE	45
3.3	HOIVAKYSYMYKSEN ULOTTUVUUDET	52
3.4	SUKUPUOLTEN TASA-ARVOKÄSITYSTEN JA KÄYTÄNNÖN YHTEYS	56
4	SOSIAALIPOLITIIKAN ROOLI JA MAHDOLLISUUDET SUKUPUOLTEN TASA-ARVON TOTEUTUMISESSA.....	66
4.1	NAISYSTÄVÄLLINEN SOSIAALIPOLITIIKKA	66
4.1.1	<i>Sosiaaliturvapolitiikka</i>	72
4.1.2	<i>Julkiset sosiaalipalvelut</i>	79
4.2	TASA-ARVOPOLITIIKKA.....	82
4.3	SUKUPUOLINÄKÖKULMAN VALTAVIRTAISTAMINEN JA SUKUPUOLIKIINTIÖT	87
5	YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	92
5.1	YHTEENVETO	92
5.2	JOHTOPÄÄTÖKSET	94
	KIRJALLISUUS.....	102

It is not a matter of changing specific items within a horizon already defined as 'our common humanity', but rather of changing the horizon itself.

Luce Irigaray (1991)

We need to reconfigure the political space and what we mean by politics instead of trying to adapt our political strategies to fit within the existing parameters of political life.

Judith Butler (1992)

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tausta

Lisensiaattitutkielmassani käsittelen naistutkimuksessa esiintyviä käsityksiä sukupuolten tasa-arvosta ja näiden käsitysten ilmenemistä suomalaisessa hyvinvointivaltiossa. Tasa-arvon käsitykset ovat avainasemassa, koska ilman niitä yhteiskunnalliset tasa-arvopyrkimykset eivät ole mahdollisia. Vapaus ilman tasa-arvopyrkimystä muuttuu pian vahvimman vapaudeksi; ketun vapaudeksi kanatarhassa. Eriaisuus koettakoon onnelliseksi kohtaloksemme, mutta eriarvoisuus koituu onnellisuuden esteeksi. Yksilön ja yhteisön suhteiden tulee olla jonkinlaisessa tasapainossa yhteiskunnassa jotta elämisen jatkuvuus maapallolla varmistuisi. (Lehtisalo 1998, 86.) Tasa-arvolla on välinearvo. Se on keino vapauden saavuttamiseksi ja se mahdollistaa vapautumisen persoonallisuutta rajoittavista taloudellisista, sosiaalisista ja koulutuksellisista esteistä (Lehtisalo & Raivola 1992, 71).

Vielä viime vuosisadan alussa suomalaiset opiskelijanaiset joutuivat hakemaan sukupuolensa takia erivapautta saadakseen oikeuden korkeakoulututkinnon suorittamiseen. Siitä ajasta naisten asema on parantunut, niin että nykyisin Suomea pidetään yhtenä maailman tasa-arvoisimmista maista. Kehitystä ei kuitenkaan ole tapahtunut itsestään, vaan siihen on vaikuttanut suomalaisen hyvinvointivaltion kehittyminen.

Hyvinvointivaltion tasa-arvopyrkimyksissä on aina mukana käsitys tasa-arvosta. Sosiaalipolitiikan ja naistutkimuksen opiskelijana olen kiinnostunut siitä, millaisten tasa-arvokäsitysten mukaan sukupuolten tasa-arvo suomalaisessa hyvinvointivaltiossa toteutuu. Käsitykset ovat välittömässä yhteydessä politiikkaan eli se, miten tasa-arvo käsitetään, vaikuttaa politiikan toimintalinjoihin. Koska naisystävällisellä sosiaalipolitiikalla on merkittävä rooli sukupuolten tasa-arvon mahdollistajana, tarkastelen, mitä sosiaalidemokraattisessa regiimissä naisystävällisyydellä tarkoitetaan.

1980-luvulle saakka sosiaalipolitiikan tehtävien ja olemuksen teoreettinen ymmärtäminen on Suomessa perustunut miehisille ja pääasiassa myös miesten luomille tulkinnoille ja selityksille. Naisten vaikutus on ollut vähäistä, eivätkä naiset yleensäkkään ole esittäneet teorioita sosiaalipolitiikan synnystä, kehittämisestä ja institutionalisoitumisesta. Miespuoliset teoreetikot eivät myöskään ole tutkiessaan hyvinvointivaltion kehitystä ja toimintatapoja ole ottaneet huomioon naisten vaikutusta sen muotoutumiseen. (Anttonen 1989, 3.)

Käsityksemme hyvinvointivaltiosta ovat pitkään perustuneet ajatukselle sukupuolineutraalisuudesta; ikään kuin sosiaalipolitiikka merkitsisi samaa miehille ja naisille. Vasta naistutkimuksen nopea vahvistuminen Suomessa 1980-luvulla on muuttanut sukupuolisesti neutraalin sosiaalipolitiikkakäsityksen. Naistutkimus on nostanut esiin naisten "pienen elämän", ja on tehnyt entistä näkyvämmäksi hyvinvointivaltion feminiinisen puolen eli palvelut, hoivan ja huolenpidon. (Julkunen 1992, 19.) Sukupuolen kategorialle perustuva hyvinvointivaltion teoreettinen käsitteellistäminen avaa aivan uudenlaisia tulkintakehyksiä (Anttonen 1989, 3), joita käytän tutkielmassani.

Suomalaisessa hyvinvointivaltiossa hoivasta on tullut tärkeimpiä sosiaalipolitiikan ja naistutkimuksen tutkimuskohteita. Huomioni kohteena seuraavassa ovat vaikeasti ratkaistavan hoivakysymyksen ulottuvuudet. Vain kolmasosa naisten tekemästä työstä on palkallista ja kaksi kolmasosaa korvauksetonta, taloustilastojen ulkopuolelle jäävä työtä. Työ, josta maksetaan ja joka nimetään klassisessa kansantaloustieteessä ainoaksi produktiiviseksi ja taloudellisesti arvokkaaksi työksi, naisille on välttämätön toimeentulon lähde.

Yhteiskunta säilyttää naisille suurimman osan palkattomasta työstä eräänlaisena 'uusintamisverona'. Markkinatalous tarvitsee työvoimaa ja naiset maksavat siitä kustannukset mm. menetettyinä ansiotuloina. Feministit ovat vastustaneet ansio- ja uusintamistyön sukupuolihierarkkista työnjakoa, koska se saattaa naiset ja miehet eriarvoiseen asemaan suhteessa valtaan. He ehdottavat, että maksutta ja maksusta tehty

työ jaetaan oikeudenmukaisesti miesten ja naisten kesken työn ja vallan tasaamiseksi. (Wichterich 2002, 173-174, 179.) Tutkielmassani tarkastelen hoivatutkimuksen ajankohtaisuutta ja hoivakysymyksen ratkaisemisen tärkeyttä sukupuolten tasa-arvon kannalta.

1900-luvun alussa amerikkalainen naisasianainen Ida Husted Harper julisti, että naisten tilanne oli "muuttunut useimmilla elämän alueilla täydellisesti". Feministi Elsie Clews Parsons esitti vuonna 1913, että maassa pitäisi avata naismuseo, jotta voitaisiin todistaa "epäuskoisille jälkipolville, että naiset olivat joskus erillinen yhteiskuntaluokka". Myöhemmin, toisen maailmansodan lopulla hallituksen teettämässä tutkimuksessa, eräs terästeollisuudessa työskennellyt nainen esitti käsityksensä naisten asemasta, että "sitä ikivanhaa teoriaa, jonka mukaan naisen paikka on kotona, ei ole enää olemassakaan. Ne päivät ovat ohi ikuisesti". Juhlminen on kuitenkin ollut ennen aikaista tuolloin. (Faludi 1994, 88.)

Susan Faludin esittämät naisten käsitykset asemastaan ovat peräisin USA:sta runsas vuosisata sitten. Ehkä Suomessa 2000-luvulla naisten ja miesten välinen tasa-arvo on jo saavutettu? Siihen löytyy vastaus esimerkiksi tasa-arvobarometrissa, jota Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus ja tilastokeskus julkaisevat joka neljäs vuosi, ja joka selvittää suomalaisten asenteiden ja kokemusten avulla sukupuolten työnjakoa ja valtasuhteita eri elämänalueilla. Barometrin keskeisenä näkökulmana on kymmenen vuoden aikana tapahtuneen muutoksen tarkastelu. Naisten asema yhteiskunnassa ei ole vielä kummarkaan sukupuolen arvioiden mukaan yhtä hyvä kuin miesten. Esimerkiksi työpaikalla naiset kokevat selvästi enemmän haittaa sukupuolestaan kuin miehet, mikä näkyy palkkaukseen, ammattitaidon arvostukseen ja uralla etenemiseen liittyvissä kysymyksissä. (Tasa-arvobarometri 2008.)

Pohjoismaiden ministerineuvoston (2006) sukupuolten tasa-arvon määritelmää käyttäen on todettavissa, että "valta ja vaikutusvalta" eivät "jakaudu tasa-arvoisesti miesten ja naisten välillä"; lupaavista teorioista huolimatta käytännössä naisilla ja miehillä ei ole "samoja oikeuksia, velvollisuuksia ja mahdollisuuksia kaikilla elämän alueilla" (Lister 2009, 266).

Naisten syrjintä ja päätöksenteosta poissulkeminen on sisäänrakennettu teollisen talouden järjestelmään. Mutta juuri naisten panoksen puuttuminen teollisen yhteiskunnan johtamisesta ja suunnittelusta sen kehittämisprosessin aikana on suurin syy tasapainottomuuteen ja sosiaalisiin, taloudellisiin ja kansainvälisiin ongelmiin, joita nykyisin esiintyy. (Pietilä 2000, 135.) Tästä huolimatta naisia työelämässä ei juurikaan käsitetä mahdollisuudeksi vaan useimmiten taloudelliseksi rasitteeksi. ”Kun heidän pitämisensä työssään maksaa niin paljon” (Julkunen 1992, 52).

Edelleenkin suomalaisessa keskustelussa naisten oikeuksia perustellaan taloudellisesta näkökulmasta ja yhteiskunnan hyödyillä. Yhteiskunnan kokonaisuus käsitetään tehokkuudeksi ja kilpailukyvyksi ja tasa-arvoa perustellaan niiden kautta. Sinikka Mustakallio kirjassa ”Sukupuolen politiikka. Naisten äänioikeuden 100 vuotta Suomessa” (2006, 16) kysyy: ”Miksi meille ei vielääkään riitä yksinkertaisesti oikeudenmukaisuus? Eikö pitäisi riittää, 100 vuotta äänioikeuden toteuttamisen jälkeen, että naisilla yksinkertaisesti on oikeus tasa-arvoon?”

1.2 Tutkimustehtävä

Tutkimukseni on kirjallisuustutkimus. Se on teoreettinen ja kriittinen. Kuten empiirisessä tutkimuksessa, myös teoreettisessa tutkimuksessa lähdemateriaalia tulkitaan ja analysoidaan tiettyjen teoreettisten 'silmälasiin' läpi ja liikutaan siten aineiston 'yläpuolella', aineistosta johtopäätöksiä ja tulkintoja rakentaen. Idealityypimäisyydestään ja muista rajoitteistaan huolimatta teoreettisella tiedolla on kiistatta tärkeä asema yhteiskuntatieteissä. Max Weber painotti, että yhteiskuntatieteet voivat käsitteellis-teoreettisista lähtökohdistaan huolimatta edistää käytännöllisten ongelmien ratkaisua (Kallio 2006, 522; Weber 1988, Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre) ja juuri se on myös tämän tutkimuksen tarkoitus. Sukupuolten tasa-arvo tutkimuksen aiheena on edelleen tärkeä ja ajankohtainen.

Kriittisen, teoreettisen tutkimuksen pyrkimyksenä on tehdä asioita näkyviksi. Tutkimus problematisoi vallitsevat asiointilat ja esittää myös ajatuksen siitä, kuinka asioiden tulisi olla. Keskeisiä käsitteitä kriittisen, teoreettisen tutkimuksen kannalta ovat vallitsevien asiointilojen näkyväksi tekeminen, problematisointi, kriittisyys, dekonstruktio ja emansipatorinen tiedonintressi. (Kallio 2006, 534.) Nykyisten toimintakäytäntöjen murtaminen ja uusien kehittäminen edellyttää teoreettisen ajattelun ja siten teoreettisten mallien kehittämistä. Teoreettinen malli ei ole vain kuvaus todellisuudesta, vaan se on samalla myös ajattelun menetelmä, tapa tutkia ja muunnella todellisuutta ajatuksissa. (Kauppi 1992, 120.)

Tutkimukseni on monitieteinen, joka pyrkii yhdistämään sekä sosiaalipolitiikan että naistutkimuksen näkökulmat. Kuten mainitsin luvussa 1.1, vasta sukupuolinäkökulman integroiminen sosiaalipoliittiseen tutkimukseen mahdollisti naisten näkymättömän elämän (hoivan ja arjen) politisoitumisen. Monitieteisyys on tiedepoliittisessa keskustelussa mielletty hyvin positiiviseksi käsitteeksi. Silloin kun tieteenaloista muodostuu pysähtyneitä, niin saadaan muutos aikaan, kun tuodaan yhteen eri tieteenalojen tutkijoita ja tehdään tutkimusta uudella tavalla. (Pulkinen 2010, 49.) Naistutkimuksen tuloa sosiaalipolitiikan alueelle sekä feministisen liikkeen aikaansaannoksia voidaan pitää todella edistyksellisinä, erityisesti suomalaisen sosiaalipolitiikan ja sukupuolten tasa-arvoistumisen kannalta.

Tutkimuksessani on myös käsiteanalyysin piirteitä. Tietyissä tapauksissa käsitetutkimus voi tulla hyvin lähelle teoreettista tutkimusta. Käsiteanalyysissä tieteellinen oppiperusta on pääosin aiempaa käsiteanalyysiä, mutta voi sisältää myös empiriapainotteisia kokemuksia ja tutkimustuloksia. Tutkimuskohteina ovat tosiasiat, arvot tai normit, ja tutkimustulokset saattavat olla sekä toteavia että suosittelevia. (Kallio 2006, 516.) Tutkimukseni kohteena on sukupuolten tasa-arvo, ja analyysin tuloksena on mm. toteamus, että vallitsevat tasa-arvokäsitykset eivät ole riittäviä naisten ja miesten tasa-arvon saavuttamiseen sosiaalidemokraattisessa hyvinvointiregiimissä, jossa naiset ovat riippuvaisia sekä puolisoista että sosiaalivaltiosta. Tutkimustulokset ovat myös suosittelevia: koska naisten ja miesten välinen taloudellinen eriarvoisuus on suuri, pyrin esittämään ratkaisuja eriarvoisuuden kuilun kaventamiseksi.

Käsitettä ”tasa-arvo” voidaan ajatella myös tapaukseksi ja tarkastella sitä esimerkiksi historiallisesta perspektiivistä eli tutkia, miten tasa-arvo on ilmennyt eri aikoina, eri yhteiskunnissa ja erilaisissa tilanteissa. Tutkittiinpa teoreettisia kategorioita tai toiminnan kategorioita niin välttämättömyytenä esille tulee niiden kontekstisuus. Teoreettiset kategoriat on sidottava toiminnallisiin yhteyksiinsä, sillä yhteiskuntaa kuvaavassa teoretisoinnissa taustaoletuksena on toiminta. Hanne Laitisen (1998, 34) edellä mainitun määritelmän mukaan suomalaisen sukupuolten tasa-arvon voi nähdä tapauksena, jonka kontekstina on suomalainen hyvinvointivaltio.

Tutkimuksen kysymyksenasettelu on seuraava:

- a) Mitkä ja miten naistutkimuksessa esiintyvät sukupuolten tasa-arvokäsitykset ovat vaikuttaneet sukupuolten tasa-arvon toteutumiseen suomalaisessa hyvinvointivaltiossa?
- b) Mikä on sosiaalipolitiikan rooli ja mitkä ovat sen mahdollisuudet sukupuolten tasa-arvon toteuttamisessa suomalaisessa hyvinvointivaltiossa?

Kirjallisuutenani käytän sosiaalipolitiikan ja naistutkimuksen klassikko- ja nykykirjallisuuden teoksia. Erityisesti sosiaalipolitiikan naistutkijoiden teokset ovat tärkeä osa tutkielman kirjallisuutta, koska ne käsittelevät teoreettisia näkemyksiä sekä hyvinvointivaltiosta että sukupuolten tasa-arvosta.

Luvussa 2 käsittelen naistutkimuksessa esiintyviä käsityksiä sukupuolten tasa-arvosta, jotka jakautuvat pääosin samanlaisuus- ja erilaisuusajatteluun. Sen jälkeen siirryn postmodernin ajattelun ja tasa-arvoteoreetikkojen näkemyksiin sukupuolten tasa-arvosta hyvinvointivaltion nykyperheessä. Luvussa 3 tarkastelen suomalaisen hyvinvointivaltion kehitysvaiheita ja periaatteita sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta, minkä jälkeen osoitan käsitysten ja käytännön välisen yhteyden. Teoreettiset käsitykset joita käsittelen luvussa 2, ilmenevät hyvinvointivaltion sukupuolten tasa-arvon toteuttamisen tavoissa. Koska sosiaalipolitiikka osoittautuu tehokkaaksi sukupuolten eriarvoisuuden vähentäjäksi, luvussa 4 käsittelen sosiaalipolitiikan roolia ja

mahdollisuuksia sukupuolten tasa-arvon toteutumisessa. Luku 5 on tutkielmani yhteenveto ja johtopäätöksiä.

2 KÄSITYKSET SUKUPUOLTEN TASA-ARVOSTA MONITIETEISESSÄ NAISTUTKIMUKSESSA

Luvussa 2 keskityn naistutkimukseen tutkimusalaan ja erityisesti naistutkimuksessa esiintyviin käsityksiin sukupuolten tasa-arvosta. Tarkastelen sukupuolten tasa-arvon pääsuuntauksia, koska oletan, että poliittiset ratkaisut perustuvat siihen, miten tasa-arvo käsitetään.

2.1 Mitä naistutkimus on?

Naistutkimus on tieteidenvälinen ja monitieteinen tutkimusala, joka pyrkii tuottamaan uutta tietoa sukupuolten välisistä suhteista, naisten elämästä ja asemasta sekä sukupuolen merkityksestä historiassa, kulttuurissa ja yhteiskunnassa.¹ Naistutkimuksen juuret ovat feministisessä yhteiskunnallisessa liikkeessä. Yliopistoihin naistutkimus tuli ensin Yhdysvalloissa 1960-luvun lopun ja 1970-luvun alun radikaaliliikehännän myötä. Suomessa 1960- ja 1970-luvulla tehtiin tasa-arvotutkimusta ja sukupuoliroolitutkimusta. Varsinaista naistutkimusta alettiin yliopistoissa opettaa 1980-luvulla. (Urponen 2009.)

Feminismi on yhteiskunnallinen liike, jonka lähtökohdat ovat sekä valistuksen ajan ihanteissa vapaudesta ja tasa-arvosta että valistuksen edustaman vallan ja tiedon liiton tiedostamisessa, sen paljastamisessa ja kritisoinnissa. Tähän kaksoistietoisuuteen liittyy myös feministisen teorian erityinen tieto-opillinen luonne. Vaikka feministisen kritiikin historialliset juuret ovat valistusfilosofiassa, se on haastanut ja kyseenalaistanut objektiivisuuden periaatteen, joka kyseisessä filosofiassa liitettiin tietoon. (Koivunen & Liljeström 1996, 12-13.)

¹ Monitieteisyyttä pidetään olennaisena ominaisuutena naistutkimuksen itseymmärryksessä (Pulkkinen 2010, 50).

Tieteenkritiikki on siis keskeinen osa naistutkimusta. Yhtäältä naistutkimus pyrkii purkamaan tieteen mieskeskeisyyttä, vallitsevia ajatustapoja ja valtarakenteita. Toisaalta se rakentaa vaihtoehtoisia ajattelun malleja ja tulkintatapoja. Naistutkimusta sanotaan samanaikaiseksi purkamisen ja rakentamisen projektiksi, sillä se pyrkii kyseenalaistamaan ja muuttamaan naisten alistamista tuottavia ja ylläpitäviä symbolisia ja materiaalisia rakenteita ja käytänteitä. (Urponen 2009.)

Yksi naistutkimuksen keskeisiä periaatteita on käsitys kaiken tiedon ja tietämisen paikantuneisuudesta – sijoittuneisuudesta tiettyyn yhteiskunnallis-kulttuuriseen kontekstiin. Naistutkimus on luonteeltaan kriittistä tutkimusta joka problematisoi sukupuolen itsestäänselvyyden. (Urponen 2009.) Sukupuolentutkimuksella ei pyritä saavuttamaan vakiintuneita totuuksia siitä, mitä sukupuoli on, vaan poistamaan piintyneitä käsityksiä sukupuolesta ja sukupuolijärjestelmästä. (Pulkkinen 2010, 48.)

Koska feministinen naistutkimus lähti olettamuksesta, että naisten ja miesten maailmat ovat erilaisia eikä naisten maailmaa pidä muuttaa miesten maailman kaltaiseksi, oli myös luonnollista alkaa puhua naisnäkökulmasta tieteessä. Sillä on tarkoitettu naisten omien arvojen ja suuntautumisen huomioonottamista tieteellistä tutkimusta tehtäessä. Se ei ole siten teoria vaan tapa lähestyä todellisuutta, jonka tärkeäksi osaksi naisten elämäntilanne mielletään. (Jallinoja 1983, 216-217.)

Naistutkimuksen historia on ollut tapana (ks. esim. Urponen 2009) jakaa kolmeen vaiheeseen tai suuntaukseen riippuen siitä, miten sukupuoli ja sukupuolten väliset suhteet jäsennetään. Tämän vuoksi sukupuolten tasa-arvoa myös määritellään eri tavoin eri vaiheissa ja suuntauksissa. Erilaiset tulkinnat ovat jääneet elämään uusien rinnalle, minkä vuoksi naistutkimuksellinen tieto ja teorianmuodostus on kerrostuneista.

Näitä suuntauksia voidaan luonnehtia seuraavasti: Tasa-arvofeministinen naistutkimus pyrkii sisällyttämään naisen näennäisesti neutraaliin mutta käytännössä miehiseen ihmisen -käsitteeseen. Naiskeskeinen eli gynosentrinen naistutkimus kritisoi tasa-arvofeminismiiä siitä, ettei se kyseenalaista "ihmisen" miehistä normia. Gynosentrismin keskeinen periaate on erityisen naiskokemuksen ottaminen tutkimuksen lähtökohdaksi ja kohteeksi. Jälkistrukturalistinen naistutkimus puolestaan kieltäytyy määrittelemästä

mitä sukupuoli on, ja keskittyy sen sijasta tarkastelemaan sitä, miten sukupuoli ja sukupuolten väliset suhteet yhteiskunnassa ja kulttuurissa rakentuvat. (Urponen 2009.)

Kuten edellä ilmenee, naistutkimuksessa tasa-arvoa tulkitaan ja määritellään useammalla eri tavalla, mikä on osoitus pyrkimyksistä luoda ratkaisuja, jotka johtaisivat yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuteen. Kaikki käsitykset sukupuolten tasa-arvosta ovat kuitenkin enemmän tai vähemmän idealistisia, joskaan eivät vähäarvoisia, sillä ideaalit ja utopiat ovat tärkeitä yhteiskuntatieteille.

Utopialla kirjallisena lajityyppinä on lukemattomia funktioita. Se on toiminut kritiikin välineenä, keinona esitellä omia yhteiskunnallisia ideaaleja, didaktisissa tehtävissä, osana uskonnollista herätystä, tulevaisuuden ennustajana, ja samalla se on ollut myös kaunokirjallisuuden laji. Utopia liittyy tahtoon ja tavoitteiden muodostamiseen ja kun ne omaksutaan yleisesti, niistä tulee vaikuttavia voimia. Vallitsevan järjestyksen ylittäviä utopioita syntyy säännöllisesti järjestykseen tyytymättömien keskuudessa ja utopiat voivat osaltaan vaikuttaa vallitsevan järjestyksen muuttumiseen. Ilman utopioita ei ole myöskään politiikkaa. (Lagerspetz 1998, 15, 24-25.)

Utopioiden ja teorioiden abstraktissa maailmassa on kuitenkin helppo edetä todellisuutta pidemmälle ja luoda mahdollisia uusia maailmoja ja käsityksiä sukupuolen muokattavuudesta, niiden muuntaminen politiikan ja käytännön ratkaisujen kielelle sen sijaan on jo vaikeampaa. Tämä ongelma ei ole ominainen vain naistutkimukselle vaan se on yhteinen minkä tahansa kriittisen ja maailmaa muuttamaan pyrkivän teoreettisen ajattelun kanssa. (Nenola 1999, 165.)

Naistutkimuksessa luodut visiot joskus tuntuvat utopistisilta, mikä johtuu siitä että feministiteoreetikot ovat aikaansa edellä. Todellisuus on kuitenkin osoittanut, että naistutkimuksen tuottamalla tiedolla on ollut laajoja yhteiskunnallisia vaikutuksia. Ilman feminististä ei olisi tapahtunut muutoksia naisten asemassa, sillä juuri feministinen tieto on toiminut poliittisten päätösten perustana.

Kuten John Stuart Mill (1981, 53) on todennut, lait eivät koskaan tulisi paremmiksi,

ellei olisi henkilöitä, joiden moraaliset tunteet ovat parempia kuin vallitsevat lait. Moraalisesti harjaantunut ihminen pystyy näkemään asioissa ominaisuuksia, joita toiset eivät näe. Hän voi opettaa muita tekemään samanlaisia havaintoja, esimerkiksi huomaamaan sosiaalista epäoikeudenmukaisuutta. (Pietarinen & Poutanen 2000, 149.) Naistutkimuksen moraalinen tehtävä on mielestäni tuoda esiin mm. sukupuolten tasa-arvoon ja sukupuolijärjestelmään liittyviä tiedostamattomia asioita ja totuttaa ihmiset reflektoimaan sekä kyseenalaistamaan siihen liittyvää normatiivisuutta.

2.2 Sukupuolten tasa-arvoajattelun pääsuuntaukset

Tässä luvussa tarkastelen naistutkimuksessa esiintyviä käsityksiä sukupuolten tasa-arvosta. Naistutkimuksessa on kaksi suurta suuntausta sukupuolten tasa-arvon teoretisoinnissa: samanlaisuus- ja erilaisuusajattelu. Samanlaisuusajattelussa sukupuoliero on ongelma josta halutaan päästä eroon. Lopullisena tavoitteena on täydellinen sukupuolineutraliteetti. Sen sijaan erilaisuusajattelun mukaisesti sukupuolierot nähdään resursseina ilman että niitä yritetään häivyttää tai minimoida.

2.1.1 Samanlaisuusajattelu

2.2.1.1. Marxilainen feminismi

Platon (ks. Valtio 460d-e.) ilmeisesti ensimmäisenä tajusi sen ongelman, joka naisten reproduktiotehtävään liittyy, kuten myös sen, että lasten jättäminen pelkästään äidin hoivaan on esteenä naisten osallistumiselle yhteiskunnalliseen elämään. Platonin ihannevaltiossa lasten hoito on järjestetty kollektiivisesti ja hoitoon osallistuvat sekä miehet että naiset. (Ruotsalainen 1989, 82.) Platonin mukaan naisten tasa-arvoistumisen avain on osallistuminen yhteiskunnalliseen elämään, mikä voidaan tulkita naisten ja miesten välisen tasa-arvon edellytykseksi. Naisten osallisuus voi toteutua vain, jos hoiva yhteiskunnallistetaan ja molemmat sukupuolet osallistuvat hoivaprosesseihin. Platonin aihe toistuu ja laajenee marxilaisessa feminismissä.

Marxilaisen feminismin taustalla on Karl Marxin ja Friedrich Engelsin kritiikki kapitalismin sortojärjestelmää vastaan. Teoksessaan "Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperä" Engels käsittelee yhteiskunnallista tasa-arvoa ja sukupuolten tasa-arvon mahdollisuutta.

Marxilaisessa suuntauksessa tasa-arvo voi toteutua vasta sen jälkeen, kun kapitalistiluokan lakiperusteiset erikoisetuoikeudet on poistettu ja molempien luokkien täydellinen juridinen tasa-arvo on saatettu voimaan. Demokraattinen tasavalta ei kuitenkaan pysty hävittämään luokkien välistä ristiriitaa, vaan se luo vasta perustan ristiriidan ratkaisemiselle. Vasta, kun mies ja nainen ovat juridisesti täysin samanarvoisia, paljastuu tasa-arvoisuuden vaatimuksen välttämättömyys. Engelsin käsityksen mukaan naisten vapauttamien miehen herruudesta onnistuu vain palauttamalla naiset elinkeinoelämään, mikä taas vaatii lastenhoidon järjestämistä kollektiivisesti. Tämä edellyttää, että perhe lakkaa olemasta yhteiskunnan taloudellinen yksikkö ja tuotantovälineet siirtyvät yhteiskunnan omistukseen. Yksityinen taloudenpito muuttuisi näin yhteiskunnalliseksi työksi. (Engels 1975, 96 – 98.)

Engels uskoi, että saavutettuaan juridisen tasa-arvoisuuden miesten kanssa, naiset huomaavat henkilökohtaisen ja taloudellisen riippuvuutensa miehistä. He löytävät siihen myös ratkaisun ansiotyöhön menemisestä. Ratkaisun edellytyksenä aikansa naiskysymykseen oli se, että naiset itse lähtevät yhteiskunnalliseen ja poliittiseen toimintaan - työ- ja poliittiseen sekä kulttuurielämään - jossa nämä ongelmat käytännössä ratkaistaan. (Lumme 1985, 335, 341.)

Engelsin ajattelun mukaan biologia ei voinut olla naisten alistamisen syynä. Biologiaan pohjautuva työnjako (lasten synnyttäminen ja fyysinen voima) eivät olleet siis Engelsin mielestä riittäviä tekijöitä selittämään naisten alistettua asemaa. Historiallisen kokemuksen perusteella ei voinut päätellä naisella olevan miehestä poikkeavaa olemusta, joka läpäisisi ihmiskunnan historian vaiheet. Historiallinen kokemus päinvastoin osoitti, että ihmiset ovat eri aikoina ja eri yhteiskunnissa olleet sukupuolesta riippumatta hyvinkin erilaisia, joten Engelsin johtopäätöksenä on, että sukupuolilla ei

voi olla toisistaan poikkeavaa ylihistoriallista perimmäistä olemusta. (Lumme 1985, 310-311.)

Engelsin (1974) mallissa sekä luokkajakoa että naisten alistamista selitetään yksityisomistuksella. Ratkaisuna molempiin sorron rakenteisiin pidetään uutta yhteiskuntamuotoa. Olennaista tässä ajattelussa on näkemys naisten alistamisen kytkeytymisestä yhtäältä yhteiskunnan jakautumiseen julkiseen ja yksityiseen alueeseen ja toisaalta tämän jaon mukaiseen sukupuolittuneeseen työnjakoon. Myös feministiset antropologiset tutkimukset ovat tukeneet ajatusta, jossa miesten ja naisten erilaista suhdetta valtaan käsitellään juuri julkinen - yksityinen -jaon kautta: mitä selkeämpi jako, sitä jyrkempi vallan epätasapaino. Suomessa sekä työelämää (työmarkkinoiden segregatio, miesten ja naisten välisiä palkkaeroja) että hyvinvointivaltiota (sosiaalipolitiikkaa, julkisia palveluja naisten työllistäjinä sekä työssäkäynnin mahdollistajina) on tutkittu avainalueina, joiden kautta naisten suhde valtaan määrittyy. (Koivunen 1996, 40-41.)

Engelsin selitys sekä tunnustaa sukupuolisorron merkityksen että asettaa naisten sortamisen laajempaan yhteiskuntakriittiseen viitekehykseen. Sen mukaan naisten riippuvuutta miehistä ei selitä niinkään sukupuoli kuin yhteiskunnan muoto ja jako yksityiseen ja julkiseen määrittää naiset miehistä riippuvaisiksi. Engelsin teoria on siis osoittautunut merkittäväksi sukupuolten tasa-arvon teoretisoinnin ja toteutumisen kannalta, kuten suomalaisen sosiaalidemokraattisen hyvinvointiregiimin kehitysvaiheet ovat osoittaneet.

Feministien mielestä kuitenkin juuri naisten sukupuoli (biologinen ja sosiaalinen) on perimmäinen syy naisten alistamiselle. Reproduktio ei ole naisille yhdentekevää. Naiset kuuluvat sosiaaliseen kategoriaan, jonka mahdollisuuksia tuotantovälineiden hallintaan rajoitetaan voimakkaasti. (de Lauretis 2004, 124.) Varhaiset marxilaiset feministit tunnustivat, että uusintaminen heteroseksuaalisiksi sukupuolitetuiksi olennoiksi on keskeistä talouden kannalta. Tuotettu (sosiaalinen) sukupuoli ei tarkoita pelkästään biologista mies- tai naissukupuolta, sillä ne jo itsestään ovat materiaalisia käytäntöjä,

joiden tarkoituksena on muodostaa taloudellisia ja lainsäädännöllisiä kehyksiä.²

Materiaalinen tosiasia, jonka mukaan naisille esimerkiksi lasten hoidon takia sosiaaliset mahdollisuudet avautuvat täysin eri tavalla kuin miehille, ovat vastaavanlaisia sellaisten materialististen käsitteiden kanssa kuin luokka ja rotu. (Alsop ym. 2002, 238.)

Feministisessä teoriassa suhde Engelsin teoriaan on sekä kiinnostava että ongelmallinen. Engelsin naisten emansipaation visiota feminismissä pidetään kapeana, koska palkkatyö ei yksin vapauta naisia eikä kapitalismin romahdus väistämättä merkitse patriarkaalisten valtarakenteiden murtumista. Naiset voivat vapautua vain, jos muutoksia parempaan tapahtuu paitsi tuotannon, myös perheen ja seksuaalisuuden sekä lastenkasvatuksen alueella. (Koivunen 1996, 85.)

Materialismin kritiikki kohdistuu esimerkiksi siihen, että materialismi ei selitä sukupuolta subjektiivisuuden aspektina. Sukupuoli subjektiivisuuden rakentamisessa tarkoittaa, että sukupuoli nähdään pikemmin prosessina kuin 'roolina'. Tälle gendering-prosessille kulttuurin ja kielen rooli on keskeinen. Meidän pitäisi varoa sellaisten valhedikotomioiden hyväksymistä kuin materiaalinen ja diskursiivinen. Materiaaliset sukupuolitettut jaot eivät ole hyväksyttäviä ja riippuvat siitä, mitä me ymmärrämme kategorioilla mies ja nainen, mihin ne sijoitamme ja millaisia merkityksiä niille annamme. Muutokset ymmärryksessä (kuten esimerkiksi miehen mahdollisuus tulla raskaaksi) vaikuttavat materiaaliseen jakoon. Toisaalta huomion kiinnittäminen pelkästään diskurssiin ei voi täysin selittää taloudellista eriarvoisuutta. (Alsop ym. 2002, 79, 238.)

Marxilaisen ja sosialistisen feminismin analyysit entistä useammin keskittyvät ideologian roolin tarkastelemiseen sukupuolen sosiaalisen konstruktion prosessien määrittelemisessä (Alsop ym. 2002, 79). Ideologian roolin analyysi tarkoittaa diskursiivisten rakenteiden tunnistamista, mikä on osoitus siitä, että materiaalinen ja diskursiivinen marxilaisessa teoriassa eivät asetu vastakkain.

2 Biologisen ja sosiaalisen sukupuolen ykseys.

Marxilainen klassinen luokkayhteiskunnan analyysi on paljon inspiroinut yhteiskuntatieteilijöitä. Marxilaiseen teoriaan palataan aina myös naistutkimuksessa, olipa kyseessä standpoint-feminismi tai sukupuolten tasa-arvo. Susanne Kappeler (1995, 151) muistuttaa, että marxilainen kritiikki ja yhteiskuntaluokka-analyysi johtavat luokattomaan yhteiskuntaan, mutta ei luokkien väliseen tasa-arvoon. Samalla tavalla rasismin kritiikin seurauksena ei ole tasa-arvoisten rotujen yhteiskunta vaan yhteiskunta, joka lakkauttaa rasismin ideologian ja rasismin.

Sukupuoleen perustuva alistamisen ideologia on niin vahva, että se pystyy tunkeutumaan lähes millaiseen järjestelmään tahansa. Siksi yritykset vähentää sukupuolten eriarvoisuutta johtavat parhaassa tapauksessa vain alistamisen vähenemiseen, mutta eivät täydelliseen tasa-arvoon (ks. luku 3.4).

Tästä syystä feministisen sukupuolikiitikin seurauksena ei ole sukupuolten tasa-arvo vaan sukupuolten poliittisten rakenteiden poistaminen. Se ei tarkoita sukupuolierojen kieltämistä eikä androgyyni-ihanteen oletusta. Kysymys ei ole ollenkaan sukupuolieroista vaan sukupuolten välisestä konfliktista ja vastakkainasettelusta. Niin kauan kun miesten intresseihin sisältyy valta naisiin, on naisten intressien mukaista vapauttaa itsensä alistamisesta. Se tarkoittaa sukupuolten välistä poliittista taistelua, jonka tavoitteena on patriarkaalisesta vallan ja siihen pohjautuvien sukupuolten välisten valtasuhteiden poistaminen. (Kappeler 1995, 151.)

Kappelerin tasa-arvokäsitys on Engelsin käsitystä perustavampi, koska ensisijaisen muuttamisen kohteena on asetettu sukupuolen ideologia, jonka eliminoiminen johtaisi tasa-arvoon myös muilla, ennen kaikkea taloudellisen ja sosiaalisen elämän alueilla. Vaikka diskursiivinen ja materiaallinen muodostavat kiinteän kokonaisuuden, Kappeler asettaa ensisijaisen muuttamisen alueeksi diskursiiviset rakenteet. Johtopäätöksenä on, että sukupuolten poliittisten rakenteiden ja ideologian poistamisen jälkeen emme tarvitse sellaista käsitettä kuin sukupuolten tasa-arvo. Samalla tavalla rasismin ja rasismin ideologian loppuminen johtaisi siihen, että rotujen tasa-arvosta tulee tarpeeton käsite.

2.2.1.2. Sosialistinen feminisismi

Marxilaisen ja radikaalifeminismin aatteet yhdistyvät sosialistisessa feminismissä, jonka mukaan naisten syrjinnän perusta on sekä kapitalismissa että patriarkaatissa. Naistutkimuksen kuuluisan ajattelijan Shulamith Firestone'n ajattelussa sukupuoli on ongelma, josta pitäisi päästä eroon. Hän piti naisia työväenluokan tavoin alistettuna luokkana, joka tuli vapauttaa kapitalismin ja patriarkaatin vallasta. Koska naisen biologia on alistuksen tärkein syy, hän vaati, että naiset on vapautettava uusintamisen tyranniasta ja lasten kasvatuksen on ulotuttava koko yhteiskuntaan, sekä miehille että naisille. Lastenhoito on siirrettävä yhteiskunnan ylläpitämille päivähoitolaitoksille, jotka ovat auki kaksikymmentäneljä tuntia vuorokaudessa.

Firestone (1979) uskoi, että naisen ruumista ei tulevaisuudessa tarvittaisi synnyttämiseen, koska teknologian ja lääketieteen kehitys johtaa keinohedelmöityksen ja keinokohtujen yleiseen käyttöön. Naisen vapautuminen biologisesta uusintamisen tehtävästä tulee uhkaamaan perheen olemassaoloa, joka on järjestetty naisten biologisen kohtalon ja reproduktiotehtävän ympärille. (Firestone 1979, 188, 192-193.) Myös Engels (1974) uskoi, että naisten vapautuminen alistamisesta vaatii sitä, että perhe lakkaa olemasta yhteiskunnan taloudellinen yksikkö (luku 2.2.1.1).

Materialistina Firestone vie ajatuksen sukupuolten välisestä samanlaistamisesta astetta pitemmälle, jopa lasten synnyttämisenkin suhteen naisten ja miesten tulisi olla samanlaisia (Jallinoja 1983, 215). Teknologian kehityksellä ei kuitenkaan ole ollut niin suurta vaikutusta sukupuolten tasa-arvoon kuin Firestone toivoi.

Firestone ohjelmaa pidetään utopistisena. Hän uskoi ennen kaikkea siihen, että naisen ruumiin vapauttaminen murtaisi miesten ylivallan. Naiseus oli Firestone tasa-arvo-ohjelmassa jotakin, josta naisten on päästävä eroon. Tässä kohden hän kannattaa selkeästi tasa-arvofeministien ajatusta siitä, että erilaisuus tuottaa eriarvoisen lopputuloksen. (Anttonen 1997, 84 – 85.) Firestone ja monet muut radikaalifeministit halusivat poistaa sukupuolierot ainakin niiltä osin, kuin ne ylläpitävät ja vahvistavat

patriarkaattista suhdetta (Jallinoja 1983, 216).

Tässä vaiheessa sukupuoli-ero naistutkimuksessa määriteltiin negatiiviseksi. Tämä oli vastareaktio diskursseille, joissa nainen oli sidoksissa luonnolliseen kohtaloonsa: ruumiiseensa, sukupuolisuuteensa ja äitiyteen. Feministeille se tarkoitti myös kamppailua “reproduktiivisten valinnanmahdollisuuksien” puolesta. (Nätkin 1997, 15-16.)

Myös tasa-arvofeminismin juuret ovat samanlaisuusajattelussa. Sen mukaan epätasa-arvo on seurausta yksilöiden valinnoista ja toiminnoista sukupuolineutraaleiksi oletetuilla areenoilla (Kuusipalo, 2006, 30). Tasa-arvofeminismiä on paljon kritisoitu siitä, että sen tavoittelemassa tasa-arvossa ja sukupuolineutraaliudessa miehiset arvot säilyvät normeina, mikä merkitsee naisten halua saavuttaa miesten asema ja tulla itse asiassa miesten kaltaisiksi.³

Samanlaisuussuuntauksen mukaan kulttuurinen ideologia rakentaa keinotekoisesti sukupuoli-eroja ja feminismi pyrkii tasa-arvoon tarkoituksenaan minimoida kulttuurinen ideologia. Pyrkimys minimoida sosiaalinen sukupuoli-ero johtaa siihen, että jäljelle jää vain perustana oleva inhimillinen ydin, joka on yhteinen kummallekin sukupuolelle. Tämä ajattelutapa olettaa, että keinotekoisesti rakentuneen epätasa-arvon alta paljastuu luonnollinen tasa-arvo. Tämä feminismin suuntaus on yhteydessä moderniin humanistiseen ajattelutapaan ja liberalistiseen tasa-arvoideaaliin. Moderniin humanismiin liittyy myös androgynian ajatus, jonka mukaan kulttuurin alta paljastuu androgyninen, pelkästään inhimillinen olento. (Pulkkinen 1998, 173.)

3 Samanlaisuusperiaatteen poliittinen toteutuminen olettaa miesnormisuutta, samanlaisuusajattelu ei oleta mies- eikä naisnormisuutta.

2.2.1.3. *Liberalistinen tasa-arvoideaali*

Tasa-arvokäsitystä, jonka mukaan tasa-arvo toteutuu, kun yksilöiden välisessä kilpailussa kaikkiin yksilöihin sovelletaan samoja sääntöjä, on modernissa yhteiskuntafilosofiassa kutsuttu mahdollisuuksien tasa-arvoperiaatteenksi. Käsitys on tyypillinen klassiselle liberalismille. Jos kilpailussa hävinneen henkilön oikeuksia ei ole loukattu, hänellä ei ole oikeutta valittaa osaansa. Samalla tavalla avioliiton valinneilla naisilla ei ole syytä valittaa kodinhoitajan asemastaan, jos heillä on juridisesti yhtäläiset oikeudet miesten kanssa. Naisilla siis on ollut kaikki edellytykset onnellisuuteen mahdollisuuksien tasa-arvon pohjalta. (Kilpi & Sintonen 1985, 223-224.)

Vaikka naiset ja miehet ovat muodollisesti tasa-arvoisessa asemassa, liberalismi harvoin problematisoi kysymyksiä, jotka tuntuvat kuuluvan itsestään selvästi naisille kuten hoiva, lasten kasvatus ja sosiaalisiaatio, joita naisten oletetaan hoitavan rakkauden voimalla. Koska naisten sukupuolirooli liberalistisessa ajattelussa on luonnollistettu, sitä harvoin politisoidaan. Liberalistisessa ajattelussa yksilöiden vapaus ja samanarvoisuus eivät ole vain poliittisia tavoitteita vaan ontologisia lähtökohtia, ihmisten oletetaan olevan synnynnäisesti vapaita ja tasa-arvoisia. Poliittisen vapauden ensisijainen tarkoitus on taata ontologisesti annetun vapauden toteuttamisen mahdollisuus. (Masso 2005, 130.)

Mahdollisuuksien tasa-arvoon uskoi Virginia Woolf (1980, 146), joka teoksessaan "Oma huone" vuonna 1929 kirjoitti: "Kun punnitsette suunnattomia etuoikeuksia ja sitä pitkää ajanjaksoa jona ne ovat olleet käytettävissä, olette ehkä kanssani samaa mieltä siitä, että enää ei kannata puolustautua vetoamalla mahdollisuuksien, koulutuksen, rohkaisun, vapaa-ajan ja rahan puutteeseen. Naisten on tietysti edelleenkin synnyttävä lapsia, mutta enintään kaksi tai kolme - ei tusinaa". Vaikka siitä on kauan, kun naiset saivat teoriassa yhtäläiset oikeudet miesten kanssa, tilanne käytännössä on toisenlainen.

Liberalistisen ajattelun mukaan ihmisten keskinäinen tasa-arvoisuus inhimillisinä olentoina edellyttää vain juridisesti taattua mahdollisuuksien tasa-arvoa. Liberalistisen

tasa-arvoihanteen perusvirhe on siinä, että se kieltää olosuhteiden (syntyperän, varallisuuden ja vallan) merkityksen tasa-arvon toteutumiseksi. Ongelmaa pidetään ratkaistuna, vaikka tosiasiallisesti on otettu vasta ensimmäinen askel tasa-arvon tiellä. Mahdollisuuksien tasa-arvo ei turvaa ihmisille oikeudenmukaista osuutta kykyjen kehittämiseen tarvittavista voimavaroista. (Kilpi & Sintonen 1985, 223-224.)

Myöskään postmoderni feminismi ei luota liberalistiseen tasa-arvoideaaliin. Jo vuosisatoja sitten länsimainen poliittinen kulttuuri julisti kaikki ihmiset samanarvoisiksi lain edessä. Tasa-arvoisuus ei kuitenkaan ole toteutunut. Onko syy humanistisessa ajattelutavassa vai sen soveltamisessa etuoikeutettujen ehdoilla?⁴ Tasa-arvo liberaalidemokraattisessa järjestelmässä ei ole niinkään poliittinen tavoite vaan filosofinen oletusarvo. Se asettaa käytännössä etuoikeutettuun asemaan ne, joiden vapaita valintoja eivät estä lapsista huolehtimisen velvollisuus eivätkä ihanteeseen sopimattomat ennakkoluulot. Tämä ristiriita ylläpitää sukupuolten epätasa-arvoa muodollisesta tasa-arvosta huolimatta. Feministit väittävät, että liberalistisen järjestelmän eriarvoisuutta vahvistavat yhteiskunnalliset rakenteet jäävät näennäisen puolueettomuuden ideologian varjossa näkymättömiin. (Masso 2005, 131.)

Kritiikki ei tarkoita sitä, että feminismi olisi luopumassa humanismin tasavertaisuusihanteesta, joka kuuluu yleisestikin hyväksytyihin arvoihin. Kuten Iivi Anna Masso (2005, 142) toteaa, ihmiskunnan liiallinen tasapäästäminen tasa-arvon nimissä ei ole nyky maailman pahin uhkakuva. Aikamme kovat arvot tuottavat lisää eriarvoisuutta ja ihmisiä, jotka ovat vailla mahdollisuutta yksilöllisyyteen. Vaikka usko humanismin ajattomaan yleispätevyyteen on kyseenalaistettu, tasavertaisen ihmisyyshanteen purkamisen sijaan feminismen tavoitteena voisi olla sen uudelleenrakentaminen moninaisuutta sisällyttäväksi, korostamatta ryhmäkohtaisia eroja, mutta myöskään vähättelemättä niiden poliittista merkitystä.⁵ Kuten edellisestä ilmenee, tasa-arvokeskustelussa erilaisuus ja yhteiskunnan moninaisuus tulevat vastaan

4 Johtopäätökset -luvussa 5.2 totean, että käsitykset sukupuolten tasa-arvosta eivät toteudu, koska suomalaisen hyvinvointivaltion konteksti, jossa tasa-arvoa pyritään toteuttamaan, osoittautuu niin vaikutusvaltaiseksi ja mieskeskeiseksi, että se estää käsitysten toteutumisen käytännössä.

väistämättä.

Tässä luvussa tarkastelin sukupuolten tasa-arvon ajattelun samanlaisuussuuntausta, jota monet tasa-arvoteoreetikot pitävät virheellisenä. Heidän mukaansa perinteisin virhetulkinta on pitää tasa-arvoa samanlaisuutena. Jos kaikki ovat tasa-arvoisia joka suhteessa, yhteiskunnalla ei ole realistista toivoa ja edistykselle tarpeellista kannustinta. (Lehtisalo & Raivola 1992, 70.)

Samanlaisuuden illuusio tarjoa tilan poliittiselle toiminnalle, mutta se ei ota huomioon erilaisuutta. Jaettujen subjektiivisuuksien ideaali ei voi toteutua, koska subjektit ovat itsessään niin moninaisia ja dynaamisia että ne eivät ole selkeitä edes itselleen. Kuinka jaettu subjektiivisuus on mahdollista, jos yksilö ei pysty täysin ymmärtämään edes omaa subjektiivisuuttaan? Olemme joskus joutuneet pettymään kun emme ymmärrä ihmisiä, joilla oletamme olevan samoja kokemuksia kuin meillä (nainen, mies, hindu jne.), ja solidaarisuus jää saavuttamatta. Ongelmat eivät johdu erilaisuudesta itsestään, vaan kyvyttömyydestä neuvotella tällaisista eroista. (Alsop ym. 2002, 224-226.) Joka tapauksessa erilaisuus, erityisesti tasa-arvokeskustelussa, on osoittautunut ongelmaksi, jota yhteiskunta joutuu ratkaisemaan vielä pitkään.

Kuten amerikkalainen historiantutkija Joan Scott (1990) on todennut, samanlaisuus ei ole ainoa perusta tasa-arvolle, vaan tasa-arvon käsite itse asiassa ajankohtaistuu juuri erojen ja eriarvoisuuksien kautta (Koivunen 1996, 83). Suomessa 1970-luvun lopulla esitettiin myös näkökantoja, joiden mukaan naisellisia piirteitä ei saa hävittää, koska niissä piilee ihmisen emansipaatio. Tässä suhteessa feministinen tutkimusote erosi erityisen selvästi sukupuoliroolitutkimuksesta, jossa sukupuolten välistä tasa-arvoa pyrittiin kehittämään muuttamalla naisia enemmän miesten kaltaisiksi. (Jallinoja 1983, 216.)

Olisi todella onnetonta, jos naiset eläisivät, toimisivat ja kirjoittaisivat kuin miehet tai näyttäisivät miehiltä. Sillä, jos kaksi sukupuolta on liian vähän maailman kaikkeudessa,

5 Moninaisuudella Masso viittaa identiteettipoliittikkaan ja postmoderniin ajatteluun, joita käsittelen luvuissa 2.2.2 ja 2.3.

kuinka tulisimme toimeen yhdellä? Näin kirjoitti viime vuosisadan alussa Woolf (1980, 116-117), joka näki miesten ja naisten väliset erot resursseina.

2.1.2 Erilaisuusajattelu

Erilaisuusajattelun keskiössä on sukupuoliero ja se on ensi näkemältä täsmälleen vastakkainen kuin samanlaisuussuuntaus, joka pyrkii minimoimaan ja häivyttämään sukupuolten eron. Erilaisuussuuntaus keskittyy naisen ja miehen olemukselliseen eroon, jossa kiinnostus on ruumiissa. Eroa korostavan feminismin pyrkimyksenä on kiinnittää huomio juuri feminiiniseen ruumiilliseen erityisyyteen, jonka patriarkaalin ja maskuliininen kulttuuri tekee näkymättömäksi. Italialaiset feministit ovat korostaneet nimenomaan ruumiillista eroa ja myös osassa suomalaista naistutkimusta korostuu ruumiillisuus. (Pulkinen 1998, 174.)

Keskittyminen sukupuolieroihin voi johtaa feminismin eropolitiikkaan, joka näyttäytyy parempana vaihtoehtona tasa-arvofeminismille. Sukupuolieron politiikka perustuu erilaisten perspektiivien huomioimiseen, eikä yhteisymmärryksen tai puolueettomuuden saavuttamiseen, koska usein se on mahdotonta. Ideaalina siis on erilaisuuden ja erilaisten näkökulmien mahdollisimman pitkälle menevä ymmärtäminen, josta seuraa omien moraalisten kantojen laajentuminen. (Anttonen 2000, 331.)

Erilaisuusdiskursseissa ruumiillisuus ei kuitenkaan tarkoita vain biologista, vaan se on myös sosiaalisen järjestelmän tulos. Teresa de Lauretis (2004, 63) toteaa, että vasta kun ymmärtää oman henkilökohtaisen tilanteensa naisena yhteiskunnan termein ja korjaa ja käsitteellistää sitä jatkuvasti uudelleen, voi löytää tavan käsittää sukupuolen tiedostamisesta seuraavaa yhteiskunnallista todellisuutta kokonaisuudessaan. ”Kun tämän henkilökohtaisen, intiimin, analyttisen ja poliittisen tiedon perusteella käsittää, että sukupuoli on kaikkialla, ei voi koskaan enää palata biologian viattomuuteen”. (de Lauretis 2004, 63.)

Koska luonnonmukainen biologinen luokittelu miehiin ja naisiin ei aina lisää ymmärrystä näistä kategorioista, on käännettävä sosiaaliin käytäntöihin. Nämä sosiaaliset käytännöt voivat muuttua ja siten me voimme muuttaa näiden kategorioiden sisällön tai luopua niistä kokonaan. Sukupuolieron projekti ei ole biologinen, vaan se on biokulttuurinen ja historiallinen. Sukupuoliteoria olettaa valesymmetrisyyden miesten ja naisten välille. Symmetria annettuna sukupuolen analyysikategoriana kuvastuu poliittisessa käytännössä, johon termi on istutettu. Tärkeätä olisi työstää sukupuolisuuteen liittyvät mielikuvat vähemmän destruktiivisella tavalla. (Alsop ym. 2002, 15, 187, 191.) Sukupuolten välinen symmetrisyys ja epäsymmetrisyys ovat kiinnostukseni kohteena tässä tutkielmassa. Teoreettiset lähtökohdat ovat erityisen tärkeitä ja kiinnostavia siksi että, ne osittain selittävät sukupuolten eriarvoisen tilanteen, joka vielä 2000-luvulla vallitsee.

Biologia sukupuolten eriarvoisuuden selittäjänä on osoittautunut naisten alistamisen lähteeksi. Ne, jotka ajattelevat, että biologia määrää käyttäytymistä, todennäköisesti ovat myös taipuvaisia ajattelemaan, että sosiaalinen järjestelmä eriarvoisuuksineen yksinkertaisesti on luonnonlain ilmentymä⁶ (Alsop ym. 2002, 31). Historiallisen kehityksensä aikana kulttuurimme on turvautunut moniin keinotekoisiiin erotteluihin, joista räikeimpiä on sukupuoleen perustuva. Margaret Meadin tutkimuksessa kolmesta primitiivisestä yhteiskunnasta ei ole varsinaista käsitystä sukupuolten tasa-arvosta, vaan se on visio yhteiskunnasta, jossa ihmisten erilaisuus kukoistaa.

Meadin (1963, 296, 298-299, 304) ajattelun mukaan standardisoitujen sukupuolierojen pelkkä poistaminen ei riitä yhteiskunnalle, jos halutaan, että jokaisen yksilölliset lahjat pääsevät ilmenemään sen sijaan, että ihmiset pakotettaisiin heille huonosti sopiviin muotteihin. Mead kannatti yhteiskunnan monipuolisuutta ja painotti sen hyödyllisyyttä

6 Tässä tapauksessa tieteellisen tutkimuksen ja sosiaalisesti konservatiivisten politiikkojen välillä on suora linkki. Esimerkiksi kamppailussa homoseksuaalien oikeuksista luontoargumenttia on käytetty edistykseksi. Jos homoihmisen aivot ovat erilaisia, on argumentoitu, että se on luonnollinen laji. Heidän käytös ei ole syntisen elämäntyylin valinta, vaan luonnollisen taipumuksen ilmaus. Silloin kuin ihmiset pitävät kiinni tällaisista uskomuksista, he todennäköisemmin tukevat syrjinnänvastaista lainsäädäntöä. Toisaalta, tätä uskomusta on käytetty myös tarkoituksena löytää lääkekuuri homoseksuaalisuutta vastaan. (Alsop, Fitzsimons & Lennon 2002, 32.)

yhteiskunnalle. Sukupuolten erojen uhraaminen voisi merkitä monipuolisuuden vähenemistä. Ihmisten persoonallisten piirteiden tukahduttaminen olisi menetys yhteiskunnalle, sillä erilaiset persoonallisuudet rikastuttavat sosiaalista elämää. Samoin kuin juhla tuntuu enemmän juhralta, jos ihmiset ovat pukeutuneet eri tavoin.

Runoilija voi sellaisessa yhteiskunnassa ylistää vaikkapa naisellisia hyveitä, joilla ei koskaan olisi sijaa sosiaalisessa utopiassa. Siinä mitään eroavuuksia miesten ja naisten persoonallisuuksien välillä ei sallita.

Mead (1963, 303-304) ehdottaa, että todelliset erot (aidot yksilölliset taipumukset) asetettaisiin keinotekoisien (standardisoitujen sukupuolierojen) sijaan. Tämä koituisi hyödyksi sekä yhteiskunnalle että yksilöille. Kuten taiteen harjoittaminen on molempien sukupuolten oikeus, tulisi myös ihmisten luontaisen lahjakkuuden voida kehittyä vapaasti sukupuolesta riippumatta. Meadin tutkimuksen tulos on, että sukupuolten biologia ei määrää ihmisten käyttäytymistä. Ratkaisuna on perinteisestä roolikasvatuksesta luopuminen. Miksi poikien pitäisi kasvaa taistelijoiksi ja tyttöjen passiivisiksi? Sen sijaan kasvatusjärjestelmäämme tulisi muuttaa sellaiseksi, että se sallii yksilöille oman luonteenomaisen lahjakkuutensa kehittämisen.

Mead totesi roolikasvatuksen haitallisuuden jo 1950-luvulla, mutta aihe ei ole vielä vanhentunut. Monet nykyajan teoreetikot, kuten esimerkiksi Vuokko Jarva (2000, 121) päätyvät siihen tulokseen, että oikeudenmukaisuuden kannalta sukupuoliroolikasvatuksesta tulee luopua. Sukupuolten eriytymisen ja alistamisen aiheuttamat vääristymät sekä naisten että miesten rooleissa eivät anna mahdollisuuksia kummankaan sukupuolen kykyjen vapaaseen käyttöön ja kehittymiseen. Sen sijaan naisten siirtyminen miesten alueelle ja päinvastoin antaa uutta vapautta molemmille sukupuolille. Tämä mahdollistaa sen, että sekä miehet että naiset voivat vapaasti valita ja käyttää parhaiten itselleen sopivia feminiinisiä ja maskuliinisiä piirteitä.

Mustavalkoinen ajatustapa ei sovellu ihmisten moniulotteisen ja ristiriitaisen maailman selittämiseen. Maailmassa, jossa ihmisiä ei nähdä ihmisyyden puolikkaina - miehinä tai naisina, eikä toiminta-alueita erillisinä, joko miehille tai naisille kuuluvina -

ymmärretään, että sekä meissä että toiminta-alueissa on eroja. Perheet ja markkinat eivät ole erillisiä maailmoja vaan osa samaa kokonaisuutta. Niin kauan kuin perheiden ja markkinoiden erillisyys säilytetään, vahvistetaan sukupuolten välistä epätasa-arvoa. (Pohjonen 2000, 172.) Meadin tutkimustulokset siis ulottuvat paljon laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin ja selittävät jaon julkiseen ja yksityiseen, jossa piilee sukupuolten eriarvoisuuden perusta.

Kuten samanlaisuuden, niin myös erilaisuuden korostamisen diskursseissa on sekä edistyksellisiä että repressiivisiä piirteitä. Mead tajusi sen jo kauan sitten ja esitti tutkimuksessaan, että väite siitä, että sukupuolten välillä ei ole eroja, saattaa olla yhtä salakavala persoonallisuuden standardisoimisen muoto kuin väite monien sukupuolten välisten erojen olemassaolosta (Mead 1963, 297). Mead oli todellinen edelläkävijä ja on sitä vieläkin. Hänen visionsa yksilöllisen erilaisuuden hyväksyvistä yhteiskunnasta ei ole vielä kukaan toteutunut, mutta pyrkimyksiä siihen, esimerkiksi identiteettipolitiikan muodossa, on ilmennyt.

Feminististä identiteettipolitiikkaa eli nais erityisyyden korostamista on esitetty ratkaisuksi muodollisen tasa-arvon näennäisyyden ongelmiin. Feministisen identiteettipolitiikan taustalla on näkemys, jonka mukaan mieskeskeinen ontologia vaikuttaa yleiseen ihmisyyden ihanteeseen poliittisessa ajattelussa edelleen niin voimakkaasti, että naisten ja vähemmistöjen yritykset parantaa asemaansa pelkästään tasavertaiseen ihmisyyteen vedoten, ovat tuomittuja epäonnistumaan. Marginalisoitujen identiteettien korostaminen paljastaa vahvempien ryhmien erityisyyden ja vaatii naisille ja vähemmistöille arvostusta ilman että heidän tarvitsisi luopua omasta erilaisuudestaan ja hyväksyä mieskeskeisiä yhteiskunnallisia ihanteita. (Masso 2005, 134.)

Kulttuurisia eroja kuitenkin tulisi voida arvioida myös perinteisen yhteiskunnallisen tasa-arvon perusteella. Vaatimukset taloudellista ja sosiaalista tasa-arvoa edistävästä sosiaalipolitiikasta pitäisi yhdistää uuteen, marginalisoitujen identiteettien tunnustamiseen liittyvään politiikkaan. Sellaiset perusasiat, kuten aineellisen hyvinvoinnin takaaminen syrjäytetyille, identiteettien huumassa eivät saisi unohtua. (Kuusipalo 2002, 219.)

Eroa korostavaa politiikkaa on kritisoitu feministisessä teoriassa siitä, että se vahvistaa ja luonnollistaa sortavien yhteiskunnallisten valtasuhteiden vaikutuksessa rakentuneita sukupuoli-identiteettejä. Matalat naisalojen palkat ja ilmaisen hoivatyön naisellinen imago käytännössä vahvistavat toisiaan ja osoittavat, että naisten syrjintä ei ole pelkästään symbolis-kulttuurista vaan myös rakenteellista ja taloudellista. Tässä valossa kaikki erot ovat luonnostaan poissulkevia ja kaikki identiteetit ovat tukahduttavia ja repressiivisiä. Yksilön jonkin erityisominaisuuden korostamisen taustalla on yleensä valtakulttuuriin liittyvä ongelma suhteessa korostettuun ominaisuuteen, kuten esimerkiksi naispappi, naispoliisi, naispoliitikko tai tummaihoisen opiskelija. Ilmaisuu viittaa normina pidettyyn ominaisuuteen, jota ei yleensä mainita (vertaa mies, suomalainen, valkoihoisen). (Masso 2005, 135, 139.)

Lisäksi moni-identtisuuden 'juhlminen' kieltäytyy tunnistamasta sukupuolieron erityisyyden ja myös mahdollisuuden oikeuttaa sellaisen sukupuolieron kuin nainen/mies. Ihmisrotu on jaettu kahteen lajiin mikä takaa sen uusintamisen, joten sukupuolieroa ei siis voi välttää. Yritykset kieltää sukupuoliero ovat utopistisia ja voivat johtaa kansanmurhaan. Tärkeätä olisi määritellä tietyn sukupuolilajin arvot. (Alsop ym. 2002, 186.)

Edellisessä ilmeisesti kritisoidaan samanlaisuusajattelun liiallista yleistämistä (naiset ja miehet ovat ihmisiä), sortumalla kuitenkin edelleen yleistämiseen, naiset nähdään yhtenä yhtenäisenä joukkona, jota yhteinen biologia yhdistää. Feministinen postmoderni ajattelu sen sijaan on kiinnostunut naisten välisistä eroista, mikä toisaalta tarkoittaa ”monidentiteettisyyden juhlamista”. Erilaisuusajattelun ongelma ilmenee vaikeutena käsitellä samanaikaisesti sekä naisen ja miehen välistä eroa että ottaa huomioon naisten moninaisuus sekä naisten keskinäiset erot (kuten seksuaalinen ja uskonnollinen suuntautuminen, koulutus, parisuhde, yksinhuoltajuus, jne.).

Sukupuolieron ongelma on siinä, että käsite on ”myrkytetty” ja se tarkoittaa naisten huonommuutta. Miten sukupuoliero-käsitteeseen rakentunutta kielteistä sävyä on mahdollista muuttaa? Kuinka erilaisuuden voi puhdistaa kielteisyydestä? Feministien

intohimo selvittää sukupuolieroon liittyviä ongelmia ja vaihtoehtoisten subjektipositivien etsiminen johtuu siitä, että sukupuolieron ongelmat yksinkertaisesti eivät ole poistumassa. Onko sukupuolieroa yleensäkin mahdollista käsittää myönteisesti? (Braidotti 2002, 4, 64.)

Zillah Eisensteinin (1988) mukaan se on mahdollista, sillä naisen suvunjatkamiskyky on ollut keskeinen naisen erilaisuuden tekijä. Ratkaisuna olisi liittää ”naisen potentiaalisesti raskaana oleva ruumis” tasa-arvon uudeksi lähtökohdaksi miehen sijasta. Se johtaisi siihen, että naisen sukupuolierilaisuutta ei käsitettäisi enää poikkeamana miesnormisuudesta. Näin raskauden ja lapsenhoidon turvaamisesta tulisi luonnollinen osa työmarkkinoiden käytäntöjä ja toimintaa eikä sitä enää ymmärrettäisi haitaksi miesnormitetulle työntekijälle. (Holli 1995, 19.) Tällä hetkellä naisnormisuus vaikuttaa vielä utopistiselta. Tähän saakka poliittisilla toimijoilla on ollut tähtäimessä ainoastaan miesnormisuus. Ajattelu kuitenkin edeltää toimintaa ja teoreettinen tutkimus voi ajan mittaan vaikuttaa käytäntöihin.

Edellisestä seuraa, että tasa-arvoajattelu vaatii jatkuvaa työstämistä. Samanlaisuus/ero eivät dialektisesti linkity toisiinsa negatiivilla, vaan ne ovat täysin erilaisia kvalitatiivisesti. Ne eivät ole kolikon kaksi eri puolta vaan täysin erilaisia olemisen muotoja. Ja niiden välinen suhde on ajateltava uudelleen, käsitteellisellä luovuudella. (Braidotti 2002, 72-73.) Postmoderni ajattelu ja sen luovuus on ollut hyvin hedelmällistä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskeskustelun kannalta ja nostanut esille vähemmistöjen ongelmat. Postmoderni ajattelu antoi vähemmistöille myönteiset kasvot ja mahdollisuuden moninaisuuden pohtimiselle.

2.2 Postmoderni näkemys sukupuolten tasa-arvosta

Tuija Pulkkisen, Jaana Kuusipalon ja Anne Maria Hollin postmoderni käsitys

sukupuolesta ja tasa-arvosta antavat pohtimisen aihetta ja näyttävät uuden, perustavamman suunnan sukupuolen tasa-arvon teoretisoimiseen.

Lisensiaattitutkielmassani käsittelem kaksikin ensinäkemältä toisilleen vastakkaista feminististä tapaa suhtautua eroon miehen ja naisen välillä: samanlaisuus- ja erilaisuussuuntaus. Ensimmäinen vastustaa käsitystä olemuksellisesta erosta naisen ja miehen välillä ja toinen rakentaa feminismin sukupuolieron oletukselle. Pulkkinen kirjassaan (1998, 173-175) ”Postmoderni politiikan filosofia” väittää molempia lähestymistapoja muodoltaan perustahakuisiksi, sillä molemmat yrittävät riisua ylimääräisiä kerroksia ytimen löytämisen toivossa. Edellä mainituissa feministisissä periaatteissa - sekä samanlaisuus- että erilaisuusajattelussa - sosiaalinen sukupuoli on keinotekoisesti rakentunut, päinvastoin kuin sukupuolisuus sen alla. Tämä on moderni pyrkimys poistaa sosiaalinen sukupuoli ja paljastaa todellisuus. Sen sijaan postmoderni ei ainoastaan aseta oletettua perustaa kyseenalaiseksi, vaan se kyseenalaistaa itse erottelun: sukupuolen pinta - sukupuolen perusta (sosiaalinen – biologinen sukupuoli).

Vastakkainasettelu vääristää suhteet käsitteiden välillä, kannatamme joko samanlaisuutta tai erilaisuutta, tasa-arvoa tai sukupuolieroja (Holli 1995, 28). Monet tasa-arvoteoreetikot (esim. Scott 1996) korostavat, että käsitepari sukupuoli - tasa-arvo on väärä kahtiajako, joka johtaa väärään valintaan, sillä erilaisuus ei sulje pois tasa-arvoisuutta. Tasa-arvoajattelun pyrkimys sekä käyttää että ylittää sukupuoli on paradoksi. Ilmaisuu kuvastaa tasa-arvokäsitteen moninaisuutta ja vaikeutta sekä käyttää erilaisuutta että ylittää sitä. (Östman 2000, 289-290.)

Edellä mainittu käsitys tasa-arvosta on relationaalinen, joka aina viittaa sekä eroihin että samankaltaisuuteen, mutta ei ole palautettavissa kumpaankaan niistä. Käsityksessä siis erot ja samankaltaisuus ovat molemmat samanaikaisesti läsnä, mikä on hyvin ongelmallista käytännössä (vaikeus sekä käyttää erilaisuutta että ylittää se). Jos akselin toisena ääripäänä on täydellinen samanlaisuus ja toisena absoluuttinen erilaisuus, tasa-arvo voi sijoittua akselilla vain ääripäiden väliin. Ääripäät on suljettu pois käsitteen käyttöalasta. (Holli 1995, 16.)

Postmoderni näkemys sukupuolten tasa-arvosta erottautuu niin samanlaisuus- kuin erilaisuusteorian strategiasta. Kun erilaisuusteoria pyrkii saamaan naiset keskiöön, postmoderni pyrkii hajottamaan ne. Postmoderni kritiikki pitää vastakkainasettelua "samanlainen vai erilainen" ansana, joka luokittelee naisia joko miesten kaltaisiksi tai erilaisiksi, mutta miehiä huonommiksi. Strategia, jonka mukaan naisia vaaditaan muuttumaan samanlaisiksi tai pysymään muuttumattomina, uusintaa sukupuolihierarkiaa eli naisisen alemmaa statusta. Tällaisen sukupuolen käsitteen kaksijakoisuuden postmoderni feminisismi pyrkii ylittämään. Se ei pidä sukupuolta lähtökohtana, vaan arvioinnin kohteena: kuinka sukupuolta toteutetaan ja millaisia valtasuhteita näillä representaatioilla tuetaan. (Kuusipalo 2002, 215, 218.)

Tärkeintä siis ei ole se, ovatko ihmiset samanlaisia vai erilaisia vaan se, mikä on kyseinen normi, jonka mukaan heitä määritellään, ja kenellä on valta määritellä se. Se, että on tasa-arvoinen jonkun kanssa tarkoittaa tasa-arvoa jonkin yhteisesti sovitun normin mukaan eikä se ole ennalta annettu, vaan politiikan tulosta. Tärkeää on ymmärtää, että yksilöt sekä ovat arvojärjestelmien determinoimia että determinoivat arvojärjestelmiä (Pulkkinen 1998, 238). Laki ensin tuottaa ja sitten kätkee käsityksen lakia edeltävästä subjektista. Laki esittää subjektin diskursiivisen olemuksen luonnollistettuna lähtökohtana, joka jälkeensä oikeuttaa lain hegemonian. (Butler 2006, 49.)

Postmodernin ajattelun mukaan tasa-arvon kriteerit ovat osa niitä diskursiivisia käytäntöjä, joissa sukupuolta toteutetaan ja joihin voi vaikuttaa. Ei ole tarpeen pyrkiä samanlaisuuteen tai erilaisuuteen, vaan tarkoituksena on ylittää sukupuoleen liittyvä vastakkaisuus ja olla avoin moninaisuudelle. (Kuusipalo 2002, 220.)

Pulkkisen ja Kuusipalon postmodernissa käsityksessä sukupuolten tasa-arvosta on yhteistä Kappelerin (1995) tasa-arvokäsityksen kanssa (luku 2.2.1.1), vaikka Kappelerin ajattelun lähtökohtana onkin marxismi. Kappelerilla kysymys on ennen kaikkea vallasta ja sukupuolten välisestä konfliktista, kuten myös postmodernin politiikan analyysi keskittyy valtaan, joka on läsnä kaikkialla. Tämän vallan tuottamina ihmiset tekevät arvostelmia ja päätöksiä, joilla puolestaan muuttavat vallan kentän asetelmia. Poliittisen

toiminnan tavoitteena ei ole lakkauttaa valta, vaan saada aikaan muutoksia siinä, mitä se tuottaa. Postmodernin politiikan teorian tehtävä on uusien kysymyksenasettelujen ehdottaminen, ei politiikan ohjaaminen tarjoamalla sille valmiita ratkaisumalleja. (Pulkkinen 1998, 110, 240.)

Postmoderni ajattelu politiikan uusista kysymyksenasetteluista osittain selittää sen, miksi tasa-arvopyrkimykset hyvinvointivaltiossa eivät ole johtaneet sukupuolten tasa-arvoon. Vaikka poliittisesti naisten maailma on avautunut, aluevaltaukset ovat jääneet paikallisiksi ja osittaisiksi. Ne ovat vaikuttaneet siten, että vallanpitäjät ovat joutuneet tekemään myönnytyksiä, mutta eivät todellisuudessa ole tuoneet uusia arvoja käytäntöön. (Irigaray 1996, 22.)

Postmoderni ajattelu voimakkaasti osoittaa uusien arvojen ilmaantumiseen. Hyvinvointivaltion keskeiset arvot ovat yhteydessä hyvinvointivaltion oikeuksien kehitykseen (vapausoikeudet, poliittiset oikeudet ja sosiaaliset oikeudet), joiden syntyä varsinkin varhaisvaiheessaan ajavat intressit, eivätkä niinkään arvot. Ja vaikka intressien vaikutus ei koskaan katoaisi, kulttuuriin ilmaantuu muutoksen myötä arvoja, jotka ennen tuskin olivat näkyvissä. (Riihinen 1994, 290.)

2.3 Sukupuolten tasa-arvo hyvinvointivaltion nykyperheessä

Käsite hyvinvointivaltio tarkoittaa yhteiskuntaa, joka kantaa vastuuta ihmisten sosiaalisista olosuhteista ja elämisen ehdoista. Pohjoismainen hyvinvointivaltio tavoittelee yleistä tulojen ja hyvinvoinnin uudelleenjakoa ja se on pitkälle institutionalisoitunut ja redistributiivinen. Valtion ohjaava rooli yhteiskunnassa on monipuolinen ja valtio on tasa-arvoisuuden ja sosiaalisten oikeuksien instrumentti. Pohjoismaisen mallin luottamus valtioon johtuu siitä, että valtiosta ei ole koskaan

muodostunut yläluokan sarron välinettä kuten Keski- tai Itä-Euroopassa. Sen sijaan siitä on kehittynyt pikemminkin eri luokkien ja yhteiskuntaryhmien ristiriitojen yhteensovittamisen foorumi. (Julkunen 1992, 35-37; Uusitalo 1994, 84-85.)

Suomen sosiaalidemokraattisen regiimin sosiaaliturva on universaalia ja kohdistuu kaikkiin kansalaisiin. Julkinen sektori on tärkeä työllistäjä ja toimii koulutuksen, terveydenhuollon, päivähoidon ja sosiaalipalvelujen tuottajana. Sosiaaliturvan ja julkisten palvelujen universalistinen luonne on vähentänyt sukupuolten eriarvoisuutta. Suomalainen hyvinvointivaltio on pystynyt myös lisäämään kansallista yhtenäisyyttä ja vähentämään sosiaalista eriarvoisuutta. Pohjoismainen malli nojaa laajaan palkkatyöläisyyteen ja naisten osallistumisen aste ansiotyöhön on korkea. (esim. Julkunen 1992, 35-37.)

Keskeisenä tavoitteena sosiaalidemokraattisessa hyvinvointiregiimissä on ollut sukupuolten tasa-arvo. Seuraavassa tarkastelen Raija Julkusen, Arlie Hochschildin, Anneli Anttosen ja Nancy Chodorowin analyyseja ja visioita sukupuolten tasa-arvosta. Tasa-arvoteoreetikkojen käsitykset ovat uusiin, hyvinvointivaltion olosuhteisiin soveltuvia klassikkokäsitysten muunnelmia. Erityisen huomioni kohteena on puolisoitten tasa-arvoisuus perheissä hyvinvointivaltiossa.

Julkusen käsitys sukupuolten tasa-arvoisuudesta hyvinvointiyhteiskunnassa muistuttaa Firestonen (luku 2.2.1.2) ja erityisesti Meadin (luku 2.2.2) idealistisia näkemyksiä. Julkunen (1992, 149-150) toteaa, että tasa-arvoisempi sukupuolten suhde voi toteutua vain, jos miehet alkavat hoivata. Silloin he joutuvat käymään läpi naisten elämään liittyviä oppimisprosesseja kuten vauvojen ja vanhusten hoitoa sekä avustamaan synnytyksissä. Näin miesten mahdollisuudet olla mies moninaistuisivat. Tällaisessa yhteiskunnassa hoivatyötä tekevät miehet ja naiselättäjät olisivat yhtä luonnollisia. Tämä edellyttäisi miesten ja naisten samapalkkaisuutta. Se edellyttäisi myös uudenlaista sukupuolikompromissia ja työelämän maskuliinisen normin mukautumista palkkatyötä ja hoivaa yhdistäviin työuriin. Suomalaisessa sukupuolimallissa naisten on ollut helpompi liittoutua valtion kuin miestensä kanssa.

Arlie Hochschild (2003) tutkimuksessaan käsittelee sukupuolikoodia, joka voi olla traditionaalinen tai tasa-arvoinen. Traditionaalisessa sukupuolikoodissa miehen kunnia muodostuu työn kautta. Mitä menestyneempi hän on työssään, sitä enemmän se koituu perheen, myös vaimon kunniaksi. Naisen kunnian selvittämiseksi traditionaalinen koodi kysyy, onko hän naimisissa ja millaisen miehen kanssa. Naisen menestys työssä ei ole siirrettävissä aviomiehen kunniaksi. (Julkunen 2004, 117.)

Sen sijaan tasa-arvoisessa koodissa, jossa mies ja nainen ansaitsevat samalla tavalla kunniansa työssä ja kodissa, toisen työssä ansaitsema arvostus koituu myös puolison kunniaksi. Hochschildin (2003) aineisto kertoo kuitenkin sosiaalisesta homogamiasta, jossa professionaalinen mies saa lisäarvoa professionaalisesta vaimostaan.

Naisten koulutustason kasvu ja ansiotyön yleistyminen ovat vaikuttaneet sosiaalisen homogamian tiivistymiseen siten, että hyvin koulutetut työmarkkinoiden menestyjät löytävät toisensa. Pitkälle koulutettujen sosiaalinen homogamia lisää taloudellista turvallisuutta ja kaksiuraisessa tasa-arvomallisissa kummankin menestyksestä tulee toiselle hyötyä. Koulutushomogamia muuttaa sukupuolikoodia tasa-arvoisemmaksi ja tarkoittaa myös samoilla aaltopituuksilla olemista, mikä voi merkitä sekä sosiaalisten asemien homogamiaa että henkistä sukulaisuutta. (Julkunen 2004, 117-119.)

Jos traditionaalisessa koodissa riippuvuus oli epäsymmetrinen, niin tasa-arvoisessa koodissa se vaihtuu yhä symmetrisemmäksi riippuvuudeksi⁷, jossa puolisoiden toimeentulo ja elämäntapa riippuvat myös toisen asemasta ja tuloista. Mitä tasa-arvoisemmaksi sukupuolikoodi muuttuu, sen enemmän parit joutuvat neuvottelemaan ja sovittelemaan. Nykyajan työmarkkinat tarjoavat paljon mahdollisuuksia, mutta myös vaativat paljon. (Julkunen 2004, 131-132.)

Tasa-arvoisen sukupuolikoodin merkitys korostuu hyvinvointivaltion teoretikkojen teoksissa myös siksi, että perhe ja uusintaminen eivät ole vain ulkoisten pakkojen tuottamia sosiaalisia tosiasioita. Perhe osoittautuu elinvoimaiseksi hyvinvointivaltion

7 Naisten ja miesten riippuvuuden symmetrisyyttä sosiaalidemokraattisessa regiimissä tarkastelen luvussa 4.1.1.

tuella ja ilman sitä. Ihmiset haluavat pariutua ja lisääntyä ja näistä haluista syntyy perheitä. Edelleen myös naiset itse pitävät perhettä usein korvaamattomana lasten synnyttämisen ja kasvattamisen sekä seksuaalielämän kannalta. (Anttonen 1989, 154-155.)

Viimeisimmät vuosikymmenet ovat osoittaneet, että Suomessa sellaiset perheen tehtävät kuin hoiva, ovat yhteiskunnallistuneet, ja naiset ovat irtautumassa palkattoman hoivaajan roolista. Nykynainen ei enää suostu siihen, että hänen olemassaolonsa tarkoituksena on vain synnyttäminen ja hoivaaminen. Naistietoisuuden laajeneminen on selkeä osoitus siitä, että arjen vallitsevia rakenteita ja ihmisen toimintaa määrittäviä normistoja on mahdollista muuttaa. Perheen vahvistaminen hoivan tuottajana edellyttää myös tulevaisuudessa, että naiset suostuvat siihen. (Anttonen 1989, 155-156.)

Sosiaalidemokrattisen hyvinvointiregiimin luonteesta johtuu, että perhe Suomessa ei ole se yhteisö, jonka varaan yhteisöllinen sosiaalipolitiikka voisi rakentua. Tasa-arvoisuuden toteuttamiseksi ja hoivatyön tulevaisuuden turvaamiseksi on tarpeen harkita muiden epävirallisten yhteisöjen mahdollisuuksia hoivan tuottajina. Hoivavelvollisuuksista perheessä ovat aina vastanneet naiset ja siitä johtuu, että hoivan organisoiminen on edelleen naisten vastuulla. Naisten organisoimat ryhmät ovat syntyneet paitsi sosiaalivaltiollisesten palvelujen vaihtoehtoiksi, myös palvelujen puutteen korjaajiksi. Erilaiset yhteisöelämän muodot (kuten itseapuryhmät) saattavat tulevaisuudessa korvata traditionaalisia yhteisömuotoja, kuten perhettä, sukua ja naapurustoa. (Anttonen 1989, 156-157.) Koen kuitenkin ongelmalliseksi sen, että vaihtoehtoiset yhteisömuodot ovat edelleen juuri naisille erityisen tärkeitä, sillä ne ovat syntyneet naisten aloitteesta ja tarpeista hoivan yhteiskunnallistamisesta huolimatta. Myönteisestä kehityksestä huolimatta sekä julkisen että yhteisöjen ja perheen piirissä sosiaalipalvelut ovat yleensä naisten vastuulla; työ on palkallista tai palkatonta (Kosonen 1995, 60).

Vaikka sukupuolten väliset suhteet ovatkin muuttumassa, silti nykyperhe on patriarkaalisen järjestyksen uusintaja. Se on pienenisoyhteiskunta, jolla on taloudellisia, kulttuurisia, sosiaalisia ja ideologisia tehtäviä. Ideaali pienestä ydinperheestä ei ole

kuollut (Anttonen 1989, 155), sillä läheisissä suhteissa ihmiset ovat usein tarvitsevia ja toisistaan riippuvaisia. Riippuvuus toisesta usein johtaa siihen, että tasa-arvo ja autonomia jäävät toteutumatta. Edellä mainitut näkemykset perheen sisäisestä ja puolisoiden välisestä tasa-arvoisuudesta kuuluvat visioihin, jotka toteutuvat hyvin harvoin. Todellisuudessa vain harvat perhesuhteista ovat tasa-arvoisia suhteita, jos otetaan huomioon tarvitsevuus, riippuvuus, valta, vahvuus, aika ja kokemus. (Husso 2003, 155-156.)

Chodorow (1978) ehdottaa tasa-arvo-ongelman ratkaisuksi jaetun vanhemmuuden tai jaetun äitiyden idean. Äitiys tuottaa erilaisia kokemuksia eri sukupuolille, myös sen vaikutukset psyykeeseen miehillä ja naisilla ovat erilaisia. Tämä johtaa miesdominoituun kulttuuriin. Ratkaisu ongelmaan on miesten ja naisten välille jaettu vanhemmuus.

Vaikka modernissa yhteiskunnassa, jossa äitiysrooli voi olla tasa-arvoisemmin jaettu perheessä vanhempien välillä, suurin osa naisista jatkaa entisen mallin mukaan ja ottaa suurimman vastuun äitiydestä itselleen. Miksi naiset haluavat sen roolin, vaikka tietävät sen emotionaalisesti ja sosiaalisesti korkean hinnan? Sen seurauksena, että äiti on nainen ja, että naiset todennäköisemmin kuin miehet tavoittelevat äitiyttä. Naiset itse hakeutuvat primääriseen äiti-lapsi-suhteeseen nauttiakseen äitiydestään omatessaan psykologisia äitiyden kykyjä. (Alsop ym. 2002, 58.) Naiset luopuvat vaikeasti primääristä äidin roolista, jossa sukupuolten tasa-arvon kannalta piilee ansa. Perustan uudelleenrakentaminen vaatii ennen kaikkea uuden naisen, koska me kaikki olemme naisesta syntyneet ja äidin jättämällä jäljillä meihin on ratkaiseva merkitys. (Braidotti 2002, 60.)

Jaettu vanhemmuus tuottaa uuden tilanteen, jossa äitiyden rooli, asema ja merkitys voisivat jakautua tasa-arvoisesti naisen ja miehen kesken. Tällöin sukupuolijako ei voi enää perustua naisten alemmuudelle, joka seuraa siitä, että äitiys assosioidaan vain naisiin. Tässä skenaariossa tyttöjen ja poikien roolit eivät erottuisi toisistaan eivätkä pojat enää tarvitsisi kieltää tunteitaan, kun niiden olemassaolo assosioitaisiin yhtäläillä miehiin ja naisiin liittyviksi. Miehet voivat paremmin tyydyttää partneriensa

emotionaalisia tarpeita. Molemmista, sekä äideistä että isistä tulee 'tarpeeksi hyviä' turvatakseen lapsensa emotionaalisesti. (Alsop ym. 2002, 61.)

Miestutkimus päättyy vastaavaan tulokseen. Se valottaa miesten haavoittuvuutta ja epävarmuutta siitä huolimatta, että miehet yhdistetään valtaan kulttuurissamme. Varsinkin nuorten miesten korkeat itsemurhaluvut selitetään mm. maskuliinisen identiteetin psykologisilla paineilla.⁸ Naiset epätodennäköisimmin valloittavat julkisen vallan asemia, joten tässä lähestymistavassa naisten sukupuoli-identiteetti on turvallisempi. Jotkut miesteoreetikot käyttävät psykoanalyysia todistaakseen, että valta ei ole tavoittelemisen arvoista, sen hinta on liian korkea.

Miehet yleensä eivät ilmaise ns. feminiinisiä tunteita eivätkä sitoudu hoivaprosesseihin. Kriittisen miestutkimuksen mukaan maskuliinisuus määritellään enemmän sillä, mitä se ei ole kuin mitä se on – eli maskuliinisuus on konstruoitu feminiinisen vastakohtana. Miesten hoiva- ja huolenpitoilmaisujen torjumiseen pitäisi puuttua. Äidin roolin korostuminen miehen ja naisen psyyken kehityksessä on johtanut sellaiseen johtopäätökseen, että muutos on mahdollinen, jos miehet sitoutuvat jo varhaisessa vaiheessa lastensa hoitamiseen. (Alsop ym. 2002, 156-157, 163.)

Sekä äidin että isän primääri rooli vanhemmuudessa vaatii uudenlaista kasvatusta. Jaetun vanhemmuuden idea on pohjimmiltaan sama kuin Meadin (luku 2.2.2) tutkimuksessa, jonka mukaan sukupuoliroolikasvatuksesta on luovuttava. Silloin jaetun vanhemmuuden politiikoilla (esim. isyyslomat, luku 4.1.1) voi olla aitoa, tasa-arvoistavaa vaikutusta molempiin sukupuoliin. Naisista ja miehistä tulee naisia ja miehiä sosiaalisissa suhteissaan ja muuttamalla nämä suhteet voimme myös muuttaa sukupuoli-identiteettejä ja epätasa-arvoisuutta (Alsop ym. 2002, 68).

8 Yhdistys 9 Isänpäivän 1968 julkilausumasta: Miehet ovat luoneet itselleen vaarallisen maailman. Sukupuoliroolin kasvatuksen seuraukset näkyvät jo varhain poikien onnettomuustilastoissa. Miehet hallitsevat rikostilastoja, alkoholistien valtaosa on miehiä ja itsemurhien määrä on suurempi miesten keskuudessa. Isyysloma loisi hyvät edellytykset sukupuolten tasa-arvoisuudelle perhe-elämässä. Isyysloman aikana isällä olisi mahdollisuus luoda läheinen suhde lapseen. ”Ideologia, joka korostaa isän oikeutettua asemaa kodin ja perheen piirissä, on yhteiskunnallisesti hyödyllisempi ja kaikkien osallisten kannalta oikeudenmukaisempi kuin kaudenimmatkaan vakuuttelut äitiyden pyhydestä.” (Husu ym. 1995, 100-101.)

3 SUKUPUOLTEN TASA-ARVON TOTEUTUMINEN SUOMALAISESSA HYVINVOINTIVALTIOSSA

Luvussa 3 tarkastelen suomalaisen hyvinvointivaltion kehitystä naiskysymyksen näkökulmasta, hoivakysymyksen ulottuvuuksia sekä hoivaratkaisujen tärkeyttä sukupuolten tasa-arvon kannalta. Huomioni kohteena on myös sukupuolten tasa-arvokäsitysten ja käytännön yhteys joka ilmenee sosiaalipolitiikan ja lainsäädännön, diskurssien sekä asenteiden kautta.

3.1 Sukupuolikompromissi ja työmarkkinoiden segregoituminen

Suomen historiallinen kehitysmalli ja suomalainen agraariyhteiskunta ovat luoneet pohjaa sukupuolten tasa-arvon rakenteille ja sukupuolten väliselle kumppanuudelle. Maataloudessa naisten työvoima oli välttämätön osa tilanpitoa ja palkkatyötä tekevien miesten matala palkkataso pakotti vaimot hankkimaan tuloja. Suomessa ei näin ollen ole koskaan päässyt kehittymään vahvoja mieselättäjyyden ja kotiäitiyden rakenteita. (Julkunen 1999, 86-87.) Vaikka sodan jälkeisen ideologian tähtäimessä oli kotiäitiyden kehittäminen ja vakiinnuttaminen, tavoite jäi lyhytaikaiseksi ja lähinnä retoriikan tasolle (Rantalaiho 1994, 24).

Sodan jälkeen suomalaisten naisten asema työmarkkinoilla vahvistui, mikä tapahtui yhtä aikaa pohjoismaisen hyvinvointivaltion rakentamisen kanssa. Sen perusteet olivat rakentuneet sota-ajasta lähtien monien naisten valitessa palkkatyöläisyyden ratkaisuna käytännöllisiin ongelmiin. (Rantalaiho 1994, 24.)

Sukupuolisopimus, joka teollistuneissa markkinatalouksissa on osa työmarkkinarakenteita, normalisoi naisten palkkatyön ja varmisti, että naisten

professionaalinen ja poliittinen asema valtiossa oli vakiintunut. Sopimusta nimitetään myös kompromissiksi, mikä tarkoittaa, että konflikti on ollut lähellä. Äänettömän kompromissin tuloksena naisilla on oikeus palkkatyöhön ja taloudelliseen itsenäisyyteen, työmarkkinoilla he ovat kuitenkin toissijaisessa asemassa. Sukupuolisopimuksen ehtona on se, että naiset hyväksyvät miesvaltaiset hierarkiat, palkat ja säännöt. Ammatit ovat segregoituneita sukupuolen mukaan niin, että naisilla on vastuu huolenpidosta ja hoivasta yksityiselämässä ja työmarkkinoilla. Liisa Rantalaihon (1994, 24-27) mukaan ”ristiriita laajenee koskemaan sitä, ovatko tuotanto ja uusintaminen, rahassa laskettava markkinatoiminta ja elämän ylläpitäminen yhtä arvokkaita”.

Naisten laaja osallistuminen ansiotyöhön käynnisti julkisen sosiaalipalvelujärjestelmän rakentamisen Suomessa. Esping-Andersen (1990) antaa hyvin myönteisen kuvan tapahtuneesta kehityksestä. Sosiaalipalvelut antavat naisille mahdollisuuden käydä töissä ja luovat samalla suuret työmarkkinat, joilta he voivat löytää työpaikan (Anttonen & Sipilä 1994, 238). Esping-Andersen pitää täystyöllisyyden tavoitetta ja julkista sektoria naisten työpaikkojen luojana sosiaalidemokraattisen hyvinvointivaltion suurena saavutuksena. Se pohjautuu oletukseen, että työllisyys on parempi kuin tulonsiirrot, mikä vuorostaan tarkoittaa siitä, että ylityöllistyminen tai kolmannen sektorin tarjoamat työt ovat parempi vaihtoehto kuin taloudellinen tuki työttömille (Mandel 2009, 708).

Nykyaikana Esping-Andersenin tunnettu väite ei kuulosta niin lupaavalta. Naiset ovat siirtyneet työmarkkinoille tekemään ”naisten” töitä matalapalkkaisille naisaloille.

Herää kysymys, miksi työmarkkinat räikeästi segregoituivat ja mitkä mekanismit, ideologiat ja sopimukset ohjasivat tapahtunutta?

Yksi selitys löytyy sosiaalidemokraattisesta ideologiasta. Naisten tulo työmarkkinoille on nähty tärkeänä tasa-arvoistumisen askeleena, vaikka hintana oli naisten keskittyminen "feminiinisoituihin ghettoihin" ja suhteellinen poisjääminen taloudellisen vallan asemista. Se tarjosi naisille riippumattomuuden ja vapauden sekä avio- ja perheriippuvuudesta että hyvinvointivaltion instituutioista. Tästä näkökulmasta osa-aikatyö ja keskittyminen koulutus- ja hoitoalalle ovat oikeutettuja, koska tarkoituksena

on sukupuolten eriarvoisuuden kaventaminen tukemalla naisten työllistämistä. Sivutuotteet - segregoituneet työalat ja suhteellisen matala lasikatto - ovat oikeutettuja sosiaalidemokraattisella ideologialla, jonka tasa-arvopyrkimysten perustana toimii universalismi. (Mandel 2009, 709.)

Eriarvoisuuteen työmarkkinoilla on vaikuttanut voimakkaasti ns. sukupuolikompromissi. Sen mukaan naiset saivat oikeuden osallistua ansiotyöhön, mutta heidän piti hyväksyä, että he ovat toisia työmarkkinoilla. Sukupuolisopimuksella suomalaisessa hyvinvointivaltiossa on ristiriitainen luonne. Pohjoismaisen hyvinvointivaltion tunnusmerkiksi muodostunut sukupuolten yhdenvertaisuus on ääneen lausuttu tavoite. Sen sijaan sukupuolikompromissi, jonka mukaan naisten on hyväksyttävä se, että he ovat toisia miesnormisessa maailmassa, on jäänyt äänettömäksi. Naiset kokivat syyllisyyden ja kiitollisuuden tunteita vapaudesta, joka oli taattu mahdollisuudella tehdä palkattua työtä. Naiset pitivät kaksoistyötä hintana, joka heidän piti maksaa saamistaan oikeuksista. (Silius 1994, 40.)

Työn ja pääoman välinen kompromissi on ollut näkyvä, kun taas sukupuolikompromissi on ollut alusta alkaen peitetty ja luonnollistettu (Silius 1994, 40). Sukupuolisopimus tarkoittaa sitä, että sukupuoleen liittyvät odotukset eivät ole luonnollisia vaan poliittisesti muokkautuneita. Vaikka sukupuolisopimusta virheellisesti pidetään luonnollisena, todellisuudessa se on muuttuva ja siis uudelleen neuvoteltavissa. (Julkunen 1992, 18.) Sanalla 'sukupuolisopimus' on harhaanjohtava ja sukupuoliroolin luonnollistava merkitys, mikä ilmentää diskurssien roolin vahvuuden sosiaalisen todellisuuden muokkaajana. Sen sijaan 'sukupuolikompromissi'-sana on tässä tapauksessa totuudenmukaisempi, koska kompromissi aina saa alkunsa ristiriidasta.

Se, että naiset ”valtasivat” heille sallittuja tiloja ja työpaikkoja on osoitus siitä, että naisilla ei ollut muuta vaihtoehtoa kuin vapaaehtoisesti liittyä matalapalkkaiseen sosiaalipalvelumaailmaan. Sukupuolisopimuksesta tuli tärkeä osa suomalaisen hyvinvointivaltion käytäntöjä. Sosiaaliturva ja palvelut rakentuvat sukupuolten tehtäviä koskeville oletuksille (Julkunen 1992, 19). Sukupuoliroolioletukset ovat rakentuneet hyvinvointiregiimin sisään ja ne ohjaavat sosiaalipoliittista päätöksentekoa.

Siirtyminen yksityisestä riippuvuudesta työmarkkinoille on ollut tärkeä askel naisten itsenäisyyden kannalta. Naisten suosiossa oli ihmisläheinen työ ja toisten hoivaaminen sairaanhoitajina, sosiaalityöntekijöinä, lastentarhanopettajina jne. Naisten ammattisuuntautumisen suosion syynä voi olla mm. se, että suomalaisen hyvinvointivaltion rakentaminen, kehittäminen ja naisten siirtyminen työmarkkinoille tapahtuivat ennätysellisen lyhyessä ajassa. Olisiko silloin voinut odottaa, että siinä ajassa naiset (ja myös miehet) olisivat omaksuneet erilaisia ajatus- ja toimintatapoja? Naiset pääsivät työmarkkinoille ja ryhtyivät tekemään naisten perinteisiä töitä eli sitä mikä heille oli ”luonnollista”.

Tällaisella suuntautumisella on ollut naisille korkea hinta. Naisen hinta työmarkkinoilla oli halpa, jopa ilmainen; hänet oli helppo saada, mutta myös helppo päästä eroon. Tällä oli merkitystä työpolitiikan ohjaamisessa, mutta myös vallitsevan tilanteen ylläpitämisessä eli naisen työn ja osaamisen toisarvoisena pitämisessä. (Henriksson 1994, 91.)

Sukupuolten velvollisuudet yksityisessä elämässä ovat vaikuttaneet suoraan miesten ja naisten pääsyyn kansalaisyhteisöön ja mahdollisuuksiin kansalaistoimintaan julkisella sektorilla (Lister 2009, 254). Pohjoismaiset sosiaalipolitiikan naistutkijat ovat todenneet, että naisten tulo työhön päiväkoteihin, kouluihin ja vanhainkoteihin - hyvinvointivaltion julkisiin palveluihin - edustaa julkista patriarkaattia. Naiset tekevät julkisen sektorin työtä, jota he ovat aina perinteisesti tehneet kotona. (Daly & Lewis 1998, 5.)⁹ Oletus siitä, että naisten biologinen olemus luo julkisen sektorin rakenteet, tarkoittaa että julkinen sektori (ainakin Pohjoismaissa) uusintaa sukupuolen tuottaen olemassa olevat valtasuhteet. Kaavojen rikkominen vaatii ns. feminiinisten elämänalueiden defeminisointia ja maskuliinisten demaskulinisointia. (Alvesson & Billing 2002, 86, 88.)

9 Julkisen sektorin naisistumiselle on monia syitä: naisten markkinoille tulo ja julkisen sektorin laajentumisen samanaikaisuus kuten myös sosiaali- ja terveystyön naisinen leima; naisten oli myös helpompi tulla uusille alueille, joissa ei ollut vahvoja miesten rakenteita (Julkunen 1994, 17-18).

Naisille palkkatyöläistyminen tarkoitti heikompaan kiinnittymistä työmarkkinoihin kuin miehille, koska äitien erityistarpeet estävät naisia kilpailemasta halutuimmista ja kannattavimmista paikoista työmarkkinoilla. Se johtuu siitä, että työmarkkinoilla pidetään yllä mallia 'naisten kahdesta roolista', joka on päinvastainen mallille 'miesten yhdestä roolista'. Tästä syystä feministit vaativat, että politiikan on tavoiteltava paljon enemmän kuin äitien kaksoisroolin helpottamista; on tähdättävä sellaisiin ehtoihin, jotka antaisivat molemmille vanhemmille mahdollisuudet ansiotyön ja hoivan yhdistämiseen. Se tarkoittaa kaksoishoivaajamallin lisäämistä kahden palkansaajan malliin. (Mandel 2009, 709.) Kaksoishoivaajamallin pohjana ja defeminisoinnin/demaskulinisoinnin perustana ovat 2. luvun tasa-arvokäsitykset jaetusta vanhemmuudesta (2.3) sekä sukupuoliroolikasvatuksen haitallisuudesta (2.2.2).

Marxilainen näkemys sukupuolten tasa-arvosta Suomessa on toteutunut, sillä naisista on tullut palkkatyöläisiä. Feministit sen sijaan väittivät, että se ei riitä, pelkkä ansiotyö ei tee naisista tasa-arvoisia (luku 2.2.1.1). Palkkatyön lisäksi tarvitaan muutoksia asenteissa, perhe-elämässä ja hoivassa. Materialismi tarjosi vain osittaisen ratkaisun sukupuolten eriarvoisuuden ongelmiin, mitä silti voidaan pitää hyvänä asiana, sillä onhan tasa-arvoistumisen jostakin alettava.

Naisten tulo työmarkkinoille ei siis ole riittävä ehto naisten aseman parantamiselle niin kauan kun vastuu hoivasta pysyy heidän hartioillaan. Tästä sai alkunsa malli, jota feministit kutsuvat kaksoiselättäjä/kaksoishoivaaja -malliksi. Vaikka Pohjoismaissa äitienvapaa on vaihtunut vanhempainvapaaksi, vanhemmuus ei ole hyvinvointivaltiossa symmetrisoitunut eikä puhuminen sukupuolettomalla tavalla perheen ja työn yhdistämisestä poista sukupuolen merkitystä. Esimerkiksi työelämässä nainen on se sukupuoli, jolla on lapsia, ei mies. Miehen uralle ei lapsilla näytä olevan vaikutusta. Nainen sen sijaan joutuu tekemään tiliä siitä, miten hän pystyy yhdistämään työn, perheen ja lapset. (Julkunen 2004, 208.)

Siirtymisellä sukupuolineutraaliin vanhempainlomaan oli hyvin vähän vaikutusta isien käyttäytymiseen. Tästä seuraa, että isyysloman ei pitäisi olla "ota tai jätä" järjestelmä. Silloin kun valtiot tarjoavat vahvan kannustimen miehille osallistua hoivatyöhön, ne

myös pystyvät vaikuttamaan heidän toimintaansa.¹⁰ (Mandel 2009, 713-714.)

Yleisesti suomalaista hyvinvointivaltiota pidetään naisten kannalta hyvänä järjestelmänä, sillä mahdollistaa heille ansiotyössä käymisensä. Kuitenkin myönteiset tulokset tuovat mukaan myös kielteisiä vaikutuksia sukupuolten tasa-arvoon. Julkisen sektorin supistaminen uhkaa sukupuolten tasa-arvoa, koska naisten osuus julkisen työvoimasta on suuri. (Jallinoja 1994, 42-43.) Sen sijaan miesten mahdollisuutta ansiotyöhön ja taloudellisesti turvattuun tulevaisuuteen hyvinvointivaltiokaan ei kyseenalaista. Moderni yhteiskunta on tehnyt naisesta ongelman (Julkunen 1992, 18). Naisten suhde moderniin hyvinvointivaltioon on yleensäkin ollut monimutkaisempi kuin miesten (Daly & Lewis 1998, 2).

Ruth Lister (2009, 261) on todennut, että Pohjoismaissa työpolitiikan arvot ilmenevät pikemminkin siinä, mitä ne symboloivat kuin niiden toteutuksessa. Julkinen politiikka pitää työmarkkinoiden tasa-arvoistamista tärkeänä, mutta todellisuudessa työmarkkinat vain jatkavat segretoitumistaan. Lister on epäilemättä oikeassa, minkä pyrin osoittamaan luvussa 4.2, jossa tarkastelen tasa-arvopolitiikan nykytilannetta Suomessa.

3.2 Pohjoismaisen naisystävällisen hyvinvointivaltion ristiriitainen luonne

Pohjoismaista hyvinvointivaltiota on arvostettu ja jopa romantisoitu naisystävälliseksi (Simonen & Kovalainen 1998, 232). Pohjoismaista hyvinvointivaltiomallia on luonnehdittu sukupuolimalliltaan moderniksi, egalitaariseksi ja naisille ystävälliseksi. Pohjoismaissa naiset ovat suhteellisen integroituneita miesten elämänalueille ja naisten asemaa pyritään edistämään sekä politiikassa että työmarkkinoilla. Pohjoismaat ovat normalisoineet naisten ansiotyön ja hyvinvointivaltio pyrkii kohtelemaan sukupuolia samalla tavalla. Pohjoismaiden historia on luonut edellytyksiä keskimääräistä pienemmän sukupuolieron yhteiskunnalle. (Julkunen, 1992, 40.)

Suomalaisen hyvinvointivaltion isät, Pekka Kuusi ja Heikki Waris, puhuivat vain

¹⁰ ks. myös Saxonberg 2009, luku 4.1.1.

talouskasvun takaamisesta ja yhteiskunnallisesta yhdenvertaisuudesta, mutta niistä pääsivät naisetkin osallisiksi. Hyvinvointivaltion naisystävällisyys, ne edut ja palvelut jotka sen myötä ovat edistäneet naisten asemaa, ovat tulleet lähinnä sivutuotteina ja sattumalta. (Pietilä 2002, 230.)

Pohjoismaisen hyvinvointivaltion rakentaminen Suomeen alkoi samassa prosessissa, jossa entinen sukupuolisopimus sodan jälkeisenä aikana ajautui kriisiin. 1960-luvulla syntyi uusi sukupuolisopimus (ks. luku 3.1) jonka avulla naiset kehittivät uusia palkkatyön ja äitiyden yhdistämisen mahdollisuuksia. Päivähoitolaki (1973) merkitsi julkista tunnustusta pienten lasten äitien oikeudelle ansiotyöhön. Hyvinvointivaltioihin ja naisten saavutuksiin keskittyvä tutkimus – hyvinvointivaltioteesi - on luonteenomaista pohjoismaiselle naistutkimukselle. Siinä hyvinvointivaltion nähdään sääntelyn lisäksi tukevan naisten pyrkimyksiä ja jakavan heidän vastuutaan. Tämän teesin mukaan pohjoismainen hyvinvointivaltio on naisten liittolainen tai jopa naisystävällinen valtio. (Julkunen 1994, 198.)

'Hyvinvointivaltiollisuuden' piirteiksi esitetään sosiaalisten oikeuksien tila ja tasa-arvon aste. Sosiaalisten oikeuksien tila tarkoittaa sitä, miten laajasti kansalaiset ovat oikeutettuja sosiaaliin palveluihin ja tulonsiirtoihin, ja kuinka korvaavia tulonsiirrot ja laadukkaita palvelut ovat. Tulojen, palvelujen ja verojen jaossa kiinnitetään huomiota eri tuloryhmien väliseen uudelleenjakoon. (Kosonen 1995, 14.)

Edellisestä seuraa, että hyvinvointivaltiollisuuden aste vaihtelee hyvinvointiregimeittäin, mikä vuorostaan johtaa siihen, että myös naisten asema vaihtelee regimeittäin. Hyvinvointiregimien naisystävällisyyden astetta on tarpeen vertailla, koska ne ovat hyvinkin erilaisia samasta sosiaali- ja julkisten menojen tasosta huolimatta. Vertailu auttaa myös näkemään suomalaisen hyvinvointivaltion naisystävällisyyden ristiriitaisia piirteitä.

Verrattuna konservatiiviseen ja liberaaliin regiimiin sosiaalidemokraattisessa regiimissä on korkein ammatillinen sukupuolisegregaatio ja naisten määrä johtoportaisissa matalin. Samoin palkkahierarkian huipulla naiset ovat aliedustettuina (alle 20%).

Konservatiivisessa regiimissä sen sijaan naisten ammatillinen asema on parempi ja he ovat hyvin palkattuja. Samoin naisten pääsy paremmin palkattuihin töihin on lähes tasatarvoista miesten kanssa. Yksi selitys tähän on, että konservatiivisen tradition maissa naisia on työelämässä vähemmän kuin sosiaalidemokraattisissa maissa. Lisäksi ne naiset, jotka ovat työelämässä, ovat hyvin koulutettuja ja pystyvät siten kilpailemaan miesten kanssa työmarkkinoilla, joita ei ole muokattu mitenkään 'naisellisiksi' eivätkä ne tarjoa etuoikeutettuja ehtoja. (Mandel 2009, 703.)

Liberaalin regiimin kontekstissa huono-osaiset naiset työllistyvät yleisimmin matalapalkka-aloille, kun taas hyväosaiset naiset saavuttavat hyviä asemia työmarkkinoilla. Liberaalimallilla on passiivinen rooli naisten työllistämässä ja liberaalivaltio välttää puuttumista luokkajärjestelmään, jonka sukupuolineutraaliasenne perustuu vapaamarkkinoiden toimintaan. Naisten primäärihoivaajaroolista seuraa epätasa-arvoinen työnjako perheessä eivätkä äidit voi kilpailla miesten kanssa samoilla ehdoilla. Markkinaorientoituneessa taloudessa, jossa menestys riippuu henkilökohtaisista ominaisuuksista ja taidoista, naisten mahdollisuus välttää köyhyyttä riippuu siitä, kuinka paljon aikaa hänen on mahdollista antaa ansiotyölle. Valtion passiivisuus ei ainoastaan selitä naisten huono-osaisuutta miehiin verrattuna, vaan myös ylläpitää naisten välisiä eroja. Tämä johtuu valtion tuen puuttumisesta ja sen vaikutuksista eri yhteiskunnan luokkiin. Liberaalioletus, että vapaa kilpailu edistää tasatarvoa ilman valtion väliintuloa ja vahvistaa yläluokan naisten asemaa. Huono-osaisille naisille luokkien välinen eriarvoisuus on työmarkkinoilla pahempi uhka kuin sukupuolidiskriminaatio. (Mandel 2009, 708, 711-712.)

Sen sijaan Pohjoismaisissa yhteiskunnissa sukupuoli- ja luokkatasa-arvoetoksineen matalapalkkaiset naiset eivät ole yhtä alttiita köyhyydelle kuin muualla. Siitä huolimatta moni Skandinaavisen mallin näkökulma tulee jatkossakin tarjoamaan inspiraatiolähteen tasa-arvotutkimukselle. (Lister 2009, 268.)

Hyvinvointiregiimit vaikuttavat naisten asemaan eri tavalla, eikä hyvinvointivaltion katoaminen tulevaisuudessa ole uskottavaa. Sen sijaan siihen, millaisen hyvinvointivaltioregiimin haluamme, voimme vaikuttaa. (Julkunen 1994, 21.) He, jotka

haluaisivat uudistaa hyvinvointivaltiota markkinakeskeisemmäksi, unohtavat, että hyvinvointivaltio on kasvanut vastauksena markkinoiden epäonnistumiselle. Ainoana humanina vaihtoehtona voidaan pitää julkisesti organisoitua toimintaa ja hyvin toimivaa kansalaisyhteiskuntaa (Andersson 1994, 275), jolla on erityisen paljon merkitystä naisten ja miesten tasa-arvon kannalta.

Julkinen sektori voi monella tavalla vaikuttaa naisten elämään. Valtio voi järjestää sekä lasten päivähoidon että vanhusten hoidon ja taata abortin ja luoda näin mahdollisuuksia naisten ansiotyöhön osallistumiselle. Valtio voi myös asettaa sukupuolikiintiöitä poliittisiin elimiin ja kieltää sukupuolisyrynnän työmarkkinoilla. Valtio voi mahdollistaa kokoikäiäityden järjestämällä naisille riittävän elatuksen. (Julkunen 1994, 13.)

Vaikka valtiolla on mahdollisuuksia toimia naisten liittolaisena, se voi myös toimia vastoin naisten tavoitteita. Kriittisessä keskustelussa hyvinvointivaltio määrittää naisen miehestä riippuvaksi. Nainen joutuu kärsimään sukupuolensa takia sekä työmarkkinoilla että kotona. (Julkunen 1994, 13.) Vaikka sosiaalipalveluvaltiossa naisilla on enemmän mahdollisuuksia, he ovat riippuvaisia valtiovallasta sekä työntekijöinä että palvelujen käyttäjinä (Anttonen 1994, 28). Sosiaalidemokraattisessa regiimissä julkisen ja yksityisen sektorin välisen ristiriidan yhtenä syynä voi olla sukupuolikonflikti. Paisuneen julkisen sektorin voi nähdä oireeksi kasvavasta sukupuolikriisistä. (Julkunen 1992, 53.)

Siinä, missä liberaalivaltion passiivisuus ylläpitää sekä luokkien että sukupuolten välisiä eroja, niin sukupuolten tasa-arvoisuuden pyrkivä sosiaalidemokraattinen malli taas ylläpitää naisten riippuvuutta sekä valtiosta että miehistä. Vahvasti mieselättäjyyteen nojaava konservatiivinen malli taas ei tarjoa todellista mahdollisuutta sukupuolten tasa-arvoon. Mieselättäjyyttä ainoana vaihtoehtona ei voi pitää realistisena. Mieselättäjyys on ristiriidassa sosiaalisen todellisuuden kanssa, sillä toisin kuin oletetaan, se ei ole kaikille mahdollinen, ei etenkin työväenluokan perheille (Daly & Lewis 1998, 9).

Hyvinvointivaltio feministisessä tutkimussuuntauksessa esiintyy uudenaikaisena patriarkaattina, jossa aviomiehen tilalla on hyvinvointivaltion miesasiantuntija.

Suuntauksessa kritisoidaan sosiaalisten oikeuksien linkittymistä ihmisten rooliin palkansaajina tai kotiäiteinä. (Nätkin 1997, 17.) Kaikilla kansalaisilla tulisi olla yhtäläiset oikeudet. Muodollinen sukupuolineutraalius kätkee miesten ja naisten eriarvoisuuden, joka johtuu usein työmarkkinoiden toiminnasta (Kosonen 1995, 15). Suomessa on tavallaan kaksi rinnakkaista hyvinvointivaltiota: miesten valtio, joka takaa palkkatyöntekijälle toimintaoikeudet ja rahallisen sosiaaliturvan, ja naisten valtio, joka tarjoaa palveluita ja auttaa arkielämän organisoinnissa (Anttonen 1994, 203), mikä kriittisen feministisen suuntauksen mukaan tarkoittaa myös naisten riippuvuutta valtiosta.

Naisystävällinen valtio on utopia yhteiskunnasta, missä naiset voivat yhdistää ansiotyön ja äitiyden joutumatta miehiä heikompaan asemaan taloudellisesti tai sosiaalisesti. Hoivaaminen ja äitiys eivät saisi saattaa naisia riippuvaisiksi miehistä. Utopian toteutumisen edellytys on sukupuolten kansalaisstatusten epäsymmetrian purkaminen. Hyvinvointivaltio turvaa naisten aseman äiteinä ja työntekijöinä, mutta harvemmin ajatellaan, että valtio myös tarvitsee naisia uuden työvoiman tuottajina. (Anttonen 1994, 203, 216.) Se, että naiset ovat riippuvaisia sekä sosiaalivaltiosta että miehistä, ei oikeuta puhumaan naisystävällisestä hyvinvointivaltiosta, etenään silloin kun naisten riippumattomuus kuuluu lähinnä sosiaalidemokraattiseen tasa-arvoeetokseen, mutta ei todellisiin poliittisiin tavoitteisiin.

Aidosti naisystävällisessä hyvinvointivaltiossa kansalaisuuden kriteeri tulisi johtaa yksinhuoltajaäidistä käsin, sillä jokainen nainen on potentiaalinen yksinhuoltaja (Anttonen 1994, 216). Ritva Nätkinin tutkimuksessa (1997, 244) kävi ilmi, että monet yksinhuoltajuuden kokeneet äidit hakivat tukea ja hyväksyntää hyvinvointivaltion ammattilaisilta. Tutkijasta tämä vaikutti aluksi merkilliseltä, sillä hänen mielestään olisi voinut ajatella naisten pitävän valtion toimintaa kontrollointina, ikään kuin yhteiskunta toimisi vertauskuvallisesti ”isänä” ja ”aviomiehenä”. Yksinhuoltajaäitien tuen hakemisen taustalla oli kuitenkin huoli siitä, kuka pitäisi huolta lapsista, jos heidän voimansa ehtyisivät. Heidän viestinsä osoittaa sen, miten tärkeää on rakentaa hyvinvointivaltiota sen varaan, että jokainen nainen/äiti tai mies/isä on potentiaalinen yksinhuoltaja. Hyvinvointivaltion tulisi tulevaisuudessa tukea yksinhuoltajuutta

tulonsiirroilla ja palveluilla, eikä rangaista heitä sukupuolimoraalin tai avioliittoinstituution peittämisestä. (Nätkin 1997, 244.) Tilastojen mukaan Euroopassa 90 % yksinhuoltajista on naisia. Monet heistä ovat köyhiä, ja heidän elätettävänä on suuri joukko lapsia (Huhta & Meriläinen 2009, 61).

Naiset ovat yleensä edelleen matalapalkkaisia, köyhiä ja syrjittyjä, mikä ei johdu heidän vapaudestaan eikä itsenäisyydestään, vaan tasa-arvon keskeneräisyydestä (Julkunen 1994, 8, 10). Tutkimus sukupuolten tasa-arvoisuuden (ja eriarvoisuuden) vaikutuksesta sukupuolten subjektiiviseen hyvinvointiin vahvistaa edellä mainitun väitteen. Sukupuolten tasa-arvo (tai eriarvoisuus) sosiaalisella tasolla sisältää mm. sukupuolispesiifejä mahdollisuuksien järjestelmiä (kuten sukupuolierot työmarkkinoilla), pääsyn varallisuuteen (kuten sukupuolierot tuloissa) tai valtajärjestelmiä (sukupuolierot parlamenttiedustuksessa). Sukupuolierot mahdollisuuksien järjestelmissä ja henkilökohtaisissa toimintamahdollisuuksissa vaikuttavat sukupuolten subjektiivisen hyvinvoinnin eroihin. (Tesch-Römer ym. 2008, 330-331.)

Edellisen perusteella voidaan todeta, että naiset ovat onnettomampia ja tyytymättömämpiä kuin miehet, koska he ovat eriarvoisessa asemassa sekä mahdollisuuksien järjestelmissä että mahdollisuuksissa henkilökohtaiseen toimintaan. Koska naisten toimintamahdollisuudet ovat heikommät kuin miesten, heillä ei myöskään ole samoja mahdollisuuksia saavuttaa itselleen tärkeiksi katsomiaan tavoitteita. Tämä on omiaan lisäämään kokemusta heikosta subjektiivisesta hyvinvoinnista, mikä naisilla on heikompi kuin miehillä. (Tesch-Römer ym. 2008, 331-332.)

Edellä mainittu tutkimus osoittaa, että jos yhteiskunnassa suurin osa kansalaisista vastustaa sukupuolten eriarvoisuutta työmarkkinoilla, sukupuolten erot subjektiivisessa hyvinvoinnissa pienenevät ja samaan aikaan tilanne työmarkkinoilla tasa-arvoistuu (sukupuolten tasa-arvon korkeampi aste johtaa pienempiin sukupuolieroihin subjektiivisessa hyvinvoinnissa) (Tesch-Römer ym. 2008, 342). Tästä voi päätellä sen, että Suomessa vallitseva sukupuolten eriarvoisuus työmarkkinoilla johtaa naisten

miehiä huonompaan subjektiiviseen hyvinvointiin. Tämä kertoo siitä, että suurin osa kansalaisista ei vastusta sukupuolten eriarvoisuutta työmarkkinoilla. Tämä voi johtua siitä, että pohjoismaisen hyvinvointivaltion uskotaan olevan vakaalla pohjalla ja yleisestä harhaluulosta, että nainen on tasa-arvoisessa asemassa työmarkkinoilla ja kotona. Pidetäänhän Suomea myös maailmalla tasa-arvon mallimaana.

Hyvinvointivaltion naisystävällisyyden ristiriitainen luonne herättää kuitenkin epäilyjä naisten asemasta. Suomen tapaus osoittaa, että naisten läsnäolo politiikassa, työmarkkinoilla ja koulutuksessa ei yksin ole riittänyt poistamaan sukupuolten eriarvoisuutta. Suomessa koulutusalat ja työmarkkinat ovat segregoituneet sukupuolen mukaan. Työmarkkinoilla vallitsevat sukupuolen mukaiset hierarkiat ja palkat määräytyvät niiden mukaisesti.

Suojeleeko pohjoismainen hyvinvointivaltio kansalaisiaan köyhtymiseltä, rakenteellisilta muutoksilta ja ideologisilta suhdanteilta? Naisten hyvä koulutustaso, kokoaikatyö, pitkät äitiyslomat ja kattavat päivähoitopalvelut eivät myöskään riitä poistamaan eriarvoisuutta. Kehittyntykään hyvinvointivaltio ei ole pystynyt ratkaisemaan sukupuolten samanlaisuuden ja sukupuolten välisen eron kysymyksiä. Tasa-arvosopimus ei ole poistanut sitä, että nainen käsitetään edelleen ongelmaksi. Ristiriitoja ilmenee siinä, tuleeko hänen ensisijaisesti olla nainen vai onko hänen menestyäkseen pyrittävä tulemaan miesten kaltaiseksi. Naisystävällinen hyvinvointivaltio ei ole taannut naisille samanlaista työmarkkinastatusta kuin miehille, eikä se ole pystynyt poistamaan naissukupuolesta aiheutuvaa haittaa.¹¹ (Julkunen 1992, 46-47.)

11 Ks. myös Kuusipalo 2006, 34.

3.3 Hoivakysymyksen ulottuvuudet

Pohjoismaissa hoivasta tuli 1980-luvun aikana yksi tärkeimmistä sosiaalipolitiikan ja naistutkimuksen käsitteistä, joka määritellään huolenpidoksi ihmisistä, jotka eivät selviydy ilman toisten apua. Pohjoismaissa käsite hoiva ei tarkoita pelkästään informaalia tai palkatonta hoivaa, vaan se kattaa sekä palkattoman kotona tehtävän työn että palkatun huolenpidon sairaaloissa tai päiväkodeissa. Hoivaaminen voi kohdistua vanhuksiin, sairaisiin, vammaisiin ja lapsiin. (Anttonen 1997, 127, 130-131.)

Suppeassa merkityksessä, avuttomiin lapsiin ja vanhuksiin kohdistuvana hoivatyö on kulttuurisesti ja työnjaollisesti naistyötä. Naisille ominaista toimintatapaa yleisemminkin on luonnehdittu hoivarationaaliteetiksi, joka tarkoittaa, että naiset oppivat yksilöinä ja kollektiivisesti hoivasuhteisiin asetettuina. (Julkunen 1992, 127.) Hoiva tässä ajattelutavassa on itsestään selvästi naisille kuuluvaa työtä, joka on usein näkymätöntä hoitamista, koordinoitua ja kommunikointia. Yleisen ajattelutavan mukaan naiset osaavat sitä luonnostaan ja se kuuluu naisten tehtäviin, joten siitä ei tarvitse myöskään maksaa. (Jokinen 2005, 80.)

Hoivan määrittäminen naisten työksi ei ole biologisesti vaan yhteiskunnallisesti määräytynyt sosiaalinen tosiasia. Naistutkimuksen nousu 1960-luvulta lähtien on kyseenalaistanut ajatuksen, jonka mukaan hoivaaminen on osa naisten luontoa ja naisille kuuluva yhteisöllinen velvollisuus. Yhteiskunnan nopeasta uudenaikaistumisesta huolimatta naiset tekevät palkatta valtaosan uusintamistyöstä. Feminismin näkökulmasta hoivan ja kodin piiri ei ole naisille jotakin pyhää, joka pitäisi säilyttää koskemattomana yksityisyyden alueena. Naisille hoivavelvollisuuksista vapautuminen tarkoittaa alistuksesta ja toiseudesta irtautumista. Tulevaisuudessa hoiva ja nainen eivät enää voi muodostaa käsitteellistä ykseyttä. (Anttonen 1989, 154-155; 1997, 127.) Mutta siitä huolimatta että naisten asema on parantunut, suomalaisessa hyvinvointivaltiossa naiset ovat eriarvoisessa asemassa kuin miehet, ja naisten toiseuden määrittää miesten taloudellinen valta ja diskursiivisen valta, mikä tulee ilmi jäljempänä.

Miesten taloudellisen vallan ja hoivatyön ilmaisen luonteen selitys löytyy mm. taloustieteestä, jossa monilla markkinamekanismin ulkopuolelle jäävillä ja elämää ylläpitävillä tehtävillä, kuten palkattomalla hoivatyöllä, ei nähdä mitään arvoa. Mutta samalla markkinat ja ”rationaaliset taloudelliset toimijat” ovat erittäin riippuvaisia naisten palkattomasta työstä minkä voi nähdä 'tukipalkkiona' taloudellisille toimijoille. (Moisander 2000, 183.) Naisten tekemän työn kokonaismäärästä vain yksi kolmasosa on palkattua ja kaksi kolmasosaa palkatonta. Miesten tilanne on päinvastainen, sillä kolme neljäsosaa on palkallista ja yksi neljäsosa palkatonta. Inhimillisen kehityksen raportin 1995 mukaan ”jos naisten palkattomalle työlle annettaisiin sille kuuluva arvo, on hyvin todennäköistä, että useimmissa maissa perheiden pääasiallisia elättäjiä olisivatkin naiset”. (Pietilä 2000, 137.)

Taloustieteen ihmiskuva voidaan tulkita normatiiviseksi ideaaliksi, joka muokkaa ihmisten jokapäiväistä ajattelua ja toimintaa. Se oikeuttaa niiden kansalaisten aliarvioimisen ja alistamisen, jotka eivät yllä tähän ideaaliin. Taloustieteen valtavirtatutkimusta onkin kritisoitu siitä, että se palvelee lähinnä valtaa pitävän eliitin etuja. Tästä syystä taloustieteilijöiden ja poliittisten päättäjien kannattaisi olla tekemisissä muiden tieteenalojen kanssa. (Moisander 2000, 183.)

Tieteiden näennäinen neutraalisuus osoittautuu usein hierarkkiseksi ja diskriminoivaksi. Rationaalinen tiede objektiivisuuskäsityksineen itse estää yhteiskunnan tasa-arvoistumista. Tieteiden välinen vuorovaikutus ja rakentava dialogi ovat välttämättömiä oikeudenmukaisuuden kannalta. Tieteidenvälisyyden ja monitieteisyyden kautta on avautunut paljon mahdollisuuksia, joista yksi esimerkki on sosiaalipolitiikan ja naistutkimuksen hedelmällinen suhde.

Taloustieteen vastakohtaan, pohjoismaisen hoivatutkimuksen huomio on informaalissa hoivassa, joka paljastaa miten suuri osa naisista tekee palkatonta hoivatyötä suvun ja perheen piirissä. Feministitutkijat halusivat osoittaa, että hoivan yhteiskunnallistuminen etenee hitaasti, ja etteivät hoivasta koskaan ole vastanneet perheet, vaan perheiden naiset. Hoiva-käsitteen avulla on ollut mahdollista tarttua sosiaaliseen reproduktioon

kuuluvana konkreettisena naistyönä, jolla on muutakin kuin pelkästään taloudellista arvoa. Hoiva on kokonaisvaltaista työtä ja perustuu erilaiselle käsitykselle ajasta ja rationaalisuudesta kuin muu palkkatyö.¹² (Anttonen 1997, 128.)

Pohjoismaisessa hoivatutkimuksessa hoiva ymmärretään yhteiskunnallisesti välttämättömäksi työksi, josta on maksettava palkkaa, eikä se saa asettaa hoivaajia ja avun tarpeessa olevia ihmisiä riippuvuussuhteeseen. Se tarkoittaa hoivaamisen ja henkilökohtaisten palvelusten käsitteellistä erottamista ja hoivatyön ammatillistamista. Hoivan yhteiskunnallistamisella on ollut tärkeä rooli pohjoismaisessa demokratia- ja tasa-arvoajattelussa. Suomalaisessa hyvinvointivaltiossa hoiva muuttui teoreettiseksi, yhteiskunnalliseksi ja poliittiseksi kysymykseksi, mikä on naisten palkkatyöläistymisen seuraus. (Anttonen 1997, 131.) Työmarkkinapolitiikat ovat tuoneet naiset palkattuun työllisyyteen, mutta tasa-arvoistumisen avain on ollut hoivan yhteiskunnallistamisessa (Pascall & Lewis 2004, 382).

Hoivan yhteiskunnallistaminen on hyvinvointivaltiollisen sosiaalipolitiikan tunnuspiirre. Hoiva ei ole enää ilmainen resurssi, jota voidaan rajattomasti hyödyntää uusintamistehtävän varmistamiseksi. Naiset eivät enää halua tehdä ilmaiseksi sellaista työtä, jonka mielletään kuuluvan julkisen vastuun piiriin.¹³ Tämä voidaan tulkita myös siten, että reproduktiotyö on tullut näkyväksi vasta sen siirtyessä yhteiskunnallisen työnjaon piiriin. (Anttonen 1989, 31, 36.)

Vaikka hoivan luonne hyvinvointivaltiossa on muuttunut, se ei kuitenkaan tarkoita että hoivakysymys olisi kokonaan ratkaistu. Myös epävirallisen hoivan edistäminen suomalaisessa yhteiskunnassa vaatii julkisen sektorin panostuksia. Työn tekemisen ehdot tulee järjestää, kuten palkkatyössä yleensä, mukaan luettuna lomat, säädettyt vapaat ja sosiaaliturva. Julkisten palvelujen karsiminen asettaa ihmiset pakkotilanteisiin, jolloin läheisiään voi joutua hoitamaan vaikka siihen ei olisi mahdollisuutta. Ratkaisu

12 Samoin kotityön kuvaaminen vain tavaroiden ja palvelujen tuottamisena on vain karkeaa yksinkertaistamista. Mikään mittari ei pysty osoittamaan kotitaloustyön inhimillistä arvoa. Tämä on otettava huomioon silloin kun on tarpeen mitata tämän työn taloudellista arvoa. (Pietilä 2000, 136.)

13 ks. myös Julkunen 1992, 137.

ei kuitenkaan ole inhimillinen kenenkään kannalta, mutta vähiten hoidettavalle itselleen. Suomalainen kansalaismielipide vastustaa omaishoitoa. Feministit vastustavat omaishoitoa siksi, että pienen palkkion turvin rakennetaan naisille ansoja. Hoivaajaksi ryhtyessään nainen mahdollisesti luopuu ansiotyöstään ja tulee riippuvaiseksi miehensä tuloista. (Julkunen 1992, 136-137.)

Vaikka Pohjoismainen hyvinvointivaltio nojaa voimakkaasti tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden periaatteille, sukupuolten tasa-arvoistumisen prosessissa hoiva on osoittautunut vaikeasti ratkaistavaksi kysymykseksi. Naisilla on aina ollut päävastuu läheistensä huolenpidosta eikä vastuu juurikaan ole vähentynyt edes maissa, joissa naiset osallistuvat laajasti ansiotyöhön. (Anttonen 1994, 217.) Naisten nopea tulo julkisen sektorin työmarkkinoille ei ole johtanut miesten lisääntyneeseen osallistumiseen hoivatyöhön yksityisen sektorin alueella (Lister 2009, 254).

Kotityökään ei ole neutralisoitunut, se kantaa naisista ja väheksytyä leimaa. Naiset ja miehet suhtautuvat kotityöhön eri tavoin. Kotityö ja lasten hoito ovat edelleen naisten arkea ja naisten vastuulla olevia tehtäviä, miehet vain osallistuvat ja auttavat niissä. (Julkunen 1999, 92.)

Tästä syystä on ehdottoman tärkeä pyrkiä siihen, että palkkatyön ja palkattoman työn yhdistäminen olisi mahdollista sekä naisille että miehille, mikä toisi miehet palkattoman työn alueelle samalla tavalla kuin naisten osallistuminen palkkatyöhön. Todellisuus muistuttaa kuitenkin pitkästä matkasta ideaaliin, jossa palkattu ja palkaton työ olisivat tasa-arvoisesti jaettuna ja arvostettuna. Kokoaikatyön jako naisten ja miesten välillä antaisi mahdollisuuden molemmille sukupuolille osallistua palkattomaan työhön silloin kuin koulutus, sosiaalietuudet, verotus ja palkkapolitiikat tukevat tasavertaista hoivaamista. (Pascall & Lewis 2004, 378, 391.)

Erityisen tärkeää ongelman ratkaisemisen kannalta on myös itse hoiva-ammattilaisten aktiivinen toiminta ja hoivakysymyksen politisoiminen. Huolenpidon ammattilaisten tulisi politisoida huolenpidon etiikka ja tuoda se naisten yksityisestä piiristä osaksi julkista keskustelua. Mikäli vastuu huolenpitotyöstä ulottuisi koko yhteiskuntaan, myös

huolenpidon etiikka tunnustettaisiin tasavertaiseksi etiikaksi oikeudenmukaisuuden vaatimusten kanssa. Hoitotyö edellyttää herkkyyttä toisten tarpeille ja taitoa argumentoida vallitsevan hegemonian vastaisesti. Jos lait ja normit nähdään annettuina ja luonnollisina, ihmiset eivät ole valmiita toimimaan niiden muuttamiseksi. Pystyäkseen muuttamaan sosiaalisia instituutioita ja käytäntöjä huolenpidon ammattilaisten tulisi ymmärtää, että ne ovat syntyneet poliittisen ja sosiaalisen toiminnan tuloksena. (Juujärvi & Myyry 2005, 83.) Siis vastuuta hoivakysymyksen ratkaisemisesta ei voi jättää vain poliitikoille, vaan sen on ulotuttava huolenpidon ammattilaisiin ja koko yhteiskuntaan. Tässä yhteydessä edelleen ilmenee monitieteisyyden ja tieteidenvälisyyden merkitys. Sosiaalitutkimuksen tiedon tuntemusta ja monitieteistä tutkimusta tarvitaan kaikilla tieteenaloilla.

3.4 Sukupuolten tasa-arvokäsitysten ja käytännön yhteys

Luvussa 2 tarkastelin teoreettisia käsityksiä sukupuolten tasa-arvosta ja luvussa 3 (3.1, 3.2 ja 3.3) huomioni kohteena oli sukupuolten tasa-arvon toteuttamisen pyrkimykset suomalaisessa hyvinvointivaltiossa. Tässä luvussa tarkoitukseni on selvittää, miten tasa-arvokäsitykset ilmenevät käytännössä suomalaisessa hyvinvointivaltiossa ja mihin tuloksiin ne johtavat.

Yleisenä tavoitteena on sukupuolten tasa-arvon ihanteen tai käsitysten toteuttaminen käytännössä. Ihanteena on tilanne, jossa naiset ja miehet ja heidän toimintansa saavat yhtä paljon arvostusta osakseen. Ilman toimintaa ihanne ei ole mahdollinen. Tasa-arvon teorian ja käytännön suhde ilmenee niin, että aktiivinen tasa-arvon käsite kohdistuu olemassa olevaan yhteiskuntaan ja sen toimintamallien muuttumiseen. Muutoksen välineinä ovat mm. sosiaalipolitiikka, aktiivinen tasa-arvopolitiikka ja naisten läsnäolo kaikessa yhteiskunnallisessa toiminnassa. (Holli 1995, 24.) Koska ihanne ei voi toteutua ilman toimintaa, pyrin selvittämään miten teoreettiset käsitykset toteutuvat aktiivisessa

toiminnassa: politiikassa, lainsäädännössä, diskursseissa ja asenteissa.

Sukupuolten yhtäläisyyden periaatetta on pyritty toteuttamaan suomalaisen sosiaalidemokraattisen hyvinvointiregiimin politiikoissa. Suomi on heikon mieselättäjyyden yhteiskunta, jossa naiset ovat vahvasti integroituneet työmarkkinoihin. Sukupuolten tasa-arvon kannalta erityisen tärkeässä asemassa ovat naisten koulutus, työllisyys, hoivan yhteiskunnallistaminen ja julkinen sosiaalijärjestelmä. Tässä ilmenee yhteys marxilaiseen ja sosialistiseen teoriaan, joiden mukaan naisten ansiotyön, koulutuksen ja julkisen hoivan toteutuessa naisista ja miehistä tulee tasa-arvoisia. Kuten luvussa kolme ilmeni, palkkatyön vakiintuneisuus ei vielä johda sukupuolten tasa-arvoon, koska naisten työllistyminen sosiaalidemokraattisessa regimissä on johtanut sukupuolten segregoitumiseen koulutuksessa ja työmarkkinoilla, mikä määrittää naisten taloudellisen ja sosiaalisen aseman heikommaksi kuin miesten. Ristiriita ilmenee siinä, että vaikka Suomessa sukupuolten yhtäläisyyden tai sukupuolineutraliteetin ideologia on vahva, eriarvoisuudet käytännössä, esimerkiksi työmarkkinoilla ja perhe-elämässä, hyväksytään melko helposti.

Suomessa erityisesti 1960 - 1970 -luvun alussa tasa-arvopolitiikassa vallitsi samanlaisuusajattelu eli sukupuolineutraaliteetti. Koska eriarvoisuuden perustaksi miellettiin erilaisuudet, sukupuolten välisiä eroja pyrittiin tietoisesti pienentämään. Sukupuolten välisten erojen korostamisen ymmärrettiin tuottavan konflikteja sekä hankaloittavan sopeutumista muutoksiin. Miesten sukupuolirooleihin myös vaadittiin muutoksia, mutta vain perhe-elämässä, julkiset roolit nähtiin sukupuolineutraaleina. Yhtäläistä kansalaisuutta tavoitellut tasa-arvoideologia oli kuin unisex-muoti, jonka mukaisesti naiset ja miehet pukeutuvat samalla tavalla, mutta miesten vaatteisiin. (Kuusipalo 1999, 64.) Tasa-arvolain virallinen nimi "Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta" on Arto Jokisen (2002, 243) mukaan kiertoilmaisu lain todelliselle sisällölle ja nimelle "Laki naisten yhtäläisistä oikeuksista miesten kanssa".

Myös sukupuolineutraaleiksi suunnitellut projektit on ymmärretty ja toteutettu sukupuolitettuina, koska ne sijoittuvat sukupuolitettuun kontekstiin (Lister 2009, 260). Teoreettinen sukupuolineutraliteetti osoittautui käytännössä mahdottomaksi, koska

todellisuudessa sitä pyrittiin toteuttamaan muuttamalla naiset miesten kaltaisiksi. Ajattelutapa elää ja vallitsee vielä nykyisinkin mm. johtajuusajattelussa.

Maskuliinisuuden perinne ohjailee edelleen myös mielikuviamme hyvästä johtajuudesta. Naisjohtaja on mies naisten vaatteissa ja olomuodossa. Hänen on oltava tiukka ja määräävä. Hänen etenemisensä urahierarkiassa on vaikeampaa ja hitaampaa kuin miesten. Ammattilainen on mielikuva sukupuolettomasta johtajasta, jonka tehtävänä on edistää organisaation menestystä. Sukupuolen häivyttäminen tai sukupuolineutraalius on ongelmallista siitä syystä, että sukupuolta koskeva keskustelu on helppo vaientaa tällä tavoin. (Lämsä & Hautala 2005, 251.)

Hallitseva tasa-arvokäsitys, jonka mukaan “naiset ovat yhtä hyviä kuin miehet”, häivyttää sukupuolta ja sukupuolieroja eikä puutu sukupuolisokeuteen. Suomalaiselle tasa-arvokeskustelulle on ominaista tasa-arvon toteutumisen korostaminen, “meillä on jo tasa-arvo” (sukupuolikeskustelun vaientamista), ja vaikeus havaita sukupuolta ja sukupuolieroja sekä ottaa niitä huomioon. Sukupuolineutraalisuutta ihannoiva suomalainen tasa-arvodiskurssi ilmenee esimerkiksi tavassa ymmärtää sukupuolinäkökulma ja tasa-arvo ainoastaan numeerisena kysymyksenä eli ovatko naiset ja miehet tasapuolisesti edustettuina. (Saari 2006, 115-116.)

Kaikesta huolimatta samanlaisuusperiaatteen voi ottaa joidenkin poliittisten ongelmien ratkaisemisen lähtökohdaksi. Esimerkiksi yhtenä poliittisena ratkaisuna voisi olla se, että julkinen rahoitus tai työnantajat korvaisivat tasan perheen aikuisten kesken jaettavat vanhempainvapaat ja vanhemmuudesta koituvat kulut. Ainakin teoriassa miesten ja naisten välinen työnjako tasoittuisi ja samalla tasoittuisivat myös tuloerot. (Jokinen 2005, 156-157.)

1980-luvulla sukupuolineutraalisuutta (samanlaisuusperiaatetta) korostava käsitys tasa-arvosta kuitenkin muuttui. Sitä alettiin pitää tasapainona ja määritellä tasapuolisuudeksi sukupuolten kohtelussa. Erilaisuuksia ei pidetty enää ongelmana vaan resurssina. (Koivunen 1996, 83-84.) 1980-luvulla suomalainen naisliike omaksui 1970-luvun

radikaalifeminismin ja naisnäkökulmaisen feminismin ideoita. Naisnäkökulma kritisoi miehistä kulttuuria ja pyrki nostamaan naisten ajattelu- ja toimintatapojen yhteiskunnallista arvostusta. Naiskeskeinen feminismi hylkäsi 60-lukulaisen tasa-arvostrategian, joka perustui naisten kulttuurisen paikan hylkäämiseen ja miehiseen kulttuuriin sulautumiseen. Naisnäkökulma (erilaisuusajattelu) antoi mahdollisuuden arvioida naisten toimintatapoja, työtä sekä arvomaailmaa uudella tavalla, eikä ainoastaan valtakulttuurin näkökulmasta. Naiskeskeinen feministinen näkökulma kohdisti huomion juuri niihin asioihin, joissa sukupuolierot vaikuttivat. Esimerkiksi naissukupuolta pidettiin hättana politiikassa ja naisvaltaiset ammatit olivat aliarvostettuja. (Kuusipalo 1999, 70-71.)

Erilaisuusajattelussa ovat myös identiteettipolitiikan juuret, mikä ilmeni parhaiten 'kulttuurifeminismissä', joka haastoi miehisenä ja abstraktina pidetyn yksilön oikeuksia korostavan ajattelun vaalimalla naisellisia arvoja ja hoivaetiikkaa (Masso 2005, 134). Identiteettipolitiikka tai multikulturalismi juhlii identiteettejä ja se tarkoittaa, että kaikenlaiset identiteetit ovat tunnistamisen arvoisia ja kaikille pitää taata erityiskohtelu (Kuusipalo 2002, 219).

Ilman identiteettipolitiikkaa ja erilaisuusperiaatetta työelämän tasa-arvoa ei voi toteuttaa, koska ratkaistavana on naistyöntekijöitä koskevia asioita, kuten raskausajan työoloja tai lastenhoito-ongelmia. Muutos on vaikuttanut myönteisesti myös diskurssin tasolla ja on avannut julkista keskustelua asioista, jotka aikaisemmin kuuluivat vain yksityiselämään. Naisten työn ja perheen yhteensovittamisen ongelmiin on voitu puuttua ja niistä on voitu julkisesti puhua. Kun erilaisuusajattelu sai sijaa tasa-arvopolitiikassa, monet aikaisemmin naisen ja perheen yksityisinä ongelmina pidetyt asiat politisoituivat. Vaikka niitä ei aina pystytty ratkaisemaan, niin ne ainakin tulivat tunnustetuiksi lainsäädännössä. (Kuusipalo 2002, 217-218.)

Kuten sukupuolineutraliteetissa, myös eroa korostavassa politiikassa on ristiriitoja ja sitä on kritisoitu feministisen teorian sisällä. Sukupuoliroolien stereotyyppiat oikeuttavat ja luonnollistavat rakenteellista sukupuolisyryntää. Naisten hoivaajaroolin ihannointi on täysin yhdistettävissä perinteisiin patriarkaalisiin arvoihin ja sukupuolijärjestelmään.

Identiteettien luonnollistaminen vain vahvistaa sukupuolitettuja yhteiskunnallisia rooleja, juuri niitä, joista naisten olisi syytä pyrkiä eroon. (Masso 2005, 135.)

Olipa kyseessä erilaisuus- tai samanlaisuusperiaatteisiin nojautuva tasa-arvopoliittikka, molemmissa on ristiriitoja. Se, mikä samanlaisuusperiaatteen mukaan tasa-arvopoliitikassa näyttää neutraalilta, on itse asiassa puolueellista. Ongelma on siinä, että sukupuolineutraali tasa-arvopoliittikka ottaa miehisen normin lähtökohdaksi, mutta myös se, että se arvottaa naisten erilaisuuden kielteiseksi ja normeista poikkeavaksi. Siis samanlaisuusajattelun mukaan sukupuolten välinen eriarvoisuus usein oikeutetaan juuri naisiin liitettyillä eroilla. (Kuusipalo 2002, 216-217.)

Edellisessä ilmenee ristiriita käsityksen ja siihen nojaavaan politiikan välillä, sillä nimenomaan tasa-arvopoliittikka ottaa miehisen normin lähtökohdaksi, ei samanlaisuusajattelu tai -periaate. Samanlaisuuskäsitys tarkoittaa, että sukupuoliero tasa-arvon kannalta on ongelma, mutta se ei ole miesnormisuutta tai naisten huonommuutta. Samanlaisuusajattelun perimmäisenä tarkoituksena on sukupuolten välisten erojen pienentäminen, joka toteutuisi pääosin uusintamistehtävien tasa-arvoisella jaolla naisten ja miesten välillä. Sama ongelma ilmenee myös erilaisuusajattelun ja siihen nojaavan politiikan suhteessa.

Erilaisuusajattelusta lähtevä tasa-arvopoliittikka arvottaa naisten erityistarpeita myönteisesti¹⁴ ja antaa niille julkista tunnustusta. Tätäkin näkemystä on arvosteltu siitä, että jos tällaiseksi tarpeeksi nostetaan esimerkiksi perheen ja työn yhdistäminen, se vain vahvistaa perinteistä perheensisäistä työnjakoa ja aiheuttaa ongelmia naisvaltaisilla aloilla. Suomessa on paljon keskusteltu siitä, että naisvaltaisten alojen työnantajat joutuvat kustantamaan lastenhoitovapaat. Toisaalta, niillä pitäisi olla siihen varaa, sillä palkkaerojen takia naisvaltaisten alojen työnantajien palkkakustannukset eivät ole niin suuret kuin miesten aloilla. (Kuusipalo 2002, 216-217.)

Erilaisuusajattelun pohjalta toimivat myös naisiin kohdistuvat positiiviset erityistoimet,

14 Mielestäni se on edelleen erilaisuusajattelu, ei niinkään politiikka, joka arvottaa naisten erilaisuutta myönteisesti.

jotka eivät olisi mahtuneet sukupuolineutraaliin tasa-arvodiskurssiin. Tämän näkökulman mukaan naisten yhtäläisiä mahdollisuuksia ei olisi pystytty takaamaan ainoastaan neutraalin lainsäädännön avulla, vaan antamalla naisille tasoitusta. Tätä ei tehty sen tähden, että naisia olisi pidetty heikompana ryhmänä vaan siksi, että vallitsevat käytännöt suosivat miehiä.

Sukupuolikiintiöillä (ks. luku 4.3) on yritetty parantaa naisten asemaa positiivisilla erityistoimilla. Suomen lainsäädännössä taattiin naisille kiintiöitä komiteapaikoista sillä perusteella, että he kuuluivat niissä vähemmistöön. Naisten aliedustusta ei selitä miesten pätevyys eikä naisten epäpätevyys, vaan sukupuolisyrjintä (Kuusipalo 1999, 76; 2002, 217.). Aluksi kiintiöpykälää ei otettu lakiin, koska uskottiin paikkojen jakautuvan tasapuolisesti. Näin ei kuitenkaan tapahtunut ja vuonna 1995 tasa-arvolakiin lisätyn kiintiösäädöksen johdosta kuntien lautakunnissa on nyt naisia lähes puolet ja aikaisempaan verrattuna muutos on ollut huomattava. (Nikula 1999, 137.)

Pohjoismaissa naisten edustus politiikassa on muihin maihin verraten korkea. Suomalaisen politiikan tutkimuksessa on keskusteltu siitä, mitä naiset tuovat politiikkaan, miten he toimivat ja millaisia kysymyksiä he nostavat esiin päätöksenteossa. Tutkimukset ovat osoittaneet, että naiset ovat perinteisesti keskittyneet koulutuspolitiikan sekä sosiaali- ja terveyspolitiikan alueille. Sukupuolen mukainen segregatio on rajoittanut naisten vaikutusmahdollisuuksia politiikassa, mutta samalla se on tarjonnut naisille resursseja vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon ja myöhemmin mahdollisuuksia myös muuttaa sukupuoleen perustuvaa työnjakoa. (Raevaara 2007, 127-128.)

Erilaisuusajattelun vaikutus näkyy siinä, että sukupuoliero kunnallispolitiikassa nähtiin erityisesti naisten mukanaan tuomana ja uudenlaisena politiikan tekemisen tapana. Tässä tavassa korostuivat erityisesti naisten omaama arjen asiantuntemus ja näkökulma sekä heidän avoimuutensa ja perehtyneisyytensä käsiteltäviin asioihin. Tämä kaikki kertoi sukupuolikiintiöiden myönteisistä vaikutuksista kunnalliseen politiikkaan ja naisten tärkeästä roolista suomalaisen kunnallispolitiikan demokratisoimisessa. Erilaisuusajattelun mukaisen näkökulman vaarana on kuitenkin edelleen naisellisten

piirteiden luonnollistaminen ja sukupuolierojen mieltäminen muuttumattomiksi naisellisiksi tai miehiseksi politiikan tekemisen tavoiksi. (Raevaara 2007, 144-145.)

Samanlaisuus- ja erilaisuusajattelun päällekkäisyys näkyy sukupuolikiintiötutkimuksen aineistossa vahvasti niissä ristiriitaisissa odotuksissa joita naisiin toimijoina kohdistettiin. Yhtäältä sukupuolta pidettiin poliittisesti merkityksettömänä seikkana, mutta silti naisilta vaadittiin samanlaisuutta. Toisaalta naisille asetettiin moninaisia sukupuoleen liittyviä odotuksia kunnallispolitiikan hoitamisessa siitä, miten he saavat toimia tai mikä ei ole sallittua. Näiden ristiriitaisten vaatimusten voi arvioida rajoittavan naisten toimintatilaa ja asettavan paineita naispuolisille kuntatoimijoille. (Saari 2007, 249.)

Lisäksi paineita tuottivat sukupuolikiintiöiden vastustajat, jotka perustelivat kiintiöiden vastustamista sillä, että päätöksenteon laatu heikkenee ja demokratian toimivuus kärsii. Vastustajien puheessa kiintiölain toimeenpanon mukanaan tuomat muutokset nähtiin uhaksi paikallispolitiikan ja demokratian hyvälle toiminnalle. (Holli ym. 2007, 93.) Kiintiöiden vastustamisen takana oli ennen kaikkea käsitys naisten toimintatapojen huonommuudesta: naisten sukupuoliero tässä ajattelutavassa tarkoittaa kielteisyyttä (ks. Braidotti 2002, luku 2.2.2), joka sulkee sukupuolieron myönteisyyden mahdollisuuden. Osuutensa siinä on myös liberaalilla ajattelutavalla, joka käytännössä estää tasa-arvon toteutumisen.

Liberaalin ajattelutavan mukaan sukupuolten tasa-arvon problematisoimatta jättäminen tulee usein ilmi käytännössä. Tasa-arvoa ja muutosta halutaan viedä eteenpäin, mutta naisten ja miesten keskinäisessä yhteisymmärryksessä. Tasa-arvon edistäminen keskustelussa ei ole prosessi, vaan lineaarisesti etenevä tarina, jolla on tulevaisuudessa onnellinen loppu. Voi olla, että tasa-arvo on menettänyt poliittisen potentiaalinsa, jos poliittisuus ja politisointi nähdään erotteluna sekä luokitusten ja vastakkainasettelujen tekemisenä. Liberaali ajattelutapa ilmenee usein käytännössä silloin, kun sukupuolten tasa-arvon politisointia ei pidetä tarpeellisena tai sitä pidetään jopa vahingollisena. (Raevaara & Saarikoski 2002, 283.)

Tasa-arvon tutkijoiden käsitykset perheen sisäisestä sukupuolten tasa-arvosta hyvinvointivaltiossa (luku 2.3) ovat vaikuttaneet vanhemmuuden diskurssiin Pohjoismaissa. Isyyden ja vanhemmuuden kysymykseen liittyvä feministinen kritiikki jakautuu kahteen hyvin erilaiseen näkökulmaan, jotka samalla ottavat kantaa lapsinäkökulman puolesta tai sitä vastaan. Suomessa ja muissa Pohjoismaissa tasa-arvoideasta johdettu jaetun vanhemmuuden idea (esim. Chodorow 1978, Julkunen 1992 luku 2.3) on Suomessa saanut hallitsevan aseman. Sitä vastoin keskieurooppalaisen ja angloamerikkalaisen radikaalifeministisen suuntauksen mukaan naiset ja lapset näyttävät kuin luonnostaan liittyvän yhteen. (Nätkin 1997, 164.)

Jaetun vanhemmuuden idean toteutuminen ei olisi mahdollista ilman isyyden diskursiivisen kategorian muodostumista ja isyyden merkityksen korostamista, mikä Suomessa tapahtui 1970-luvulla. Isän kategoria syntyi, koska häntä täytyi puolustaa ja biologisten isien oikeuksia turvata. Isästä tuli aktiivinen vanhempi, joka ei ollut enää pelkkä elatusvelvollinen tai siittäjä. Suomessa isyys vanhemmuuden merkityksessä on normi, joka on kohonnut äitikeskeisen ajattelutavan rinnalle. Diskurssi sukupuolineutraalista vanhemmuudesta on syntynyt tasa-arvodiskurssin ansiosta. (Nätkin 1997, 164.)

Toisaalta, sukupuolineutraali vanhemmuus saattaa käytännössä tarkoittaa sukupuolisokeaa joustavuuspuhetta. Sosiaalipoliittiset toimenpiteet yleensä ilmaistaan sukupuolineutraalein käsittein (puhutaan esimerkiksi vanhemmista), mutta käytännössä naiset ”valitsevat” mahdollisuuden, jossa he hoitavat lasta kotona ensin äitiyslomalla ja sitten kotihoidontuen turvin. (Jokinen 2005, 74.) Siis käsitys jaetusta tai sukupuolineutraalista vanhemmuudesta käytännössä usein osoittautuu äitikeskeiseksi vanhemmuudeksi. Luvussa 3.1 tarkastelin kaksoiselättäjä/kaksoishoivaaja käsitystä ja luvussa 4.1.1 käsittelen isyyslomien tarjoamia mahdollisuuksia ja isyyslomien käyttöä, joka ei käytännössä vastaa oletusta jaetusta vanhemmuudesta.

Tässä luvussa tarkastelen, kuinka sukupuolten tasa-arvokäsitykset ilmenivät suomalaisen hyvinvointivaltion käytännössä. Samanlaisuuteen ja erilaisuuteen perustuvat oletukset alkavat sekoittua keskenään hyvinvointivaltiossa. Ristiriitaisten

periaatteiden sekoitus kuvastaa yhtäältä työmarkkinoiden roolin tärkeyttä sukupuolten suhteiden tasa-arvoistajana (samanlaisuusperiaate), ja toisaalta valtion velvollisuutta järjestää naisille mahdollisuus päästä työmarkkinoille ja sovittaa yhteen työntekijän ja äidin roolit (erilaisuusperiaate). (Mandel 2009, 697.)

Teoriassa samanlaisuus ja erilaisuus muotoilevat kaksi vaihtoehtoista tietä sukupuolten tasa-arvoon. Käytännössä äitien sosiaaliturva ja muunlaiset etuudet, joiden tarkoituksena on helpottaa ongelmia työn ja perheen välisessä sovittamisessa, eivät ole onnistuneet hävittämään naisten huono-osaisuutta. Syynä tähän on se, että molemmat lähestymistavat ottavat perinteiset sukupuoliroolit valmiiksi annettuina. (Mandel 2009, 713.) Kuten totesin aiemmin, käsitykset eivät oleta sukupuoliroolien valmiiksi annettua luonnetta, vaan politiikka, joka "toteuttaa" klassikkokäsitykset perinteisten sukupuoliroolioletusten mukaisesti. Tästä syystä tasa-arvopolitiikka osoittautuu kykenemättömäksi toteuttamaan käsityksiä sukupuolten tasa-arvosta niiden alkuperäisten merkitysten mukaisesti.

Tutkielmassani ilmeni, että monen teoreetikon teoksessa on korostettu sukupuoliroolikasvatuksen haitallisuutta (esim. Chodorow 1978; Jarva 2000; Mead 1963; Pohjonen 2000), sekä sukupuoliroolien 'itsestään selvä' luonne, jonka muuttaminen teoreetikkojen mukaan on välttämätöntä sukupuolten tasa-arvon kannalta. Käytäntö ei kuitenkaan vastaa teoreettisia odotuksia ja käsityksiä. Hyvin selkeästi sukupuoliroolien valmiiksi annettu luonne ilmenee esimerkiksi suomalaisen hyvinvointivaltion koulutus- ja työmarkkinoiden segregoitumisen kautta. Hyvinvointivaltion alueet jakautuvat sukupuoliroolien 'luonnollisten' tehtävien mukaisesti, jossa naiset tekevät hoivatyötä ja miehet työskentelevät teknologian aloilla. Näin 'itsestään selvät' sukupuoliroolit luovat sellaisia dikotomioita kuin nainen/mies, julkinen/yksityinen, henkinen/fyysinen.

Vaikka samanlaisuus- ja erilaisuusperiaatteiden avulla on vähennetty naisten ja miesten eriarvoisuutta, silti tasa-arvoa ei ole saavutettu. Sen sijaan postmodernissa ajattelussa on enemmän potentiaalia. Postmodernissa ajattelussa vastakkainasettelua samanlaisuus - erilaisuus pidetään haitallisena ja juuri tästä syystä muutokset naisten asemassa ovat

olleet pinnallisia ja lähinnä vallanpitäjien myönnytyksiä. Tasa-arvon käsite on jatkuvassa muutostilassa, mikä sai vahvistusta empiirisestä tutkimuksesta, joka viittasi monien tasa-arvokäsitysten yhtäaikaiseen esiintymiseen ja rinnakkaiseen (Holli 1995, 29). Samanlaisuus/erilaisuus- ja sukupuolirooliajattelun ylittäminen antaa parempia mahdollisuuksia yhteiskunnan moninaisuudelle ja erilaisten yhteiskuntaryhmien oikeudenmukaiselle kohtelulle.

Seuraava esimerkki perhepolitiikasta edustaa postmodernia ajattelua. Perhepolitiikka olettaa ydinperheen perustuvan naisen ja miehen suhteelle, joka onkin vielä yleisin perhemuoto. Yhteiskunnassa on myös yksinhuoltajia, yksin eläviä lapsettomia ihmisiä ja sateenkaariperheitä. Jos politiikka perustuu mielikuvaan perinteisestä perheestä, etuudet ja palvelut saattavat suuntautua epäoikeudenmukaisesti ja niiden kohdentamisessa saatetaan joitakin ryhmiä unohtaa. (Jokinen 2005, 76-77.)

Ajattelu kehittyi politiikkaa nopeammin, mutta postmodernin ajattelun vaikutuksia politiikkaan silti on ilmennyt esimerkiksi Yhdenvertaisuuslain¹⁵ muodossa. Laki ei koske sukupuolten tasa-arvoa, vaan etnisiä ja seksuaalisia vähemmistöjä, vammaisia ja käytännössä kaikkia, joilla on vaara tulla yhteiskunnassa syrjityiksi. Myös feministinen postmoderni ajattelu on hedelmällisempi naisten kannalta, koska se ei näe naisia yhtenä yhtenäisenä ryhmänä, vaan on kiinnostunut myös naisten välisistä eroista (yksinhuoltajaäiti, aviovaimo, seksuaalinen, uskonnollinen, poliittinen suuntautuminen jne.). Postmodernin ajattelun valossa moninaisuuden kautta avautuu parempia mahdollisuuksia tasa-arvoisuuden ja oikeudenmukaisuuden onnistuneempaan toteuttamiseen.

15 Yhdenvertaisuuslaki (21/2004).

4 SOSIAALIPOLITIIKAN ROOLI JA MAHDOLLISUUDET SUKUPOOLTEN TASA-ARVON TOTEUTUMISESSA

Luvussa 4 tarkastelen suomalaisen hyvinvointivaltion sosiaalipolitiikan roolia sukupuolten tasa-arvon mahdollistajana. Pohtimisen kohteena on myös tasa-arvopolitiikan merkitys ja sen tilanne tällä hetkellä suomalaisessa yhteiskunnassa.

4.1 Naisystävällinen sosiaalipolitiikka

Sukupuolinäkökulmalla on ollut keskeinen rooli hyvinvointivaltion muotoutumisessa. Naisten yksilöllistyminen ja palkkatyöläistyminen on muuttanut vanhan sosiaalipolitiikan, joka perustui pitkälti palkattomaan hoivaan. Sosiaalipolitiikka syntyi modernin palkkatyöläiselämänmuodon mahdollistajaksi ja alkuvaiheessa oli tärkeää miesten vapauttaminen työvoimaksi. Suomalaisen hyvinvointivaltion syntyminen on jo naisten palkkatyöläistymisen seurausta. Sosiaalipolitiikasta tuli säätelykoneisto, joka kiinnitti naisia yhteisöllisiin rakenteisiin. *Hyvinvointivaltio on arjen politisoitumisen ilmaus*, joka on erityisesti naisten tasa-arvoistumisen edellytys. Hyvinvointivaltio on seurausta henkilökohtaisen politisoitumisesta eli arkielämän muuttumisesta poliittis-yhteiskunnalliseksi tehtäväksi. Sosiaalipolitiikka muodostaa 'näkyvätöntä' hyvinvointivaltiota ja vaikuttaa monin tavoin arjen rakentumiseen sekä naisten yhteiskunnalliseen asemaan. (Anttonen 1989, 35-37, 46-48.)

Sosiaalipolitiikan paradigmojen muuttumisen kannalta naisten tulo politiikkaan tasa-arvotavoitteineen on ollut keskeistä. Naistutkimuksella ja feminismillä on ollut ratkaiseva vaikutus sukupuolten välisten suhteiden, poliittisten ideoiden ja kulttuuristen oletusten muuttumiseen. Naisten tasa-arvoliikkeet, naisten kasvava määrä poliittisilla

areenoilla ja poliittinen merkitys äänestäjinä, veronmaksajina sekä uusien työntekijöiden ja veronmaksajien synnyttäjinä ovat muokanneet nykyisen sosiaalipolitiikan. (Orloff & Palier 2009, 406-407.)

Sosiaalipolitiikan keinoin on tehty näkyväksi naisten työ ja pyritty ratkaisemaan sukupuolten väliset ristiriidat. Sosiaalipolitiikka on vaikuttanut sukupuolten tulo- ja sosiaalisiin eroihin. Se on vaikuttanut naisten ja miesten mahdollisuuksiin tulla työmarkkinoille ja päästä sosiaalivakuutuksen piiriin, kuten myös avioliiton sisäisiin valtasuhteisiin. Sosiaalipolitiikka on siis ollut tärkeä väline sukupuolten välisten jakojen muuttamisessa yksityisen elämän piirissä ja myös siinä, millaisiksi sukupuolten väliset suhteet muotoutuvat. Sosiaalipolitiikalla on paljon erilaisia mahdollisuuksia pienentää tai suurentaa sukupuolten välistä eriarvoisuutta. (Anttonen 1994, 204-205; Julkunen 1995, 277.)

Sosiaalidemokraattisessa regiimissä naisille tuli julkisesta sosiaalipoliittinen liittolainen. Hyvinvointivaltiota on vaikea korvata millään yksityisellä, sillä vain valtio voi jakaa äitiyden taloudellisia kustannuksia. Äitiysloma, päivähoido ja hoitovapaa mahdollistavat äitien työssäkäymisen. Yksityiset suhteet pystyvät vain tukemaan äitiä. Julkinen sosiaalipoliittinen vastuu hoivasta ja toimeentulosta vähentää myös omaissuhteiden kuormitusta ja tekee niistä aidosti läheisiä. Sukulaissuhteiden sosiaalipoliittinen merkitys ei ole ennustettavaa eikä se takaa automaattisesti tukea. Ajatusta siitä, että julkinen voitaisiin korvata yksityisellä ei voida pitää realistisena. (Julkunen 1995, 102, 107, 209.)

Universalismi sekä sosiaalivakuutuksessa että sosiaalipalveluissa on naisystävällisen sosiaalipolitiikan tärkein tunnusmerkki. Universalismi tarkoittaa järjestelmää, jossa kaikilla kansalaisilla on oikeus suhteellisen hyvätasoiisiin etuuksiin ja palveluihin. Naisten asema on turvatumpi maissa, joissa kaikki kansalaiset ovat etuuskien piirissä kuin maissa, joissa ne kytkeytyvät perhe- tai työmarkkina-asemaan. Naisten työhön osallistumisen yleisyys Suomessa merkitsee sitä, että suurin osa naisista on oikeutettu ansiosidonnaisiin etuuksiin. Sosiaalivakuutusta siis ei voi pitää ainoastaan miesten palkkatyökansalaisuuden vahvistajana. Suomessa ansiotyöstä on tullut tärkeä naisten

toimeentulon turvaaja. (Anttonen 1994, 216, 222; Kosonen 1995, 42-48.)

Toisaalta naisille äiteinä ja palkattomina hoivaajina ei ole pystytty turvaamaan riittävää toimeentuloa ja elämisen varmuutta. Esimerkiksi eläke-etuudet suhteutetaan ansiotuloihin ja työvuosiin, eivätkä kokopäiväinen äitiys ja palkaton hoivaaminen kartuta eläketurvaa, vaan pikemmin vähentävät sitä menetettyjen ansioiden takia. Joissakin maissa kotiäideillä ole oikeutta edes kansaneläketyyppiseen minimitoimentuloon. Naisystävällinen sosiaalipolitiikka ei sulje pois naisten alistamista, sillä sosiaalipoliittiset järjestelmät myös ylläpitävät sukupuolten sosiaalipoliittisten etuuksien epätasa-arvoa. (Anttonen 1994, 205.)

Äitiys ei kuitenkaan välttämättä ole kohtalokasta kaikille, sillä naisen elämästä yhä pienempi osa määrittyy hedelmällisyyden ja hoivavelvoitteen kautta ja hän voi elää yhä enemmän itsenäisesti. Sen pitäisi määrittää naisia yhä vähemmän äitiyden ja hoivan kautta. (Julkunen 1992, 149.) Tässä valossa työmarkkinoiden eriarvoistava vaikutus naisten ja miesten elämään näyttää entistä ongelmallisemmalta. Vaikka lapsia nykyperheissä on vähemmän ja naisia on ansiotyössä enemmän kuin ennen, se ei silti muuta sitä tosiasiaa, että naisilla on edelleen vastuu uusintamisesta, mistä johtuen naisten asema työmarkkinoilla on edelleen heikompi kuin miesten.

Sosiaalipolitiikan luonne eroaa regiimeittäin ja sukupuoli on rakennettu sisään hyvinvointiregiimeihin. Vaikka sukupuolten suhteiden sosiaalipoliittinen järjestäminen on regiimin olennainen osa, sitä yleensä väitetään neutraaliksi tai jätetään kokonaan sanomatta. Sukupuolella on silti ollut keskeinen rooli hyvinvointivaltion muotoutumisessa. (Julkunen 1995, 283-284; Orloff & Palier 2009, 406.)

Koska kiinnostukseni kohteena on naisystävällinen sosiaalipolitiikka, tarkastelen sosiaalipolitiikan naisystävällisyyden astetta regiimeittäin. Vertailen lyhyesti, miten naisten asema eroaa regiimeittäin, miten käsitykset sukupuolesta ja sukupuolten tasa-arvosta sosiaalipolitiikan kautta vaikuttavat naisen asemaan ja kuinka ne ovat sidoksissa maan kulttuuriseen taustaan.

Sosiaalidemokraattisessa regiimissä naisten laaja työhön osallistuminen edellyttää lasten ja vanhusten hoidon järjestämistä pääosin julkisen sektorin toimin. Näissä maissa yksilölliset oikeudet korostuvat sosiaaliturvassa. Maissa, joissa naiset jäävät kotiin hoitamaan lapsia, sosiaaliset etuudet yleensä kytkeytyvät perheisiin. Liberaali ja konservatiivinen regiimi sulkee naiset sosiaalivakuutuksen ulkopuolelle ja tekee heistä sosiaalihuollon asiakkaita. (esim. Julkunen 1995, 278; Kosonen 1995, 35.)

Konservatiivisten maiden suosima tulonsiirtoratkaisu vahvistaa naisten taloudellista asemaa ilman työmarkkinoihin osallistumisen vaatimusta. Lastenhoitotukien olemassaolo ei tarjoa naisille taloudellista itsenäisyyttä eikä vapautta heitä avioliittoriippuvuudesta. Tästä seuraa se, että poliitikot, jotka olettavat ettei ole muuta vaihtoehtoa kuin ansiotyöhön osallistuminen, ovat tehokkaampia kuin ne, jotka vain lisäävät naisten taloudellista itsenäisyyttä.

Tästä huolimatta molemmilla, sekä liberaalisella että sosiaalidemokraattisella pyrkimyksellä integroida naisia työmarkkinoihin, on vakavia epätasa-arvoisia seurauksia. Liberaalissa regiimissä perinteinen sukupuolten välinen työnjako perheessä ja pyrkimys ylläpitää käsitystä sukupuolten neutraaliudesta johtavat naisten elämän vaikeutumiseen, erityisesti jos he ovat jo ennestään huono-osaisia. Toisaalta, sosiaalidemokraattiset pyrkimykset saada työmarkkinoista naisystävällisempiä tunnistaen naisten tarpeet äiteinä siirtävät perinteisen työnjaon perheestä työmarkkinoille ja rohkaisevat yksityisiä työnantajia sukupuolidiskriminaatioon. (Mandel 2009, 713.)

Edellisen perusteella voidaan todeta, että pohjoismainen universaali sosiaaliturva on naisten kannalta parempi kuin sosiaalihuoltoon turvautuminen. Se ei kuitenkaan anna samaa turvaa kuin palkkatyö. Rahoituskriisin aikoina säästetään juuri universaaleista palveluista ja etuuksista. Tästä huolimatta sosiaalidemokraattinen regiimi pitää naiset ja miehet paremmin samojen järjestelmien piirissä kuin liberaali ja konservatiivinen. (Julkunen 1995, 278).

Kaikissa regiimeissä ansiotyö on naisille paras suoja köyhyydeltä. Keski-Euroopan ja

Välimeren maissa on vähän yksinhuoltajanaisia, mikä johtuu avioliittoinstituution vahvuudesta. Avioliitto onkin siellä naisille tärkein suoja köyhyyttä vastaan. Näissä maissa naisten riippuvuuden aste mieselättäjyydestä on hyvin korkea. Toisaalta, valikoitu ryhmä naisia pääsee korkeapalkkaisiin asemiin ja nauttii sukupuolisegregaation puuttumisesta. Konservatiivisissa maissa naisten menestys valtapositioihin pääsemisessä selittyy naisten työvoiman valikoivuudella, mikä tekee muiden naisten tulon työmarkkinoille epävarmaksi: suhteellisen tasa-arvoiset työmarkkinat epätasa-arvoisessa yhteiskunnassa. (Mandel 2009, 706-707, 710.)

Keski-Euroopan maiden hyvinvointivaltiomalli rakentuu sukupuolieron politiikalle (mieselättäjyydelle ja kotiäitiydelle) ja pohjoismainen hyvinvointivaltio sukupuolten yhtäläistämisen politiikalle, naisten ansiotyön normalisoinnille ja heikolle mieselättäjyydelle (vrt. erilaisuus- ja samanlaisuusajattelu). Pohjoismaissa voidaan puhua kaksoiselättäjyydestä, sillä sekä miehet että naiset on integroitu ansiotyöjärjestelmään. (esim. Julkunen 1992, 20; Kosonen 1995, 35.)

Hyvinvointivaltioiden tai sukupuolijärjestelmien typologiat tosin ovat vain yhteenvetoja, joiden perusteena on käsitys, että samaan tyyppiin kuuluvilla olisi enemmän samanlaista kuin erilaista. Sosiaalipolitiikan eroista ja epäoikeudenmukaisuuksista huolimatta yhteenvedoilla on poliittista merkitystä. Sekä hyvinvointi- että sukupuoliregiimit erilaistuvat ja politiikka tuottaa tätä eroa. (Julkunen 1995, 283-284.)

Sukupuoliregiimien erilaistuminen tapahtuu sukupuolikäsitysten mukaan, joita kulttuurinen konteksti ja politiikka tuottavat. Hyvinvointiregiimien sosiaalipoliittisten järjestelmien perusta on siinä, miten naisten ja miesten välinen suhde näissä maissa käsitetään ja määritetään. Vaikka näyttää siltä, että samanlaisuuden ja erilaisuuden periaatteet alkavat sekoittua keskenään (ks. Mandel 2009, luku 3.4), hyvinvointiregiimin vallitseva sukupuoliajattelu perustuu edelleen joko sukupuoliero- tai samanlaisuusajatteluun, joiden lähtökohtana poliittisessa käytännössä on oletus ns. perinteisten sukupuoliroolien muuttumattomuudesta.

Sekä samanlaisuus- että erilaisuusajattelu sukupuolten tasa-arvosta ovat kuten regiimitkin vain yhteenvetoja, joilla on merkittäviä polittisia vaikutuksia. Poliitiikan keinoin tuotetaan muutoksia, jotka usein jäävät vain pintatasolle, koska muutosten ytimessä on olettamus sukupuoliroolien valmiiksi annetusta luonteesta. Tästä näkökulmasta katsoen postmodernilla poliitiikalla on hedelmällisempi maaperä, koska se kieltäytyy vastakkainasettelusta ja yhdenmukaistavien totuuksien hyväksymisestä.

Sosiaalipoliittiset ratkaisut syntyvät tietyssä kulttuurisessa kontekstissa. Siksi hyvinvointivaltion kulttuurisella taustalla on vaikutusta siihen, kuinka naisystävälliseksi sen sosiaalipoliittikka muotoutuu. Kulttuurinen tausta puolestaan vaikuttaa siihen, miten sukupuolten tasa-arvo käsitetään. Maan kulttuurisen taustan huomioon ottaminen on osoittautunut välttämättömäksi tutkimuksessa sukupuolten subjektiivisesta tasa-arvosta.

Tutkimuksen mukaan sukupuolten eriarvoisuus on yhteydessä subjektiiviseen hyvinvointiin. Maassa, jossa hyväksytään sukupuolten tasa-arvo yhteiskunnallisesti, tasa-arvolla on myönteinen vaikutus. Esimerkiksi, lisääntynyt tasa-arvo työmarkkinoilla häivyttää subjektiivisen hyvinvoinnin sukupuolieroja. (Tesch-Römer ym. 2008, 344.) Siis tasa-arvolla työmarkkinoilla ei ole pelkkä taloudellinen merkitys naisille, vaan taloudellisen hyvinvoinnin seurauksena on parantunut subjektiivinen hyvinvointi.

Subjektiivinen hyvinvointi on riippuvainen makrorakennejärjestelmien vaikutuksesta. Jos naisen mahdollisuuksia päästä osalliseksi yhteiskunnallisista resursseista rajoitetaan, hänen subjektiivinen hyvinvointinsa kärsii. Tässä ilmenee yhteys marxilaiseen teoriaan, sillä pääsy taloudellisiin resursseihin antaa mahdollisuuden hyvinvointiin muilla elämän alueilla. Tämän vuoksi tarvitaan sosiaalipoliittikan väliintuloa tukemaan naisten pääsyä sosiaalisiin asemiin työmarkkinoilla ja poliittisessa päätöksenteossa ja joka vaikuttaa tapoihin, joilla naisten merkittävä osallisuus yhteiskunnassa palkitaan. (Tesch-Römer ym. 2008, 344.) Kulttuuriseen ymmärrykseen sukupuolten välisistä suhteista ja tasa-arvosta on mahdollistava vaikuttaa poliittisella väliintulolla. Teorettinen työ sukupuolten tasa-arvon hyväksi on pystyttävä sitomaan poliittiseen käytäntöön.

Edellisestä seuraa, että valtiolla on keskeinen rooli tasa-arvon kannalta. Erilaisissa hyvinvointivaltioissa on erilaisia tasa-arvohaasteita konteksteista riippuen. Valtiot toimivat kulttuurisissa konteksteissa, joissa ideologiat ovat usein syvään juurtuneita. Kulttuuristen taustojen vuoksi yhdessä valtiossa hyväksi havaitut sosiaalipoliittiset ratkaisut eivät välttämättä ole siirrettävissä toisen valtion erilaiseen kontekstiin. (Mandel 2009, 713.) Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei hyvinvointivaltioiden tasa-arvotutkimuksista olisi hyötyä muille valtioille. Vaikka kulttuuri ja politiikka määrittävät pitkälti sukupuolten tasa-arvon toteuttamisen tavat, ei silti ole syytä sortua relativismiin. Epäoikeudenmukaisuuden kyseenalaistaminen on usein alku muutokseen.

4.1.1 Sosiaaliturvapolitiikka

Tässä luvussa keskityn vanhemmuutta ja parisuhdetta tasa-arvoistavaan sosiaaliturvapolitiikkaan ja sen ongelmiin Suomessa. Suomalainen hyvinvointivaltioprojekti sai alkunsa 1960-luvulla, jolloin avautuivat uudenlaisen sukupuolipolitiikan mahdollisuudet. Sen tulokset näkyvät toisaalta sosiaalivakuutus- ja toisaalta sosiaalipalveluvaltion toimintana. (Anttonen 1994, 222.)

Suomen rakennemuutos oli kansainvälisesti katsottuna hyvin nopeaa, joten yhden elättäjän ja kotiäidin perhemalli ei ehtinyt vakiintua. Pekka Kuusi kirjassaan “1960-luvun sosiaalipolitiikka” esitti lapsiluvun mukaan porrastettavaa lapsilisää, jonka saaminen edellyttäisi ensisynnyttäjiltä kasvatusopillista valmennusta. Perhekustannusten tasaustoimikunta ehdotti suurin piirtein samoin perustein maksettavaksi äidinpalkkiota, jonka tuli olla riittävän korkea, jotta se houkuttelisi äitejä jäämään kotiin. Koska nuoret äidit olivat suosittuja työmarkkinoilla, naisten asemaa pohtinut komitea esitti hoitolisää ja vuonna 1971 lapsiavustusta jota voisi käyttää tukena lapsen hoitamiseksi kotona. (Haataja 2006, 128-129.)

Lapsiperheiden tuen (esim. lapsilisät) taustalla on vähintään kahdensuuntaisia motiiveja,

toisaalta lapsiperheiden ja naisten aseman parantaminen ja toisaalta syntyvyyden kohottaminen. Vahvojen uskonnollisten puolueiden maat ovat suosineet työmarkkinaperusteisia etuuksia, jotka on suunnattu perheiden isille. Pohjoismaissa ja Iso-Britanniassa vasemmistopuolueiden vaikutus näkyy universaalisina ja äideille suunnattuina etuuksina. (Kosonen 1995, 55.)

Suomalainen sosiaalipolitiikka tarjoaa erilaisia lastenhoitovaihtoehtoja ja antaa mahdollisuuden työssäkäyvän naisen äitiydelle. Vuonna 1973 tuli voimaan laki lasten päivähoidosta. Seuraavana vuonna työssäkäyvien äitien mahdollisuutta hoitaa pientä lasta kotona parannettiin pidentämällä äitiysrahakautta ja -lomaoikeutta kolmesta kuuteen kuukauteen. Tämä vähensi ansioäitien ristiriitoja lapsen hoidon ja työn välillä sekä paransi kotiäitien asemaa ja helpotti kuntien paineita järjestää hoitoa kaikkein pienimmille lapsille. (Haataja 2006, 128-129; Julkunen 1999, 92.)

Sen jälkeen kun perusedellytykset naisten mahdollisuuksille yhdistää ansiotyö ja perhe-elämä oli luotu, alettiin keskustella isien oikeudesta tasa-arvoiseen vanhemmuuteen ja lastensa hoitoon. Vuonna 1978 isät saivat vaihtoehtoisesti äidin sijaan oikeuden jäädä kotiin kahdeksi viikoksi lapsen syntymän jälkeen ja vuodesta 1980 isien hoitovapaan kestoja lisättiin yhdeksään kuukauteen. Jaettavan vanhempainvapaan osuutta lisättiin vähitellen yhdestä kuuteen kuukauteen. Vuonna 1982 äitiyspäivärahan ansiokatosta luovuttiin. Pienetkin ansiot lisäsivät siten päivärahaa, mutta samalla sitä alettiin verottaa. (Haataja 2006, 129.) Edellä mainittuna aikakautena Suomessa alkoi vanhemmuuden tasa-arvoistumisen prosessi ja jaetun vanhemmuuden idea (Chodorow 1978) sai tunnustusta lainsäädännössä. Käytännössä vanhempainvapaata vieläkin yleensä käyttävät äidit.

Kotihoidontuen linja voitti 1980-luvun puolivälin päivähoitokompromississa, mikä johtuu myös päivähoitopaikoista vallinneesta pulasta. Vanha peruskysymys siitä, että äitien mahdollisuutta yhdistää ansiotyö ja perhe tulisi tukea kannustamalla isiä jakamaan lastenhoitoa, jäi taka-alalle. Huomio kiinnitettiin hoitomuotojen valintaan, mikä tarkoittaa, että valinnanvapausretoriikan taakse jäi monta ongelmaa. Vuoden 1990-alusta lähtien kaikilla alle kolmevuotiailla lapsilla on ollut oikeus kunnalliseen

päivähoitopaikkaan tai kotihoidontukea maksettiin korvauksena siitä, ettei lapsi käytä palveluja. (Haataja 2006, 130.)

Pienten lasten äitien työssä käyminen väheni huomattavasti 1980-luvulla, jolloin kotihoidon tukea alettiin maksaa. Käytännössä noin puolet äideistä käytti tätä mahdollisuutta hoitaa lapsiaan kotona aina siihen saakka, kunnes he täyttivät kolme vuotta. Suomalaiset naiset ovat yleensä olleet tyytyväisiä järjestelmään, mutta eivät mahdollisesti ole huomanneet, että vaikutukset mm. heidän työelämäänsä näkyvät vasta myöhemmin. (Mickwitz 2008, 225.) Tämä herättää kysymyksen, miksi niin monet naiset valitsevat kotihoitotukivaihtoehdon, vaikka sillä on niin korkea hinta. Mahdollisesti selitys on sama, kuin miksi he yleensäkin haluavat äideiksi, vaikka tietävät sen korkean hinnan sekä emotionaalisesti että taloudellisesti. (Chodorow 1978, luku 2.4)? Oman näkemykseni on, että osa naisista ei tiedä ja osa mahdollisesti pitää äitiyttä niin suurena missiona (mikä johtuu sukupuoliroolien luonnollistamisesta), että on valmis kärsimään myös epäoikeudenmukaisuutta. Tämä johtaa kahteen johtopäätökseen, ensinnäkin siihen, että sukupuoliroolikasvatuksesta on luovuttava, ja toiseksi, että naiset tarvitsevat sosiaalipoliittista valistusta. Tähän aiheeseen palaan myöhemmissä luvuissa.

Vaikka valinnanvapaus yleensä on myönteinen asia, niin valinnoilla voi olla myös kielteisiä vaikutuksia. Kotihoidontukijärjestelmä on tästä esimerkki. Ruotsissa vastaava ehdotus hylättiin naisten loukkuna. Suomessa sen sijaan korostetaan valinnanvapautta. Kaiken lisäksi järjestelmä heikentää niiden naisten asemaa, jotka muutenkin ovat työttömiä tai tekevät pätkätöitä. (Mickwitz 2008, 224-225; Mandel 2009, 710.)

Myös OECD:n (2005) mukaan kotihoitotukipolitiikka pidemmällä tähtäimellä haittaa naisten asemaa työmarkkinoilla. Väite tukee yleistä argumenttia siitä, että sosiaalidemokraattinen perheystävällinen politiikka, joka on epäonnistunut vastaamaan haasteeseen kotityön epätasa-arvoisesta jakautumisesta, voi myös vahvistaa naisten sekä vertikaalista että horisontaalista ammatillista segregatiota. (Lister 2009, 260.) Tämän perusteella voidaan todeta, että jaetun vanhemmuuden idea (Chodorow 1978, luku 2.3)

ei sosiaalidemokraattisessa hyvinvointivaltiossa ole aidosti tavoitteena. Tämän pyrin jatkossa osoittamaan.

Sosiaalipolitiikka on avannut mahdollisuuden tasa-arvoisempaan vanhemmuuteen, mutta tasa-arvo on silti vain osin sosiaalipoliittisten järjestelmien piirre. Vaikka lasten hoitoon liittyvä sosiaaliturva on järjestetty siten, että molemmat vanhemmat tasapuolisesti voisivat osallistua ansiotyöhön ja lasten hoitoon, todellisuudessa yleensä äidit vaihtavat palkan sosiaaliturvaan ja jäävät kotiin hoitamaan lapsia. Urakatkojen kasautuminen naisille antaa heistä epävarmempien työntekijöiden kuvan. Naisvaltaiset alat kärsivät raskaasti lastenhoidon kustannuksista, kun taas miesvaltaiset alat selviävät vähemmällä. (Haataja 2000, 66.)

Tutkimusten mukaan isyysloman käytöllä on myönteinen vaikutus sukupuolten segregaaation vähenemiseen työmarkkinoilla ja isien vanhempainloman jälkeiseen osallistumiseen lastenhoitoon (Lister 2009, 255). Siitä huolimatta, että isyysloman suosio on kasvanut, on edelleen harvinaista, että isät pitäisivät varsinaista vanhempainlomaa (Julkunen 1999, 90).

Isien vanhempien lomien käyttäminen on Ruotsissa yleisempää kuin Suomessa. Esim. vuonna 2003 ruotsalaiset isät käyttävät 20 prosenttia, mutta suomalaiset vain viisi prosenttia vanhempainlomien määrästä. Suomessa kasvava isyyslomien käyttäjämäärä tarkoittaa samalla loman pituuden lyhentämistä 64 työpäivästä vuonna 2002 21 työpäivään vuonna 2005. (Lister 2009, 261.) Syitä tähän ongelmaan on monia ja myös ratkaisuja on olemassa, kunhan vain tasa-arvo-ongelmat ja teoreettinen tieto otettaisiin politiikassa tarpeeksi huomioon.

Syynä siihen, etteivät isät käytä vanhempainvapaata ovat sekä asenteissa että tietämättömydessä. Perinteiset sukupuoliroolit vaikuttavat siihen edelleen ja lisäksi myös uskotaan, että perheen tulotaso laskee isän kotiin jäämisestä. Mahdollisesti kaikki eivät tiedä oikeuksistaan tai pitävät hakumenettelyä liian monimutkaisena eivätkä siksi halua vanhempainvapaata hakea. Kaikki työnantajat eivät myöskään ole tietoisia korvauksista, joita heidän olisi mahdollista saada työntekijän ollessa perhevapaalla.

(Mickwitz 2008, 228.)

Isien haluttomuus käyttää vanhempailomaa osoittaa myös, että sukupuolineutraaleilta vaikuttavat reformit tuottavat usein sukupuolistuneita käytäntöjä. Mahdollisesti vanhempainvapaa myös tavallaan normittaa äitiä esim. siten, että hyvä äiti hoitaa lasta kolme vuotta kotona. Käytäntö, jonka mukaan hyvä isä hoitaa lasta kolme vuotta kotona, kuuluu edelleen vain myytteihin ja visioihin. (Julkunen 1992, 48.)

Steven Saxonbergin (2009, 673) ratkaisu isyysloman ongelmaan on, että vanhempainloman tulisi olla henkilökohtainen kuten ovat myös muut sosiaalietuudet esim. työttömyysturva ja eläke. Ne eivät ole siirrettävissä henkilöltä toiselle. Vanhempainlomakaan ei pitäisi olla poikkeus tästä säännöstä. Jokaisella vanhemmalla tulisi olla määrätty vanhempainloma-aika, jota hän ei voi luovuttaa toiselle ihmiselle (myös Mandel 2009, luku 3.1). Tämän seurauksena ainakin muutama mies olisi löytänyt itsensä ironisessa tilanteessa tekemässä sitä, mitä hän haluaisikin, mutta ei uskaltanut tehdä. (Saxonberg 2009, 673.) Poliittinen ratkaisu siis antaisi miehille lisää erilaisia mahdollisuuksia olla mies, vaikuttaisi yhteiskunnallisiin asenteisiin ja ohjaisi miesten käyttäytymistä vanhempana, kuten mm. jaetun vanhemmuuden ideasta ilmeni.

Edellä mainitulla isyyslomaratkaisulla voi olla vähintään kolmenlaisia myönteisiä vaikutuksia. Monissa tapauksissa isyyskuukausien käyttöpakko voi itse asiassa pakottaa isän tekemään juuri sitä, mitä hän haluaisikin, mutta ei uskaltaisi tehdä työnantajan ja työntekijöiden mahdollisen kielteisen suhtautumisen pelossa. Toisaalta, jos isä hoitaa lasta kotona pidemmän aikaa, lisääntyvät äidin valinnan mahdollisuudet. Hän voi vaikka palata työhön aiemmin. Myös lapselle isyysvapaa antaa 'oikeuden' viettää enemmän aikaa isän kanssa. (Saxonberg 2009, 677.)

Vanhempainpolitiikan heikot vaikutukset äitien ja isien tasa-arvoistumiseen johtuvat siitä, että lastenhoidon sukupuolineutraalipolitiikka ei voi toimia sukupuolitetun yhteiskunnan kontekstissa. Naisten heikko asema työmarkkinoilla osoittaa vanhempainvapaapolitiikan epäonnistumista niin tärkeällä alueella kuin sukupuolitetun työnjaon muuttamisessa perheissä sekä ristiriitaisella lastenhoitopolitiikan logiikalla.

Niin kauan kuin naisten työmarkkina-asema on heikompi kuin miesten ja työpaikkakulttuurit heijastavat sitä, lastenhoidon sukupuolineutraalissa politiikassa tulee olemaan sukupuolitettavia vaikutuksia. Näin vanhempainvapaapolitiikan tarkoitus lisätä miesten osallistumista hoivaan kotipiirissä tulee olemaan rajoitettua. (Lister 2009, 268.)

Rakenteet ja kulttuuri jatkavat sukupuolen muovaamista tavalla, joka heikentää sukupuolten tasa-arvoa sekä yksityisessä että julkisessa elämässä. Analyysit osoittavat, että on tarpeen puuttua päättäväisesti sekä julkiseen että yksityiseen elämänpiiriin tarkoituksena rikkoa noidankehä,¹⁶ joka jatkaa sukupuolten eriarvoisuuden vahvistamista julkinen – yksityinen jaon kautta. (Lister 2009, 268.)

Sosiaalivakuutus Pohjoismaissa ei ole onnistunut poistamaan kansalaisuuden kaksijakoisuutta (esim. ansiosidonnaiset eläkkeet takaavat miehille paremmat etuudet kuin naisille), vaan ainoastaan vähentämään sitä kuten myös mieselättäjyyttä. (Anttonen 1994, 215.) Vähentynyt mieselättäjyys ei kuitenkaan tarkoita naisten vapautumista taloudellisesta riippuvuudesta. Hyvinvointivaltiossa naiset ovat riippuvaisia sekä valtiosta että miehistä. Vaikka jotkut naiset suomalaisessa hyvinvointivaltiossa pystyvätkin elättämään itseänsä, perheen perustaminen ja lasten hankkiminen alistaa monet myös mies- ja valtiorippuvuuteen. Joissakin olosuhteissa riippuvuus voi johtaa naiset köyhyyteen.

Kuten luvussa 4.1 ilmeni, kaikki hyvinvointi- tai sukupuoliregiimit ovat vain poliittisesti tuotettua yleistämistä, joka perustuu käsitykseen sukupuolesta. Suomalaisessa sosiaalidemokraattisessa regiimissä on selvästi nähtävissä sekä konservatiivisen että liberaalin regiimin piirteitä. Tuttu yleistys, että naisilla sosiaalidemokraattisessa regiimissä on pienempi köyhyysriski, ei todellisuudessa osoittaudu pelkästään suureksi köyhyysriskiksi, vaan naiset ovat köyhiä ja miehistä sekä valtiosta riippuvaisia. Pahinta tässä riippuvuudessa on se, että taloudellisina tukijoina molemmat sekä mies että valtio ovat epäluotettavia ja epävarmoja, mitä käsittelen jatkossa.

¹⁶ Vrt. luku 4.1: kulttuurinen vaikuttaa poliittiseen ja poliittinen kulttuuriseen.

Vaikka naiset ja miehet yhteiskunnassa ovat molemminpuolisesti riippuvaisia toisistaan, parisuhteessa taloudellinen riippuvuus on edelleen naisille kohtalokkaampaa. Esimerkiksi tilanteessa, jossa perhekohtaisesti myönnettävä toimeentulotuki katsoo parisuhteessa olevien henkilöiden tulot yhteisiksi, tarveharkinta kohdistuu kuitenkin useammin naisiin kuin miehiin. Se johtuu siitä, että naisilla on perinteisesti suurempi hoivavastuu lapsista kuin puolisoilla.

Elatusvelvollisuus tai elatusolettama tarkoittaa, että palkkatulot riittävät koko perheen elatukseen. Käytännössä työssä käyvä puoliso ei kuitenkaan aina suostu huolehtimaan elatusvelvollisuudestaan. Taloudellinen riippuvuus luo epätasa-arvoa ihmissuhteisiin. Se, jolla on vähemmän valtaa, joutuu rajoittamaan omaa valinnanvapauttaan. Puolisolla, joka on toisesta riippuvainen (joka on usein nainen myös sosiaalidemokraattisessa hyvinvointiregiimissä), ei ole kontrollia yhteisiin resursseihin. Tutkimustulosten perusteella parisuhteeseen perustuva elatusvelvollisuus heikentää tarveharkinnan kohteena olevien naisten sosiaaliturvaa. ”Sosiaaliturvan sukupuolittuneiden seurausten vuoksi parisuhteessa on köyhdyttävää potentiaalia naisille, jotka laittavat perheen, miehen edun ja lapsista huolehtimisen oman työsuhteensa edelle.” (Määttä & Laine 2010, 32-33, 39-40.)

Hyvinvointivaltion ja sosiaaliturvan tarkoituksena on antaa mahdollisuus selvittää työmarkkinoiden ulkopuolella ja taata riippumattomuus toisista ihmisistä. Anne Määtän ja Terhi Laineen (2010) tutkimuksen tuloksista syntyy kysymys: Kuinka hyvin suomalainen hyvinvointivaltio lunastaa lupauksen naisten riippumattomuudesta? Edelleenkin naisten biologinen tehtävä, joka sosiaalisesti määritetään vastuuksi uusintamisesta, määrää naiset miehistä riippuvaisiksi. Hyvinvointivaltion regiimit vahvistavat sen.

4.1.2 Julkiset sosiaalipalvelut

Pohjoismaissa sosiaalipalveluvaltion institutionalisoitumisen prosessissa julkisilla sosiaalipalveluilla on ollut naisille erityinen merkitys. Naisten tekemä työ tuottaa palveluksia, jotka ratkaisevalla tavalla ovat vaikuttaneet naisten mahdollisuuksiin yhdistää ansiotyö ja äitiys. Sosiaalipalvelut ovat naisille tärkeitä sosiaalisia oikeuksia kuten koulutus ja terveydenhuolto kaikille kansalaisille sukupuolesta riippumatta. Naisten työmarkkina-asema on monella tavalla sidoksissa hyvinvointivaltion palvelusektoriin. (Anttonen 1994, 218-219.)

Koska Suomen rakennemuutoksen nopeus 1960-luvulla edellytti kahta palkansaajaa perheessä, äitien työssäkäyntiä tukevan linjan mukaan julkinen tuki kohdennettiin lasten päivähoitopalveluihin. Vuonna 1973 tuli voimaan laki lasten päivähoidosta ja vuoden 1990-alusta lähtien kaikilla alle kolmevuotiailla lapsilla oli oikeus kunnalliseen päivähoitopaikkaan. Pohjoismaissa valtio toimii naisten hoivaliittolaisena, koska sosiaalipalvelut ovat vapauttaneet naisia yhteisöllisestä hoivavelvollisuudesta. Sekä lasten päivähoidosta että vanhusten hoitamisesta on tullut julkinen ja yhteinen, mutta samalla myös organisoitu ja ammatillistettu asia. Joidenkin naisten erikoistuminen ammatilliseen hoivatyöhön antaa toisten naisten elämään lisää vapausasteita. Palvelujen ja hoivan yhteiskunnallistuminen on nopeuttanut naisten palkkatyöläistymistä ja samalla arjen prosessien politisoitumista. (Anttonen 1989, 51-52; Julkunen 1992, 44-45.)

Pohjoismaiden julkisen sektorin keskeisyys palvelutuotannossa on erottanut Pohjoismaita muista hyvinvointivaltioista. Myös perheen ja järjestöjen rooli on säilynyt tärkeänä. Kaikesta huolimatta sekä julkisen että yhteisöjen ja perheen piirissä sosiaalipalvelut ovat yleensä naisten vastuulla; työ on palkallista tai palkatonta. Se tarkoittaa, että palvelujen siirtäminen pois julkiselta sektorilta lisää naisten palkattoman työn lisäämistä perheissä, mikä heikentää naisten mahdollisuuksia osallistua ansiotyöhön (Kosonen 1995, 60) ja asettaa naiset sosiaalivaltiorippuvuuteen.

Suomessa sosiaalipolitiikka on merkinnyt naisille mahdollisuutta irtautua miehestä, avioliitosta ja suvusta toimeentulon lähteenä. Tosin avioriippuvuus on korvautunut sosiaalivaltioriippuvuudella, väittää Anttonen (1989, 51-52.) Edellisessä luvussa kuitenkin ilmeni, että parisuhteessa naisen täydellistä irtautumista miehestä toimeentulonlähteenä ei ole tapahtunut. Näkemykseni mukaan avioliittoriippuvuus ei ole täysin korvautunut sosiaalivaltioriippuvuudella, vaan nainen usein on riippuvainen hyvinvointivaltiossa kummastakin.

Kuitenkin juuri naisten sosiaalinen ja taloudellinen riippumattomuus jonka perustana on vasemmiston tasa-arvoideologia, on Pohjoismaiden hyvinvointivaltioiden tavoitteena. Lähestymistapa edellyttää naisten tarpeiden tunnistamista. Yksi tärkeimmistä tavoitteista on yhdistää äitiys ja työnteko kodin ulkopuolella menettämättä riippumattomuutta. Tähän liittyy myös lasten, vammaisten ja vanhusten hoidon järjestäminen yhteiskunnallisesti. (Anttonen 1994, 30.)

Koska suomalainen päivähoitojärjestelmä on tärkeä äideille, tarkastelen sosiaalidemokraattisen ideologian roolia sen rakentamisessa. Keskityn päivähoitojärjestelmään, koska tutkielmassani käy ilmi, että juuri ansiotyö, eivätkä tulonsiirrot, parhaiten suojaa naisia köyhyydeltä. Tämä tekee päivähoitojärjestelmästä ensisijaisen tärkeän naisten tasa-arvoistumisen prosessissa.

Heikki Ervasti (1995, 245-246) artikkelissaan ”Puolueet ja päivähoito” tarkastelee puolueiden roolia Suomen päivähoitojärjestelmän rakentamisessa. Erityisesti Pohjoismaissa puolueilla on perusta yhteiskunnan luokkarakenteessa. Työväestöä ovat edustaneet Sosiaalidemokraattinen puolue ja Vasemmistoliitto, maalaisväestöä Suomen Keskusta ja Kokoomus on toiminut toimihenkilöiden edustajana. Eturyhmien välisissä keskusteluissa päivähoitokysymyksestä on ilmennyt sekä intressikonflikteja että ideologisia eroja.

Voimakkaimmin julkisen päivähoidon puolesta ovat puhuneet SDP ja Vasemmistoliitto. Vasemmistopuolueiden julkisen päivähoidon kehittäminen on parhaiten sopinut

suomalaisen hyvinvointivaltion kehyksiin. Vasemmistopuolueille ovat tärkeitä individualistiset perhearvot, jotka korostavat yksilön hyvinvointia koko perheen hyvinvoinnin kannalta. Tämä tarkoittaa sitä, että naisten työssäkäynti, oman uran rakentaminen ja yksilöllinen kehittyminen on suositeltavaa. (Ervasti 1995, 247-248.)

Sen sijaan oikeistopuolueet ovat olleet kotona tapahtuvan hoidon puolella. Oikeistolle julkinen päivähoito edusti ”sosialismia” ja lasten ”laitostamista”, joten ideologisesti puolueille ei ollut sopivaa vaatia julkista päivähoitoa. Puolueiden oli kuitenkin sopeuduttava yhteiskuntamuutoksiin sillä naisten työvoimaosuus oli noussut ja strategioita oli muokattava sen mukaisiksi. On kuitenkin korostettava, etteivät sosiaalidemokraatit ole yksin rakentaneet suomalaista julkista päivähoitojärjestelmää. Heidän strategiansa menestys on saanut kannustusta myös muissa puolueissa, jotka myös hyväksyivät julkisen päivähoiton ratkaisuksi päivähoito-ongelmaan. (Ervasti 1995, 250-251.) Yhteiskuntamuutos, jonka mukaan naisten työvoimaosuus oli noussut, ei suinkaan tapahtunut itsestään eikä ollut valmiiksi annettu, vaan eteni sosiaalidemokraattisen ideologian mukaisesti. Muiden puolueiden sopeutuminen yhteiskuntamuutoksiin tapahtui silloin sosiaalidemokraattisten linjausten mukaisesti.

E erityisen tärkeää on, että sosiaalidemokraattinen strategia päivähoitossa oli universaali, joka ei sulkenut keskiluokkia päivähoiton ulkopuolelle, ja myös se, että julkinen päivähoito oli korkealaatuista (Ervasti 1995, 250). Tästä syystä suomalaisen päivähoitojärjestelmän rakentamista voidaan pitää erityisen arvokkaana sosiaalidemokraattisen ideologian ja hyvinvointivaltion aikaansaannoksena.

1990-luvun laman aikana julkinen päivähoitojärjestelmä kuitenkin on ajautunut vaikeuksiin minkä vuoksi alettiin harkita yksityistä vaihtoehtoa. Myöskään sosiaalidemokraattinen strategia ei ole voinut enää kasvattaa kannatusta julkisia palveluja ja menoja lisäämällä. Päivähoitovaihtoehtoja julkisen lisäksi löytyy yksityisestä tuotannosta. Olisi kuitenkin hyvä muistaa, että ansiotyöyhteiskunnassa kaikille tarvitseville pitäisi olla tarjolla luotettavaa, korkealaatuista ja yleensä kodin ulkopuolella suoritettavaa päivähoitoa. (Ervasti 1995, 251.)

Muuttuneissa olosuhteissa kuten laman aikana usein yritetään ratkaista ongelmia muuttamalla sosiaalipoliittisia järjestelmiä. Tästä seuraa se, että uusi sosiaalipoliittikamalli edellyttää myös uutta sukupuolikompromissia. Jos halutaan halvempaa naistyövoimaa, tai jos perheiltä edellytetään lisää hoivavelvoitteita täytyy muotoilla myös uudestaan sukupuolikompromissia. (Julkunen 1992, 147.) Näin on: Yhteiskunnallisten murrosten aikana usein yritetään palata 'juurille' eli saada naiset kaikkein perinteisimpään hoivaajarooliin. Takaiskuista huolimatta suomalainen tasa-arvotarina ei ole päättynyt.

4.2 Tasa-arvopoliittikka

Tasa-arvopoliittikkaa voi luonnehtia pehmeäksi, sillä pakottamalla ei saavuteta pysyviä tuloksia. Tasa-arvon toteuttaminen edellyttää muutoksia kaikkien asenteissa. Suomessa tasa-arvopoliittikkaa pyritään kohdentamaan kaikille yhteiskuntaelämän alueille sekä erityisesti niihin yhteiskunnallisiin toimenpiteisiin, jotka vaikuttavat ihmisten elämään koko elinkaaren ajan. Kansalaisten yksityiselämään ei kuitenkaan puututa. Yksityiselämän alueella tapahtuneet muutokset tulevat ulkoisten elämäolosuhteiden muutoksista. (Nikula 1999, 132.) Hyvinvointivaltio voi kannustaa perheen sisäistä tasa-arvoistumista politiikoilla, jotka tukevat tasa-arvoa perheen ulkopuolella (Pascall & Lewis 2004, 388). Tästä johtuu, että jokapäiväisestä perhe-elämästä hyvinvointivaltiossa on tullut sukupuolten tasa-arvon edistymisen areena (Lister 2009, 254).

Tasa-arvopoliittikan muotoutumisen kannalta Suomessa keskeisiä ovat olleet valtiolliset tasa-arvoelimet ja naisliike, joiden keskinäinen vuorovaikutus on ollut Pohjoismaiden tasa-arvopoliittikan erityispiirteenä. Yhdistelmässä on merkkejä sekä naisten poliittisen toiminnan alisteisuudesta formaaliselle poliittiselle järjestelmälle että ulottuvuudesta sen sisälle. (Lister 2009, 252.) Valtiofeminismi on ollut naisille Suomessa välttämätön

toimintamalli. Valtiofeminisminä tarkoitetaan naisten ja naisliikkeiden toimintaa edistäneiden virallisten tasa-arvoelinten toimintaa ja politiikkaa. Valtiofeministeiksi on kutsuttu julkishallinnossa toimivia henkilöitä, jotka ovat työssään pyrkineet huomioimaan naisten aseman parantamisen. (Brunila 2009, 16.)

Hyvinvointivaltion lainsäädäntö toimii tärkeänä muutoksen välineenä, jonka kautta muokataan ihmisten asenteita. Vanha pohjoismainen periaate ”maata on lailla rakennettava” tarkoittaa, että käyttäytymistä ohjataan lainsäädännöllä, joka on vahvin yhteiskunnallinen tahdonilmaisu. Muutosta ei voi saada aikaan ilman yhteiskunnallisten rakenteiden sisällön ja yhteiskunnallista kanssakäymistä sääntelevien normien muuttamista. Samalla edistetään asennemuutosta, jonka aika on tullut jo ennen lain säätämistä, koska se edellyttää riittävää poliittista kannatusta muutokselle. (Nikula 1999, 132.)

Monen kamppailun ja neuvottelun kautta syntyneitä tasa-arvolakia¹⁷ voi pitää sukupuolisegregaation purkamisen tuloksena (Brunila 2009, 81). Suomessa Sosiaali- ja terveysministeriö valmistelee tasa-arvolainsäädäntöä, edistää hallituksen tasa-arvopoliittisten tavoitteiden toteutumista ja seuraa sukupuolten välisen tasa-arvon tilannetta. Keskeisiä tasa-arvopolitiikan teemoja ovat:

- Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen
- Työelämän tasa-arvokysymykset
- Samapalkkaisuus
- Tasa-arvo koulutuksessa
- Työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen
- Naiset ja päätöksenteko
- Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisy
- Miehet ja tasa-arvo (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010.)

Tasa-arvolain perusteella sukupuoleen perustuvaa syrjintää epäilevällä henkilöllä on

¹⁷ Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986.

oikeus vaatia tuomioistuinteitse hyvitystä kokemastaan loukkauksesta. Tasa-arvolain mukainen hyvitys on mahdollinen seuraus muun muassa työelämässä, oppilaitoksissa, etujärjestöissä ja palveluntarjonnassa tapahtuneesta syrjinnästä. (Sosiaali- ja terveysministeriön tiedote 194/2009.)

Pohjoismaiden tasa-arvo-ohjelman mukaan vuosina 2006-2010 Pohjoismaiden demokratiat erottuvat muista maista aktiivisella tasa-arvotyöllä. Huolestuttavaa on, että maiden ”hyvin itsestään selvä” tasa-arvostatus on heikkenemässä, eikä tasa-arvo kuulu enää keskeisiin poliittisiin tavoitteisiin. Se ilmenee esimerkiksi jatkuvasti vahvistuvasta diskurssista vanhempien lastenhoitovalinnoista. (Lister 2009, 248.)

Aktiivisista tasa-arvopyrkimyksistä huolimatta Suomen tasa-arvolaki ei täytä Euroopan yhteisöjen komission asettamaa tasa-arvodirektiiviä ja se on siksi käynnistänyt valvontamenettelyn. Tasa-arvolakiin esimerkiksi lisätään seksuaalisen häirinnän ja sukupuoleen perustuvan häirinnän määritelmät. Seksuaalinen häirintä ja häirintä sukupuolen perusteella on ollut kielletty tasa-arvolaisissa, mutta käsitteiden sisältöä ei ole määritelty laissa, vaan ainoastaan lain perusteluissa. Muutoksella määritelmät nostetaan lain tasolle. (Sosiaali- ja terveysministeriön tiedote 194/2009.)

Lainsäädännön lisäksi sukupuolten tasa-arvoa suomalaisessa hyvinvointivaltiossa pyritään edistämään tasa-arvotyöllä, jota voidaan lukea hyvinvointityöksi. Siitä huolimatta, että tasa-arvotyölle on allokoitu resursseja ja sitä tarkastellaan ammatillisena toimintana, se ei ole saanut vastaavaa legitimitettä toiminnalleen kuin muut hyvinvointityöt, tasa-arvopolitiikka on jäänyt muulle poliittiselle toiminnalle alisteiseksi alueeksi. (Brunila 2009, 19, 22.)

Tasa-arvoprojekteissa ilmenee, että laajemman yhteiskunnallisen kontekstin ja valtasuhteiden tarkastelun sijaan ongelmaksi aina asetetaan nainen ja tasa-arvo-ongelmien ratkaisuksi naiseen kohdistuva muutostyö. 2000-luvun segregaaation purkamiseen liittyneissä projekteissa on ollut pyrkimystä vaikuttaa tyttöjen ammatti- ja uravalintoihin. Vaikka kyseinen tapa ei ole tuonut tilanteeseen muutoksia, vastaavien projektien määrä ei ollut vähentynyt. (Brunila 2009, 86, 116.)

Tasa-arvopolitiikka keskittyy esimerkiksi naisten ajankäytön muutoksiin enemmän kuin miesten. Tasa-arvopolitiikan ”sukupuolten tasa-arvo” on luotu naisia varten, mutta miesten terminologialla. Se auttaa naisia tasapainottamaan perhe- ja työelämää tarjoamatta miehille vastaavia haasteita. (Pascall & Lewis 2004, 386., 390.) Miehiäkin on houkuteltu tasa-arvotyöhön, mikä on ollut melko tuloksetonta. Naisleiman saanut tasa-arvotyötä pidetään yksipuolisena ja puutteellisena. (Brunila 2009, 149.)

Anita Kangas kirjoitti vuonna 1998, että Pohjoismaisen tasa-arvopolitiikan keskeisenä sisältönä ovat olleet ja ovat edelleen ne toimenpiteet ja säännökset, joilla pyritään auttamaan naisten sopeutumista vallitseviin työelämän rakenteisiin, käytäntöihin ja toimintatapoihin. Se, miten ”naisten projekti” esitetään ja toteutetaan, ei ole yksiselitteistä. Tässä edelleen ilmenee yhteys tasa-arvopolitiikan ja tasa-arvoajattelun keskeisiin teemoihin. Niiden mukaisesti muutetaan joko rakenteita ja käytänteitä naisille sopiviksi nais erityisyyssajattelun mukaisesti tai sopeutetaan naiset niihin miesnormisuutta edellyttäen. (Kangas 1998, 264.)

Kyseinen toimintatapa siis ei ole uusi eikä se tuota tuloksia. Siitä huolimatta tasa-arvotyössä se on vielä tällä hetkelläkin vallitseva. Toivottavasti edellä mainittu Sosiaali- ja terveysministeriön (2010) luettelo tasa-arvotyön keskeisistä teemoista tulee ulottumaan laajemmin yhteiskuntaan, ei vain naisiin. Olipa kyseessä tasa-arvo koulutuksessa tai työn ja perheen yhteensovittamisesta, kaikilla alueilla miehet ovat yhtä osallisia kuin naiset. Miesten ajattelu- ja toimintatavat ovat syvällisten muutosten tarpeessa.

Kristiina Brunilan (2009) väitöskirjassa tasa-arvotyön projektitapaistumisesta ilmenee, että sukupuolisegregaation purkaminen on ollut erityisen tärkeää taloudellisista syistä, kuten esimerkiksi perinteiset sukupuolen mukaiset ammatinvalinnat eivät vastaa alueiden työvoiman tarvetta. Johtopäätöksenä on se, että naisten aseman parantaminen on alistunut talouden ja työmarkkinoiden palvelemiseen, ja näiden tavoitteiden mukaan tasa-arvolla on strateginen merkitys. Tasa-arvo jo 1960-luvulta lähtien on ollut osana taloudellista ideologiaa. Naisten tulon työmarkkinoille on katsottu merkitsevän tasa-

arvon toteutumisesta. (Brunila 2009, 19, 97.)

”Tasa-arvon valjastuminen markkinoiden palvelemiseen on tarkoittanut, että toisenlaiset puhettavat eivät ole tulleet kuulluiksi.” Projektitapaistumisen myötä tasa-arvon yleiskieleksi on muotoutunut rahan kieli. Vain tällä tavalla tasa-arvolle on löytynyt tapa tulla hyödynnetyksi. Jos Suomessa tehdyn tasa-arvotyön on ajateltu edistäneen nimenomaan naisten asemaa, Brunilan (2009, 168, 171) tutkimustulokset osoittavat tällaisen ajattelutavan vähintäänkin ongelmalliseksi.

Pelkkänä arvopohjana tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus ei kanna arjessa, ellei oikeudenmukaisen kohtelun mukanaan tuomia taloudellisia hyötyjä samalla tunnisteta (Petäjäniemi 1998, 37). Poliitikot korostavat esimerkiksi päivähoitojärjestelmän hyödyllisyyttä juuri talouden näkökulmasta. Osmo Soininvaara (1994, 54) myöntää päivähoitojärjestelmän kalleuden, mutta toteaa myös, että päivähoitojärjestelmän lakkauttaminen tulee yhteiskunnalle vielä kalliimmaksi. Tämä johtuu siitä, että jos äiti hoitaa lapsiaan kotona, hän ei voi maksaa tuloveroa vaan siirtyy tulonsiirtojen piiriin, mikä tulee entistä kalliimmaksi. Soininvaara muistuttaa, että Suomessa on erittäin paljon hyvin koulutettuja naisia, joiden ammattiuransa heikkenee, jos he ovat muutaman vuoden hoitamassa lapsia kotona. Myös valtio menettää verotuloja myöhemmin. Päivähoitojärjestelmä on siis arvokas taloudellisen kehityksen kannalta. Mikäli sukupuolten välinen sopimus halutaan irtisanoa esimerkiksi laman varjolla, siihen tarvitaan muitakin kuin taloudellisia motiiveja. (Soininvaara 1994, 54.)

Poliitikon puheessa hyvin perustellaan naisten ansiotyön merkitystä taloudellisen kasvun kannalta. Soininvaara ei kuitenkaan maininnut päivähoiton ja naisten ansiotyön merkitystä sukupuolten eriarvoisuuden vähentäjinä. Puheessa ei tullut esille suomalaisen päivähoitojärjestelmän merkittävää roolia sukupuolten tasa-arvon kannalta.

Sukupuolten eriarvoisuus on pahinta juuri talouden alueella. Naiset tasa-arvoisuuden nimissä otetaan toteuttamaan miesten laatimia suunnitelmia, jonka tuloksista naiset itse eivät pääse nauttimaan. Tässä ilmenee yhteys marxilaiseen teoriaan, jonka keskiössä on luokkayhteiskunnan analyysi. Feministit ovat todenneet jo kauan sitten, että naiset ja

miehet ovat kaksi erillistä yhteiskuntaluokkaa ja että naisten pääsyä tuotantovälineiden hallintaan rajoitetaan voimakkaasti. Brunilan (2009) tutkimuksen tulokset osoittavat, että tuotantovälineet pysyvät edelleen miesten käsissä.

Tasa-arvopolitiikassa olisi hyvä aidosti hyödyntää edellä mainitun tutkimuksen tuloksia. Hyviä tavoitteita on kirjattu erilaisiin julkisiin ohjelmiin, mutta niiden toteutumista käytännössä ei juurikaan seurata.

4.3 Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen ja sukupuolikiintiöt

Sosiaali- ja terveysministeriön mukaan Suomen tasa-arvopolitiikan keskeisiin teemoihin kuuluvat mm. sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen, tasa-arvo koulutuksessa ja naiset ja päätöksenteko (luku 4.2). Tasa-arvo koulutuksessa sekä Naiset ja päätöksenteko -tavoitteiden kannalta sukupuolikiintiöt ovat osoittautuneet tärkeiksi tasa-arvon edistämisen välineiksi. Sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisella on myös merkittävä rooli sukupuolten tasa-arvoistumisen prosessissa.

Sukupuolten tasa-arvoa ei voida edistää tehokkaasti ilman sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista kaikkeen toimintaan. Valtavirtaistamisen ideana on, että sukupuolinäkökulma sekä sukupuolten tasa-arvon edistäminen tuodaan aikaisemmin sukupuolineutraaleina pidettyihin yhteyksiin. Sukupuolivääristymien ja niiden aiheuttamien valtaerojen purkaminen on valtavirtaistamisen varsinainen päämäärä. Tasa-arvolaisissa on viranomaisiin kohdistuva velvoite, jonka mukaan viranomaisten on edistettävä tasa-arvoa kaikessa toiminnassaan. Velvoite tarkoittaa käytännössä sukupuolinäkökulman ja tasa-arvon edistämisen valtavirtaistamista kaikkeen toimintaan. (Saari 2007, 241.)

Sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista ei ole mahdollista toteuttaa ilman sukupuolijärjestelmän luonteen syvällistä ymmärrystä ja perehtyneisyyttä sukupuolten

tasa-arvon tilanteeseen Suomessa. Se edellyttää koulutusta kaikilla tasoilla ja yhteistyötä naistutkimuksen ja tasa-arvotoimijoiden kanssa. Valtavirtaistamisen keskeisen työkalun, sukupuolivaikutusten arvioinnin avulla analysoidaan sitä, millaisia vaikutuksia sillä on naisiin, miehiin ja sukupuolten väliseen tasa-arvoon. Sukupuolivaikutusten arviointia voidaan kohdistaa myös henkilöstöpolitiikkaan ja erityisesti palkkausjärjestelmään, sen soveltamiskäytäntöihin sekä vaikutuksiin naisten ja miesten palkkoihin sekä niiden eroihin. (Saari 2007, 241.)

Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen edellyttää selviä tasa-arvopoliittisia tavoitteita ja julkista keskustelua sekä poliittisen tahdon ilmausta. Valtionhallinnon rakenteiden ja prosessien tulee ottaa lähtökohdaksi muuttaminen, eikä vain jonkin uuden osan sisällyttäminen vanhoihin rakenteisiin ja toimintamalleihin. (Saari 2006, 116.) Tämän tutkimuksen valossa tasa-arvokoulutus ja hyvinvointivaltion rakenteiden muuttaminen osoittautuu ratkaisevaksi sukupuolten tasa-arvon kannalta.

Toinen tässä luvussa tarkastelemani sukupuolten tasa-arvon edistämisen väline on sukupuolikiintiöinti. Kiintiöillä viitataan yleensä erityistoimiin, jossa eri ryhmien osuudet politiikassa, työelämässä tai koulutuksessa varmistetaan määrittelemällä niille etukäteen lukumääräiset rajat (Hollu 2007, 33). Naiskiintiöitä käytetään yhtenä menetelmänä valittaessa henkilöitä koulutukseen tai tietyille ammattialoille, muuan muassa sen takia että saataisiin useampia naisia perinteisesti miesvaltaisille aloille. Sukupuolikiintiöitä on käytetty esimerkiksi opettajakoulutuksen valinnoissa tarkoituksena estää liian monen naisen sisäänpääsy. Tässä tapauksessa kiintiöitä on käytetty miesten eduksi ja heitä on voitu valita opettajakoulutukseen ja pystytty näin syrjäyttämään paremmat kvalifikaatiot omaavat naiset. Nämä toimenpiteet eivät ole herättäneet sellaista keskustelua ja vastustusta kuin naiskiintiöt. (Dahlerup 1990, 84.)

Sukupuolikiintiöitä tai erityistoimia voidaan pitää välttämättöminä sukupuolten tasa-arvon kannalta, koska epätasapaino on niin suuri, että pelkät visiot tasa-arvosta tai lain takaamat tasa-arvoiset mahdollisuudet usein eivät riitä. Segregaatio alkaa koulutuksesta, josta pitäisikin aloittaa muutos. Naisilla olisi hyvä olla omat kiintiönsä tekniikan ja miehillä hoitoalalla. Suosinta voisi juuri koulutuksessa olla väljempikin, koska 18-

vuotias voi muuttua ja innostua uusista vaihtoehdoista. Vammaiset ja sukupuoli herättävät suurempia intohimoja kuin kiintiöperiaatetta on sovellettu saamilaisten tai ruotsinkielisten koulukiiniöihin. (Petäjäniemi 1998, 40-41.)

Sukupuolikiintiöiden vastustajat esittävät syyksi sen, että pätevyys (sukupuoleen katsomatta) on suorituksen avain. Työn suorituksen laatu voi kärsiä valinnoista, jotka perustuvat pätemättömien kiintiönaisten valintaan. Kiintiöiden puolustajat vuorostaan vakuuttavat, että mitätöityjen ryhmien (kuten naisten) pätevyyden lisääminen johtaa entistä parempaan suoritukseen. Kiintiöiden puolustajat yrittävät vaihtaa klassisen liberaalin käsityksen mahdollisuuksien tasa-arvosta käsitykseen lopputuloksen tasa-arvosta. (Tienari ym. 2009, 511, 516.) Sukupuolikiintiöt herättävät paljon keskustelua, ja erityisesti naiskiintiöt näissä keskusteluissa vaikuttavat ristiriitaisilta. Kaikesta huolimatta suomalaisessa kunnallispolitiikassa sukupuolikiintiöiden vaikutus on ollut huomattava.

Suomessa vuonna 1995 tasa-arvolakiin lisättiin määräys, jonka mukaan "valtion komiteoissa, neuvottelukunnissa ja muissa vastaavissa toimielimissä sekä kunnallisissa toimielimissä lukuun ottamatta kunnanvaltuustoja tulee olla sekä naisia että miehiä vähintään 40 prosenttia, jollei erityisistä syistä muuta johdu." (Holli 2007, 33.)

Kiintiösäädöksen määrälliset vaikutukset kuntatasolla ovat olleet huomattavat. Vuodesta 1997 kaikkien alojen lautakunnissa on vallinnut sukupuolten tasapaino. Kiintiöt poistivat myös paikallispolitiikassa siihen asti vallinneen horisontaalisen sukupuolisegregaation, jossa naiset olivat perinteisesti toimineet politiikan pehmeillä aloilla (sosiaaliturvalautakunta, koululautakunta ym.) ja miehet kovien alojen lautakunnissa (tekniset lautakunnat). Kiintiösäädös tasoitti myös alueelliset erot sukupuolten osuudessa kunnanhallitusten ja lautakuntien jäseninä. Käytännössä tapahtui siis miesten yliedustuksen tasoittamista. (Holli 2007, 40, 42, 45.)

Laadulliset muutokset olivat myös huomattavat. Naisten asema oli vahvistunut ja sukupuolten välinen tasa-arvo lisääntynyt kunnallisessa päätöksenteossa. Sukupuolikiintiölain aikaansaama asennemuutos oli pakottanut muuttamaan pinttyneitä

ajattelutapoja naisille ja miehille sopivista tehtävistä ja rooleista. Tällä tavalla se oli myös nopeuttanut tasa-arvoistumiskehitystä, joka muuten olisi ehkä kestänyt paljon pidempään. (Holli 2007, 58-59, 63, 84.)

Kuten mainitsin, myönteisistä tuloksista huolimatta kaikki eivät hyväksy sukupuolikiintiöitä, minkä seurauksena kiintiöillä on vastustajia. Tämä johtuu siitä, että kunnallispolitiikassa sukupuolikiintiöillä on ollut myös kielteisiä vaikutuksia, joihin kuuluvat ennen kaikkea vastarinta ja ennakkoluulot, joita kiintiönaiset saivat kokea valtaa menettäneiden miesten taholta. (Holli 2007, 85.) Kiintiöt eivät lisänneet kiinnostusta kunnalliseen tasa-arvotyöhön, monille kunnallispolitiikan toimijoille kiintiölaki oli jo itsestään riittävä tasa-arvotoimi, jonka lisäksi muulle tasa-arvotyölle ei enää löytynyt perusteita. (Luhtakallio ym. 2007, 247.)

Voidaan siis todeta, että naisten nähtiin tuoneen kunnalliseen päätöksentekoon uusia ja erilaisia näkökulmia ja tapoja toimia, mutta ne eivät olleet kääntäneet kunnallispolitiikan suuntaa perustavasti naisystävällisemmäksi (Holli 2007, 72). Sukupuolikiintiöiden käyttöönotto on selvä esimerkki tavasta yrittää organisatorisin menetelmin ratkaista poliittisia ja asenteellisia ongelmia. Siksi se ei voi koskaan olla ratkaisu sanan varsinaisessa merkityksessä, kuten Drude Dahlerup (1990, 99) toteaa, vaan korkeintaan sillä voidaan myötävaikuttaa ratkaisun löytämiseen. Näissä johtopäätöksissä tulee ilmi sukupuolikiintiöiden luonne, joka myönteisistä vaikutuksista huolimatta ei ulotu sukupuolten tasa-arvo-ongelman ytimeen.

Silti tasa-arvoistumisen prosessin nopeuttajina sukupuolikiintiöt ovat osoittautuneet tehokkaiksi, vaikka tasa-arvoa niillä ei saavutetakaan. Kiintiöt voidaan nähdä ovena, jonka kautta naiset pääsevät sisälle. Minkä jälkeen jokaisen on tehtävä työtä ansaitakseen paikkansa. (Tienari ym. 2009, 513.)

Moni urallaan edennyt nainen joutuu jossain vaiheessa pysähtymään paikalleen ainoastaan sukupuolensa vuoksi. Vertikaalinen (ja horisontaalinen) syrjintä ei ole perusteltavaa ja vaatii poistamista, koska ketään ei saa syrjiä sillä perusteella, että hän

on jonkun ryhmän jäsen.¹⁸ (Tarkki 1998, 226-227.) Naisten ansiot joillakin aloilla saattavat jäädä näkymättömäksi. Positiivinen diskriminaatio toimii hyvin kun työryhmiin valitaan aina mahdollisuuksien mukaan yhtä paljon naisia ja miehiä: osaajia löytyy riittävästi. Se vaikuttaa hitaasti mutta varmasti tasa-arvon kehittymiseen yhteiskunnassa. (Kalland 2008, 198.)

¹⁸ Jos hakupaperit lähetettäisiin nimettöminä, hakijoilla ei olisi sukupuolta, ikää, rotua, kansallisuutta jne. Esimerkiksi sinfoniaorkestereiden soittajiksi aikoviksi alkuvalinnat suoritetaan verhon takana, mikä on tasa-arvoa parhaimmillaan. (Tarkki 1998, 227-228, 239.)

5 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

5.1 Yhteenveto

Tutkielmassani tarkastelin käsityksiä sukupuolten tasa-arvosta ja käsitysten ilmenemistä ja vaikutuksia suomalaisessa sosiaalipolitiikassa ja hyvinvointivaltiossa. Suomea pidetään maailmassa tasa-arvon mallimaana, minkä johdosta pyrin selvittämään suomalaisen sukupuolten tasa-arvon salaisuuden. Koska ajattelu edeltää toimintaa, kiinnostuin siitä, millaisten käsitysten mukaan kuuluisa sukupuolten tasa-arvo Suomessa toteutetaan eli kiinnostukseni lähteenä tutkimuksen alkuvaiheessa oli suomalaisen sukupuolten tasa-arvon teoreettinen tausta. Olettamukseni mukaan sukupuolten tasa-arvokäsityksillä on suora vaikutus poliittiseen päätöksentekoon, eli se miten tasa-arvo ymmärretään vaikuttaa siihen, miten se toteutetaan. Tästä syystä päädyin myös tarkastelemaan, miten sukupuolten tasa-arvo suomalaisessa hyvinvointivaltiossa ja sosiaalipolitiikassa toteutuu.

Lisensiaattitutkielmassa analysoin sosiaalipolitiikan ja naistutkimuksen kyseistä aihetta käsittelevää kirjallisuutta. Erytisen huomioni kohteena ovat sosiaalipolitiikan naistutkijoiden tutkimukset, koska naistutkimuksen tulo sosiaalipolitiikan alueelle ja naisten 'näkyttömän' työn tuominen poliittiseen päivänvaloon on mahdollistanut sukupuolten tasa-arvopyrkimykset Suomessa. Kirjallisuuden analysoinnin tuloksena syntyi odottamattomiakin tuloksia ja johtopäätöksiä, jotka poikkesivat alkuperäisestä olettamuksesta. Esimerkiksi analysoidessani tasa-arvokäsityksiä ja suomalaista hyvinvointivaltiota käsitysten toteutumisen kontekstina totesin, että konteksti ei ole viaton, vaan juuri kontekstin rooli on ratkaiseva käsitysten toteutumisen kannalta.

Kysymyksenasettelu tutkielmassa oli seuraava:

- Mitkä ja miten naistutkimuksessa esiintyvät sukupuolten tasa-arvokäsitykset ovat vaikuttaneet sukupuolten tasa-arvon toteutumiseen suomalaisessa hyvinvointivaltiossa?
- Mikä on sosiaalipoliitikan rooli ja mitkä ovat sen mahdollisuudet sukupuolten tasa-arvon toteuttamisessa suomalaisessa hyvinvointivaltiossa?

Vastatessani *ensimmäiseen kysymykseen* totesin, että suomalaisen hyvinvointivaltion kehittymisen aikana sukupuolten tasa-arvon toteutumiseen ovat vaikuttaneet sekä klassikkokäsitykset (samanlaisuus- ja erilaisuussuuntausten mukaiset) että postmodernit näkemykset sukupuolten tasa-arvosta. Tarkastelin myös käsitysten yhteyttä käytäntöön eli sitä, miten ne ilmenevät sosiaalipoliittisissa ratkaisuissa, lainsäädännössä ja ihmisten asenteissa. Tästä syystä oli tärkeää selvittää, miten naisten ja miesten välinen suhde Suomessa on ollut tasa-arvoistumassa.

Koska sukupuolten tasa-arvoisuuden kannalta yhteiskunnassa hoivan järjestäminen osoittautuu erityisen tärkeäksi (hoivahan mielletään usein vieläkin naisten luonnolliseksi tehtäväksi), tarkastelin hoivan yhteiskunnallistamisen vaikutuksia suomalaisessa hyvinvointivaltiossa. Hoivakysymyksen ulottuvuuksien tarkastelu johti tutkielman *toiseen kysymykseen*: sosiaalipoliitikan roolista sukupuolten tasa-arvon mahdollistajana.

Naisystävälliset sosiaalipoliittiset ratkaisut perustuvat pääosin naisten erityistarpeiden huomioimiseen, perheen ja työn yhteensovittamiseen sekä antavat naisille mahdollisuuden käydä ansiotyössä (ratkaisujen perustana on erilaisuusajattelu). Käsitysten vaikuttaminen sosiaalipoliittiseen päätöksentekoon on tuottanut myönteisiä tuloksia ja sukupuolten eriarvoisuus Suomessa on vähentynyt. Sosiaalidemokraattisen hyvinvointiregiimin universalismi on osoittanut, että naisilla Pohjoismaissa on pienempi köyhyysriski kuin konservatiivisissa ja liberaaliregiimissä.

Naisten pienentynyt köyhyysriski ei kuitenkaan tarkoita sukupuolten tasa-arvoa. Vallitseva työmarkkinoiden horisontaalinen sekä vertikaalinen sukupuolisegregaatio ja naisalojen matalat palkat eivät oikeuta puhumaan siitä, että tasa-arvo Suomessa olisi saavutettu. Tutkielmani perusteella on todettavissa, että sukupuolten tasa-arvokäsitykset eivät johda sukupuolten tasa-arvoon hyvinvointivaltiossa, vaan ainoastaan sukupuolten eriarvoisuuden vähenemiseen.

Olipa kyseessä samanlaisuus-, erilaisuus, postmoderniajattelu tai perheen sisäinen sukupuolten tasa-arvo hyvinvointivaltiossa, kaikki käsitykset ovat olleet riittämättömiä muuttamaan hyvinvointivaltion sukupuolten välisiä suhteita tasa-arvoisiksi. Toisaalta tutkielmassa myös ilmeni, että käsitysten alkuperäinen merkitys muuttuu silloin kun niitä pyritään toteuttamaan politiikassa, mikä johtuu siitä, että hyvinvointivaltion vaikutusvaltainen ja mieskeskeinen konteksti estää tasa-arvokäsitysten toteutumisen käytännössä. Hyvinvointivaltion kontekstissa sosiaalipolitiikan keinoin on pystytty vähentämään naisten ja miesten välistä eriarvoisuutta, mikä ei tarkoita kuitenkaan sukupuolten tasa-arvon saavuttamista.

5.2 Johtopäätökset

Yhtenä tutkielman johtopäätöksenä on se, että käsitykset sukupuolten tasa-arvosta eivät johda tasa-arvon saavuttamiseen suomalaisessa hyvinvointivaltiossa. Tutkielmastani käy ilmi, että liberalistisessa mahdollisuuksien tasa-arvo-ajattelussa ei nähdä olosuhteiden - syntyperän, varallisuuden ja vallan - merkitystä tasa-arvon toteutumisessa. Siinä ongelmaa pidetään ratkaistuna, vaikka tosiasiassa on otettu vasta ensimmäinen askel tasa-arvon tiellä. Naistutkimus painottaa, että kun perinteet, asenteet ja talouden rakenteet käytännössä estävät tasa-arvon toteutumista, niin muodollisesti tasavertaiset oikeudet saattavat jopa vahvistaa etuoikeutettujen asemaa. Ne luonnollistavat ja oikeuttavat yksilöiden epätasa-arvoa ja pitävät sitä heidän vapaista valinnoista tai luonnon väistämättömyyksistä johtuvana.

Vaikka naisten ja miesten juridinen samanarvoisuus on toteutunut ja suomalaisten naisten ansiotyö yleistynyt, naiset ovat edelleen toisarvoisia työmarkkinoilla (pätkätyöt, segregoituneet työmarkkinat, matalat palkat). Samanlaisuusajattelun mukaisessa tasa-arvossa (sukupuolineutraaliteetti) miehiset arvot säilyvät normina, jolloin naisten on yritettävä saavuttaa miesten asema ja tultava miesten kaltaisiksi.

Erilaisuusajattelukaan - jossa sukupuolierot nähdään resurssina - ei ole johtanut tasa-arvoon. Sukupuoliroolien stereotyypit oikeuttavat ja luonnollistavat rakenteellista sukupuolisyrjintää. Naisten tasavertaisen mutta erilaisen hoivaajaroolin ihannointi on yhdistettävissä patriarkaalisiin arvoihin ja perinteiseen sukupuolijärjestelmään. Tasa-arvon toteuttamisen vaikeus piilee edelleen siinä, että erilaisuutta ei osata sekä käyttää että ylittää sitä. Naisten läsnäolo politiikassa, koulutuksessa ja työmarkkinoilla ei myöskään riitä poistamaan sukupuolten eriarvoisuutta eikä sitä, että naissukupuoli on edelleen ongelma.

Sosiaalidemokraattisen regimin maissa, ei niinkään konservatiivissa eikä varsinkaan liberaalissa, naisilla on kaikkein pienin köyhyysriski. Parhaana suojana köyhyydeltä toimii naisten osallistuminen ansiotyöhön. Marxilainen näkemys, jonka sukupuolten tasa-arvoistumisen tärkeimmäksi ehdoksi on esitetty naisten tulo työmarkkinoille, voidaan pitää edelleen ratkaisevana naisten köyhyden vähentämisen kannalta. Naisten köyhyden vähentäminen ei kuitenkaan tarkoita tasa-arvoistumista, vaan tasa-arvoistumisen prosessin alkua. Silti marxilainen käsitys sukupuolten tasa-arvosta on ollut tärkeänä inspiroijana suomalaisen sosiaalidemokraattisen hyvinvointivaltion rakentamisessa.

Sosiaalidemokraattisen regimin maissa (kuten myös entisissä Neuvostoliitossa ja muissa sosialistisissa maissa) naisten nopea siirtyminen työmarkkinoille johti työmarkkinoiden ja koulutusalojen segregoitumiseen sukupuolen mukaan. Naisten nopea tulo kotiympyröistä ansiotyöhön tarkoitti kotityön sukupuolistuneiden käytäntöjen ja asenteiden siirtymistä suoraan työmarkkina-alueille, jotka ovat jakautuneet sekä vertikaalisen että horisontaalisen segregaatian mukaan. Vaikka

sukupuolisegregaatio on epäilemättä negatiivinen ilmiö, sitä voidaan pitää tavallaan 'luonnollisena' tuloksena, jonka aiheutti naisten liian nopea tulo työmarkkinoille. Tämä on ymmärrettävää, sillä jos naisten elämä määrittyy sukupuoliroolioletusten mukaan vielä nykyäänkin, niin 1950-60-luvulla naiset ja yhteiskunta eivät voineet olla valmiita naisten yhtäkkiseen roolimutokseen.

Mutta jo silloin, hyvinvointivaltion rakentamisen alkuvaiheessa sosiaalipolitiikka oli tärkeä väline sukupuolten tasa-arvoistumisen prosessissa. Kuten tutkielmastani käy ilmi, sosiaalipolitiikalla suomalaisessa hyvinvointivaltiossa on paljon mahdollisuuksia sukupuolten eriarvoisuuden vähentäjänä. Sosiaalipolitiikalla on tärkeä moraalinen tehtävä. Sosiaalipoliittiset uudistukset ovat vaikuttaneet siihen, että sukupuolten suhteet ovat muuttuneet tasa-arvoisemmiksi ja ovat tällä tavalla vaikuttaneet ihmisten asenteisiin. Sosiaalipolitiikalla on suuri vastuu siitä, millaisiksi yhteiskunnalliset asenteet muotoutuvat. Feministinen tutkimus kuitenkin painottaa, että sosiaalipoliittiset järjestelmät samalla ylläpitävät naisten ja miesten välisten erojen epäsymmetriaa.

Tutkielmasta myös ilmenee, että olipa kyseessä Platonin, Marxin tai nykyajan teoreetikkojen ajattelu tasa-arvosta, kaikissa pidetään tärkeänä hoivan yhteiskunnallistamista ja miesten osallistumista hoivaprosesseihin. Suomalaisessa hyvinvointivaltiossa naisten näkymättömään elämäalueeseen kuuluvasta hoivasta on tullut julkinen ja palkaton hoiva on vähentynyt. Siitä huolimatta naiset tekevät edelleenkin paljon palkatonta hoivatyötä. Koska hoivatarpeet lisääntyvät koko ajan, yksi tulevaisuuden haaste on miesten osallistuminen hoivatyöhön. Kehitystä voidaan edistää esimerkiksi sukupuolirooleilta vapaalla kasvatuksella, asettamalla miessukupuolikiintiöitä hoivakoulutukseen ja naisikiintiöitä tekniseen koulutukseen, nostamalla hoitoalojen palkkoja sekä muuttamalla isyysloma pakolliseksi.

Tutkielmassani ilmenee miesten aktiivisuuden tärkeys sukupuolten tasa-arvon kannalta. Tärkeää on sekä naisten että miesten tietoisuuden laajentaminen ulottamalla esimerkiksi tasa-arvoprojektit ja muunlainen tasa-arvotoiminta koko yhteiskuntaan, ei pelkästään naisiin. Tasa-arvotyön projektitapaistuminen osoittaa tasa-arvotyön pinnallisuuden ja alisteisuuden ”tärkeämmille” politiikan tavoitteille. Tasa-arvopolitiikan

mahdollisuuksien vähyys ja tehottomuus tarkoittaa, että tasa-arvopolitiikka on nostettava ansaitsemaansa statukseen, jossa se saa mahdollisuuksia tähdätä ja suorittaa syvällisempiä muutoksia.

Postmoderni ajattelu tasa-arvosta, jonka mukaan ei ole tarpeen pyrkiä samanlaisuuteen tai erilaisuuteen osittain selittää sen, miksi tasa-arvopyrkimykset hyvinvointivaltiossa eivät ole johtaneet sukupuolten tasa-arvoon. Vaikka sukupuolten välinen kuilu on kaventunut, saavutukset ovat jääneet pintatasolle, mikä johtuu siitä, että poliittiset pyrkimykset toteuttaa samanlaisuus- ja erilaisuusajattelu olettavat molemmissa sukupuoliroolien valmiiksi annetun luonteen. Postmodernissa ajattelussa sen sijaan kysymys on vallasta ja sukupuolten vastakkainasettelun ylittämisestä. Ei vastakkainasettelu, vaan kaikkien yhteiskuntaryhmien ja yksilöiden emansipaatio voi johtaa oikeudenmukaisempaan maailmaan.

Postmodernismissa pyritään hahmottamaan kuva kokonaisuudesta, joka on aina enemmän kuin osiensa summa, ja tieteidenvälisyyden kautta postmoderni ajattelu tulee vielä vaikuttamaan tieteessä paljon laajemmassa mittakaavassa. Postmoderni näkemys sukupuolesta voi johtaa uusien arvojen asteittaiseen voimaanastumiseen, koska kyse on täysin uusista kysymyksenasetteluista, joilla pyritään syvällisempiin muutoksiin eli uuteen ymmärrykseen sukupuolesta, ideologiasta ja vallasta. Postmodernin politiikassa ei ole tarkoitus käyttää valmiita ratkaisumalleja yhä uudelleen.

On säädetty laki sukupuolten tasa-arvosta, joka ei tarkoita kaikkien ihmisten ja eri ihmisryhmien tasa-arvoisuutta, vaan nimenomaan miesten ja naisten välistä tasa-arvoa. Postmodernin ajattelun tulos on identiteetipolitiikka, joka on saanut paljon kritiikkiä osakseen. Silti se on tarkoittanut myös askelta eteenpäin. Erityisen tärkeä saavutus on Yhdenvertaisuuslaki, jonka mukaan ketään ei saa syrjiä iän, etnisen tai kansallisen alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden, sukupuolisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvään syyn perusteella. Jos aikaisemmin laki koski vain etnisiä ryhmiä, uudistunut lainsäädäntö ottaa huomioon myös muut vähemmistöt. Tasa-arvolaki olettaa naiset ja miehet

erillisinä mutta yhtenäisinä ryhminä, erityisesti uudistunut Yhdenvertaisuuslaki tarkoittaa merkittävää kehitystä, sillä siinä otetaan huomioon myös naisten väliset ja miesten väliset erot ja annetaan arvoa yhteiskunnan moninaisuudelle.

Visioissa sukupuolten tasa-arvosta mm. traditionaalisen tasa-arvokoodin epäsymmetrinen riippuvuus muuttuu symmetrisemmäksi riippuvuudeksi, koska puolisoiden toimeentulo ja elämäntapa riippuvat sekä omasta että toisen asemasta ja tuloista. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että tasa-arvon symmetrinen riippuvuus jää edelleen vain visioksi sillä parisuhteessa naiset joutuvat edelleen riippuvuuteen. Sen lisäksi, että he ovat taloudellisesti riippuvaisia miehistä, he ovat usein riippuvaisia myös sosiaalivaltiosta. Sosiaalidemokraattisessa regiimissä riippuvuus miehistä on peitellympää kuin konservatiivisessa ja liberaalissa, mikä synnyttää illuusion naisten taloudellisesta vapaudesta sosiaalidemokraattisessa regiimissä.

Hyvinvointivaltion tarkoituksena on antaa ihmisille mahdollisuuksia selvittää myös työmarkkinoiden ulkopuolella ja taata riippumattomuus toisista ihmisistä. Todellisuudessa sukupuolirooli kuitenkin edelleen määrittää sen, että lasten synnyttäminen ja naisellinen hoivaajaimago vaikuttavat naisten pienempiin tuloihin ja ansiotyöstä vetäytymiseen. Hyvinvointivaltio järjestää sukupuolisuhteet niin, että naiset ovat miehistä riippuvaisia. Tutkimukset ovat osoittaneet, että miehen elatusolettamaan tai elatusvelvollisuuteen ei voi luottaa aina, mikä tarkoittaa että naisen taloudellinen tilanne parisuhteessa on huonompi kuin miehen.

Yksinhuoltajuudessa naisten köyhyyden riski kasvaa voimakkaasti kaikissa hyvinvointiregiimeissä, myös sosiaalidemokraattisessa. Vaikka regiimiyleistysten mukaan konservatiivisessa ja liberaalissa regiimissä naisten taloudellinen asema on riippuvainen miesten tuloista, todellisuudessa myös sosiaalidemokraattisessa regiimissä miesriippuvuus on olennainen osa monen naisen elämää. Myös naiset ovat riippuvaisia sekä miehistä että hyvinvointivaltiosta. Naisista yleensä ei ole perheen elättäjiksi.

Naiset ja miehet ovat monessa suhteessa riippuvaisia toisistaan¹⁹ eikä hyvinvointivaltio ole pystynyt muuttamaan riippuvuutta symmetriseksi. Parisuhde ja erityisesti vanhemmiksi tulo kärjistävät naisten riippuvuutta miehistä. Taloudellisen riippuvuuden merkitystä ei voi väheksyä, ja kun ottaa huomioon, että miehet hallitsevat valtaosaa taloudellisia resursseja maailmassa, tilanne ei tule muuttumaan tasa-arvoiseksi lähitulevaisuudessa.

Tasa-arvoteoreetikkojen kunnianhimoiset pyrkimykset luoda toimivia käsityksiä sukupuolten tasa-arvosta vallitsevassa yhteiskunnallisessa kontekstissa (jossa taloudellinen ja poliittinen valta on miehillä) ollaan todettu joko utopistiseksi tai parhaassa tapauksessa hieman sukupuolten eriarvoisuutta vähentäväksi. Johtopäätökseni on, että käsitykset eivät ole 'huonoja', vaan konteksti osoittautuu niin voimakkaaksi ja vaikutusvaltaiseksi, että se estää käsitysten toteutumisen.

Tasa-arvopolitiikan tehottomuus tulee selkeästi esiin tasa-arvotyön kautta. Sukupuolten tasa-arvotyön strategiat ovat olleet jo kauan toimimattomia, mutta niitä käytetään yhä uudelleen ja uudelleen, vuosikymmenestä toiseen. Tällä hetkellä vaikuttaa siltä, että ainakin perinteiset käsitykset sukupuolten tasa-arvosta (samanlaisuus- ja erilaisuusajattelu) kiteytyvät politiikassa vain yhteen merkitykseen, joka järjestää naiset miehistä riippuvaisiksi. Käsitykset siis realisoituvat 'väärin'²⁰ hierarkiassa, jossa naiset määritetään miehistä riippuvaiseksi.

Tutkielman johdannossa väitin, että sukupuolten tasa-arvon toteuttamisen kannalta käsitykset tasa-arvosta ovat avainasemassa. Tämän hetken johtopäätökseni mukaan avainasemassa ovat sekä käsitykset että konteksti, jossa käsityksiä pyritään toteuttamaan. Koska sukupuolten tasa-arvoa suomalaisessa hyvinvointivaltiossa ei ole saavutettu, näyttää siltä, että käsityksissä kontekstin valtaa ja vahvuutta on aliarvioitu. Hyvinvointivaltion vahva androsentrinen konteksti arvoineen ja tavoitteineen estää käytännössä sukupuolten tasa-arvon (käsitysten) toteutumisen.

¹⁹ Esimerkiksi yksinäiset suomalaiset miehet syrjäytyvät helpommin, ja yksinäiset naiset, erityisesti yksinhuoltajat, kohtaavat köyhyysriskin helpommin kuin parisuhteessa.

Vaikka liseniaattitutkielmassani keskityin pääosin sukupuolten tasa-arvotilanteeseen sosiaalidemokraattisessa regiimissä, seuraavassa taulukossa pyrin vertailemaan myös muiden regiimien vaikutusta naisten asemaan.

TAULUKKO. Naisten asema hyvinvointiregiimeittäin

Hyvinvointi regiimi	Naisten osallistuminen ansiotyöhön	Työmarkkinoiden sukupuoli-segregoituminen	Naisten riippuvuus sosiaalivaltiosta	Naisten primääri sukupuolirooli	Naisten ja miesten taloudellisen riippuvuuden symmetrisyys
Sosiaalidemokraattinen	Laaja	Vahva vertikaalinen ja horisontaalinen segregaatio	Riippuvuus sosiaaliturvasta ja sosiaalipalveluista	Hoivaajarooli, joka määrittyy naisen biologisen funktion mukaan	Epäsymmetrinen, naiset miehistä riippuvaisia
Konservatiivinen	Hyvin rajoitettu	Ei esiinny	Riippuvuus valtiosta miehen työsuhteen kautta	Edellinen toistuu kaikissa regiimeissä	Edellinen toistuu kaikissa regiimeissä
Liberaali	Laajempi kuin konservatiivisessa	Ei esiinny	Vähäinen riippuvuus, valtion rooli passiivinen	Edellinen toistuu kaikissa regiimeissä	Edellinen toistuu kaikissa regiimeissä

Kahdessa viimeisissä sarakkeessa ilmenee, että regiimin erilaistumisesta huolimatta tulos on sama kaikissa eli naisen asema on vahvasti sidoksissa naisen sukupuolirooliin, mikä johtaa siihen, että kaikissa regiimeissä naiset ovat joko taloudellisesti riippuvaisia puolisoista, tai että naisten taloudellinen asema on yleensä miesten taloudellista asemaa heikompi. Siis regiimien erilaisista sukupuolten tasa-arvon ja sukupuolten käsityksistä huolimatta yhteisenä tuloksena on kuitenkin se, että niissä kaikissa naiset joutuvat taloudelliseen riippuvuuteen miehistä.

²⁰ Sukupuolten tasa-arvon käsitykset eivät olela miesnormisuutta, josta on kuitenkin tullut keskeinen normi politiikan tavoitteiden toteuttamisessa.

Feministisen kritiikin mukaan suomalaisessa hyvinvointivaltiossa naisten avioliittoriippuvuus on korvautunut sosiaalivaltioriippuvuudella. Tutkielmassa olen osoittanut, että avioliittoriippuvuus eli naisten riippuvuus miehistä on edelleen ajankohtaista myös sosiaalidemokraattisessa hyvinvointiregiimissä, mutta sen lisäksi naiset ovat riippuvaisia myös hyvinvointivaltiosta. Tilanne on huolestuttava sekä naisten että miesten hyvinvoinnin kannalta.

Tällä hetkellä kiinnostukseni kohteena on ongelmallinen riippuvuusketju: naiset – miehet – hyvinvointivaltio. Olen teoreettisessa tutkimuksessani todennut, että riippuvuus on epäsymmetrinen eli naiset ovat miehistä riippuvaisia. Epäsymmetrinen riippuvuus ei ole muuttumassa symmetrisemmäksi (paitsi teoreetikkojen visioissa) hyvinvointivaltion lupauksista huolimatta. Tällä hetkellä on mahdollista vain arvioida, kumpi kahdesta pahasta on pienempi. Riippuvuus sosiaalivaltiosta näyttää naisten kannalta helpommalta kuin riippuvuus tietystä ihmisestä (aviomiehestä, sukulaisesta jne.). Mutta mitä se kertoo yhteiskunnasta, joka ei salli täydellistä taloudellista vapautta naisille?

Konservatiivisessa ja liberaalissa regiimissä avoimesti myönnetään naisten riippuvuus miehistä ja avioliitosta. Sen sijaan sosiaalidemokraattinen hyvinvointiregiimi synnyttää illusion naisten täydellisestä taloudellisesta riippumattomuudesta. Naisten riippuvuus miehistä ei ole luonnon tosiasia vaan politiikan tulosta. Olen kiinnostunut jatkotutkimuksesta, jonka tavoitteena on löytää ratkaisu naisten ja miesten molemminpuolisen riippuvuuden muuttamiseksi symmetrisemmäksi. Abstraktilla tasolla vastaus löytyy sukupuoli-ideologian ja hyvinvointivaltion rakenteiden muuttamisessa.

Suomen tämänhetkinen tasa-arvoistumisen tilanne on pysähtynyt tai polkee paikallaan, näyttää jopa siltä, että kaikki mahdolliset keinot on käytetty ja että tasa-arvotarina on päättynyt tähän. Todellisuudessa se on vasta alkanut. Aikaisempaa teoreettista keskustelua ja kehitystä vähättelemättä on tullut aika siirtyä uuteen aikakauteen sukupuolten tasa-arvosta.

KIRJALLISUUS

Aaltio Iris & Mills Albert J. (eds.). 2002. Gender, Identity and the Culture of Organizations. Routledge, London.

Alanen Lilli, Haaparanta Leila & Lumme Terhi (toim.) 1985. Nainen, järki ja ihmisarvo. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo - Helsinki – Juva.

Alsop Rachel, Fitzsimons Annette & Lennon Kathleen 2002. Theorizing Gender. Polity Press, Cambridge.

Alvesson Mats & Due Billing Yvonne 2002. Beyond Body-counting. In Aaltio Iris & Mills Albert J. (eds.) Gender, Identity and the Culture of Organizations. Routledge, London. 72-91.

Andersson Jan Otto, Hautamäki Antti, Jallinoja Riitta, Niiniluoto Ilkka & Uusitalo Hannu 1994. Hyvinvointivaltio ristiaallokossa: arvot ja tosiasiat. WSOY, Porvoo – Helsinki – Juva.

Andersson Jan Otto 1994. Mistä uusi perusta hyvinvointivaltiolle. Teoksessa Andersson Jan Otto, Hautamäki Antti, Jallinoja Riitta, Niiniluoto Ilkka & Uusitalo Hannu. Hyvinvointivaltio ristiaallokossa: arvot ja tosiasiat. WSOY, Porvoo – Helsinki – Juva. 247-282.

Anttonen Anneli 1989. Valtiollisesta yhteisölliseen sosiaalipolitiikkaan. Sosiaaliturvan Keskusliitto, Helsinki.

Anttonen Anneli (ed.) 1994. Women and the Welfare State: Politics, Professions and Practices. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntapolitiikan laitos, Jyväskylä.

Anttonen Anneli 1994. Welfare Pluralism or Women-friendly Welfare Politics? In Anttonen Anneli (ed.) Women and the Welfare State: Politics, Professions and Practices. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntapolitiikan laitos, Jyväskylä. 9-35.

Anttonen Anneli, Henriksson Lea & Nätkin Ritva (toim.) 1994. Naisten hyvinvointivaltio. Vastapaino, Tampere.

Anttonen Anneli 1994. Hyvinvointivaltion naisystävälliset kasvot. Teoksessa Anttonen Anneli, Henriksson Lea & Nätkin Ritva (toim.). Naisten hyvinvointivaltio. Vastapaino, Tampere. 203-226.

Anttonen Anneli & Sipilä Jorma 1994. Viisi sosiaalipalvelumallia. Eurooppalaisten hyvinvointivaltioiden vertailua sosiaalipalvelujen näkökulmasta. Janus 3, 226-248.

Anttonen Anneli 1997. Feminismi ja sosiaalipolitiikka. Tampere University Press, Tampere.

Anttonen Anneli, Lempiäinen Kirsti & Liljeström Marianne (toim.) 2000. Feministejä - Aikamme ajattelijoita. Vastapaino, Tampere.

Anttonen Anneli 2000. Iris Marion Youngin ajatuksia feminismistä, eron politiikasta ja ruumiillisuudesta. Teoksessa Anttonen Anneli, Lempiäinen Kirsti & Liljeström Marianne (toim.) Feministejä - Aikamme ajattelijoita. Vastapaino, Tampere. 319-343.

Braidotti Rosi 2002. Metamorphoses. Towards a Materialist Theory of Becoming. Polity Press, Cambridge.

Brunila Kristiina 2009. Parasta ennen. Tasa-arvotyön projektitapaistuminen. Helsingin yliopisto, Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 222, Helsinki.

<https://oa.doria.fi/bitstream/handle/10024/44866/parastae.pdf?sequence=3>

Viitattu 04.01.2010.

Butler Judith & Scott W. Joan (eds) 1992. Feminists Theorize the Political. Routledge, New York & London.

Butler Judith 2006. Hankala sukupuoli. Gaudeamus, Helsinki. Suom. Tuija Pulkkinen & Leena-Maija Rossi.

Cadava Eduardo, Connor Peter & Nancy Jean-Luc (eds.) 1991. Who Comes After the Subject? Routledge, New York & London.

Dahlerup Drude 1990. Odotuksen aika on ohi. Naispolitiikan käsikirja. Pohjoismaiden Ministerineuvosto, Kööpenhamina.

Daly Mary & Lewis Jane 1998. Introduction: Conceptualising Social Care in the Context of Welfare State Restructuring. In Lewis Jane (ed.) Gender, Social Care and

Welfare State Restructuring in Europe. Ashgate, Aldershot - Brookfield USA - Sydney. 1-24.

De Lauretis Teresa 2004. Itsepäinen vietti. Vastapaino, Tampere. Suom. Tutta Palin & Kaisa Sivenius.

Engels Friedrich 1974. Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperä. Kustannusliike Edistys, Moskova.

Ervasti Heikki 1995. Puolueet ja päivähoito. Näkökulmia palvelujärjestelmän kehitykseen. Janus 3, 241-255.

Eräsaari Leena, Julkunen Raija & Silius Harriet (toim.) 1995. Naiset yksityisen ja julkisen rajalla. Vastapaino, Tampere.

Faludi Susan 1994. Takaisku. Julistamaton sota naisia vastaan. Like Kustannus Oy, Helsinki.

Firestone Shulamith 1979. The Dialectic of Sex. The Case for Feminist Revolution. The Women's Press, London.

Haataja Anita 2000. Naiset taloudellisen toimeentulon vakauttajina. Teoksessa Vainio Tiina (toim.) Naisten talouskirja. Gaudeamus, Helsinki. 58-92.

Haataja Anita 2006. Naisten väliset tuloerot kasvussa: Lisää valinnanmahdollisuuksia vai määrätietoisempaa tasa-arvopolitiikka? Teoksessa Moring Anna (toim.) Sukupuolen politiikka. Naisten äänioikeuden 100 vuotta Suomessa. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki. 128-136.

Heinämaa Sara (toim.) 1989. Naisen tieto. Art House Osakeyhtiö, Helsinki.

Henriksson Lea 1994. Caring Women as Active Social Agents – Perspectives on the Occupational Development of Health Work. In Anttonen Anneli (ed.) Women and the Welfare State: Politics, Professions and Practices. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntapolitiikan laitos, Jyväskylä. 75-95.

Holli Anne Maria 1995. Tasa-arvosta ja Troijan hevosista. Feministinen käsitekriittikki ja suomalaisen tasa-arvopolitiikan käytännöt. Naistutkimus - Kvinnoforskning 8:3, s. 14-33.

Holli Anne Maria, Saarikoski Terhi & Sana Elina (toim.) 2002. Tasa-arvopolitiikan haasteet. WSOY, Helsinki.

Holli Anne Maria, Luhtakallio Eeva & Raevaara Eeva (toim.) 2007. Sukupuolten valta/kunta. Poliitiikka, muutos ja vastarinta suomalaisissa kunnissa. Vastapaino, Tampere.

Holli Anne Maria, Luhtakallio Eeva & Raevaara Eeva 2007. Kiintiövastarinta. Teoksessa Holli Anne Maria, Luhtakallio Eeva & Raevaara Eeva (toim.) Sukupuolten valta/kunta. Poliitiikka, muutos ja vastarinta suomalaisissa kunnissa. Vastapaino, Tampere. 87-112.

Holli Anne Maria 2007. Sukupuolikiintiöiden vaikutukset kunnissa. Teoksessa Holli Anne Maria, Luhtakallio Eeva & Raevaara Eeva (toim.) Sukupuolten valta/kunta. Poliitiikka, muutos ja vastarinta suomalaisissa kunnissa. Vastapaino, Tampere. 33-86.

Huhta Liisa & Meriläinen Rosa 2009. Feministin käsikirja. Ajatus Kirjat, Gummerus Kustannus Oy, Jyväskylä.

Husso Marita 2003. Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila. Vastapaino, Tampere.

Husu Liisa, Katainen Elina, Peltonen Eeva, Purra Pia, Raevaara Eeva & Tiukka Liisa (toim.) 1995. Lukukirja Suomen naisille. Gaudeamus, Tampere. (Yhdistys 9: Mieskin on ihminen. s. 100-101)

Irigaray Luce 1991. Love between us. In Cadava Eduardo, Connor Peter & Nancy Jean-Luc (eds) Who Comes After the Subject? Routledge, New York & London. 167-177.

Irigaray Luce 1996. Sukupuolieron etiikka. Gaudeamus, Helsinki. Suom. Pia Sivenius.

Jallinoja Riitta 1983. Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo – Helsinki – Juva.

Jallinoja Riitta 1994. Arvojen ambivalenssit. Teoksessa Andersson Jan Otto, Hautamäki Antti, Jallinoja Riitta, Niiniluoto Ilkka & Uusitalo Hannu. Hyvinvointivaltio ristiaallokossa: arvot ja tosiasiat. WSOY, Porvoo – Helsinki – Juva. 17-58.

Jarva Vuokko 2000. Sukupuolitettu talous – päättymätön luku? Teoksessa Vainio Tiina (toim.) Naisten talouskirja. Gaudeamus, Helsinki. 93-125.

Jokinen Arto 2002. Mihin miehet tarvitsevat tasa-arvoa? Teoksessa Holli Anne Maria, Saarikoski Terhi & Sana Elina (toim.) Tasa-arvopoliitiikan haasteet. WSOY, Helsinki. 240-253.

Jokinen Eeva 2005. Aikuisten arki. Gaudeamus, Helsinki.

Julkunen Raija 1992. Hyvinvointivaltio käännekohtassa. Vastapaino, Tampere.

Julkunen Raija 1994. Esipuhe: suomalainen takaisku? Teoksessa Faludi Susan Takaisku. Julistamaton sota naisia vastaan. Like Kustannus Oy, Helsinki. 7-21.

Julkunen Raija 1994. Julkinen sektori ja sukupuolisopimus. Teoksessa Kalevi Koljonen (toim.) Hyvinvointivaltio ja sukupuolisopimuksen murtaminen. Seminaariesitelmät. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Helsinki. 12-27.

Julkunen Raija 1994. Suomalainen sukupuolimalli – 1960-luku käänteenä. Teoksessa Anttonen Anneli, Henriksson Lea & Nätkin Ritva (toim.) Naisten hyvinvointivaltio. Vastapaino, Tampere. 179-201.

Julkunen Raija 1995. Esping-Andersen ja naiset eli hyvinvointivaltioiden sukupuolistaminen. Janus 3, 274-285.

Julkunen Raija 1995. Feministiseen analyysiin. Teoksessa Eräsaari Leena, Julkunen Raija & Silius Harriet (toim.) Naiset yksityisen ja julkisen rajalla. Vastapaino, Tampere. 15-28.

Julkunen Raija 1995. Julkinen ja yksityinen hyvinvointivaltiossa. Teoksessa Eräsaari Leena, Julkunen Raija & Silius Harriet (toim.) Naiset yksityisen ja julkisen rajalla. Vastapaino, Tampere. 203-213.

Julkunen Raija 1995. Työssäkäyvän äidin julkiset ja yksityiset suhteet. Teoksessa Eräsaari Leena, Julkunen Raija & Silius Harriet (toim.) Naiset yksityisen ja julkisen rajalla. Vastapaino, Tampere. 88-107.

Julkunen Raija 1999. Sukupuoli, työ, hyvinvointivaltio. Teoksessa Lipponen Päivi & Setälä Päivi (toim.) Suomalainen nainen. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki. 79-100.

Julkunen Raija 2004. Hullua rakkautta ja sopimustohtoreita. SoPhi 96, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Juujärvi Soile & Myyry Liisa 2005. Ammatillisen moraaliajattelun kehitys: oikeudenmukaisuudesta huolenpitoon? Teoksessa Pirttilä-Backman Anna-Maija, Ahokas Marja & Myyry Liisa (toim.) Arvot, moraalit ja yhteiskunta. Sosiaalipsykologisia näkökulmia yhteiskunnan muutokseen. Gaudeamus, Helsinki. 70-94.

Kalland Mirjam 2008. Miksi tasa-arvo on tärkeää? Teoksessa Mickwitz Margaretha, von Essen Agneta & Nordgren Elisabeth (toim.) Roolien murtaajat. Tasa-arvokeskustelua 1960-luvulta 2000-luvulle. Gaudeamus, Helsinki. 194-199.

Kallio Timo 2006. Teoreettinen tutkimus ja liiketaloustieteet. Liiketaloudellinen aikakauskirja. vol 55. n:o 4. 510-538.

Kangas Anita 1998. Naisen paikka taidemaailmassa. Teoksessa Parvikko Tuija, Palonen Kari & Eräsaari Leena (toim.) Poliitiikka pois paikoiltaan. Juhlakirja Sakari Hänniselle. Valtio-opin julkaisuja 73. Jyväskylän yliopistopaino, Jyväskylä. 263-273.

Kappeler Susanne 1995. The Will to Violence. The Politics of Personal Behavior. Polity Press, Cambridge.

Kauppi Antti 1992. Aikuiskoulutuksen suunnittelun kehityslinjoja. Valtion painatuskeskus, Helsinki. Valtionhallinnon kehittämiskeskus.

Kilpi Jukka & Sintonen Matti 1985. Liberaali feminisismi: John Stuart Mill (1806 – 1873). Teoksessa Alanen Lilli, Haaparanta Leila & Lumme Terhi (toim.) Nainen, järki ja ihmisarvo. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo - Helsinki – Juva. 205-228.

Koivunen Anu & Liljeström Marianne (toim.) 1996. Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere.

Koivunen Anu & Liljeström Marianne 1996. Kritiikki, visiot, muutos. Teoksessa Koivunen Anu & Liljeström Marianne (toim.) Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere. 9-34.

Koivunen Anu 1996. Emansipaatio. Teoksessa Koivunen Anu & Liljeström Marianne (toim.) Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere. 77-109.

Koivunen Anu 1996. Sorto. Teoksessa Koivunen Anu & Liljeström Marianne (toim.) Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere. 35-76.

Koljonen Kalevi (toim.) 1994. Hyvinvointivaltio ja sukupuolisopimuksen murtaminen. Seminaariesitelmät. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Helsinki.

Kosonen Pekka 1995. Eurooppalaiset hyvinvointivaltiot: yhdentymistä ja hajaantumista. Gaudeamus, Helsinki.

Kuusipalo Jaana 1999. Suomalaiset naiset politiikassa. Teoksessa Lipponen Päivi &

Setälä Päivi (toim.) *Suomalainen nainen*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki. 55-78.

Kuusipalo Jaana 2002. Mikä on se tasa-arvo, jota tasa-arvopolitiikka tavoittelee? Teoksessa Holli Anne Maria, Saarikoski Terhi & Sana Elina (toim.) *Tasa-arvopolitiikan haasteet*. WSOY, Helsinki. 208-220.

Kuusipalo Jaana 2006. Nainen poliitikkona ja poliitikko naisena: Poliitiikan sukupuolittuminen Suomessa. Teoksessa Moring Anna (toim.) *Sukupuolen politiikka. Naisten äänioikeuden 100 vuotta Suomessa*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki. 27-34.

Laitinen Hanne 1998. Tapaustutkimuksen perusteet. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 55. Kuopio.

Lagerspetz Eerik 1998. Poliitiikka ei missään. Utopioista ja utopioiden kritiikistä. Teoksessa Parvikko Tuija, Palonen Kari & Eräsaari Leena (toim.) *Poliitiikka pois paikoiltaan*. Juhlakirja Sakari Hänniselle. Valtio-opin julkaisuja 73. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä. 15-29.

Lehtisalo Liekki 1998. Suomalainen sivistys ja sivistyspolitiikka. WSOY, Porvoo - Helsinki - Juva.

Lehtisalo Liekki & Raivola Reijo 1992. Koulutuspolitiikka. WSOY, Porvoo - Helsinki - Juva.

Lewis Jane (ed.) 1998. *Gender, Social Care and Welfare State Restructuring in Europe*. Ashgate, Aldershot - Brookfield USA - Sydney.

Lipponen Päivi & Setälä Päivi (toim.) 1999. *Suomalainen nainen*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

Lister Ruth 2009. A Nordic Nirvana? Gender, Citizenship, and Social Justice in the Nordic Welfare States. *Social Politics* 16 (2), 242-278.

Luhtakallio Eeva, Raevaara Eeva, Holli Anne Maria & Saari Milja 2007. Sukupuolittunut paikallispolitiikka. Teoksessa Holli Anne Maria, Luhtakallio Eeva & Raevaara Eeva (toim.) *Sukupuolten valta/kunta. Poliitiikka, muutos ja vastarinta suomalaisissa kunnissa*. Vastapaino, Tampere. 243-255.

Lumme Terhi 1985. Naiskysymyksestä Marxin ja Engelsin ajattelussa. Teoksessa Alanen Lilli, Haaparanta Leila & Lumme Terhi (toim.) *Nainen, järki ja ihmisarvo*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo - Helsinki - Juva. 293-349.

Lämsä Anna-Maija & Hautala Taru 2005. Organisaatiokäyttäytymisen perusteet. Edita, Helsinki.

Mandel Hadas 2009. Configurations of Gender Inequality: the Consequences of Ideology and Public Policy. *The British Journal of Sociology*. Volume 60, Issue 4. 693-719.

Masso Iivi Anna 2005. Yksilöllisyys, identiteetti ja oikeudet. Feminismin suhde poliittiseen liberalistiseen humanismiin. Teoksessa Oksala Johanna & Werner Laura (toim.) *Feministinen filosofia*. Gaudeamus, Helsinki. 128-142.

Mead Margaret 1963. Sukupuoli ja luonne kolmessa primitiivisessä yhteiskunnassa. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

Mickwitz Margaretha, von Essen Agneta & Nordgren Elisabeth (toim.) 2008. Roolien murtaajat. Tasa-arvokeskustelua 1960-luvulta 2000-luvulle. Gaudeamus, Helsinki.

Mickwitz Margaretha 2008. 1960 – 2000 – mikä muuttui? Teoksessa Mickwitz Margaretha, von Essen Agneta & Nordgren Elisabeth (toim.) *Roolien murtaajat. Tasa-arvokeskustelua 1960-luvulta 2000-luvulle*. Gaudeamus, Helsinki. 214-268.

Mill John Stuart 1981. Naisen asema. Kustannusosakeyhtiö Librum, Helsinki.

Moisander Johanna 2000. Taloustiede talouspolitiikan apuvälineenä: feministisen taloustieteen näkökulmia suomalaiseen EMU -keskusteluun. Teoksessa Vainio Tiina (toim.) *Naisten talouskirja*. Gaudeamus, Helsinki. 176-195.

Moring Anna (toim.) 2006. Sukupuolen politiikka. Naisten äänioikeuden 100 vuotta Suomessa. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

Mustakallio Sinikka 2006. Suomalaisten naisten äänioikeuden salaisuus. Teoksessa Moring Anna (toim.) *Sukupuolen politiikka. Naisten äänioikeuden 100 vuotta Suomessa*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki. 9-16.

Määttä Anne & Laine Terhi 2010. Kun parisuhde köyhdyttää. Sosiaaliturvan tarveharkinta naisten elämässä. *Naistutkimus – Kvinnoforskning*. 23; 2. 31-42.

Nenola Aili 1999. Suomalainen naistutkimus. Teoksessa Lipponen Päivi & Setälä Päivi (toim.) *Suomalainen nainen*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki. 59-69.

Nikula Paavo 1999. Suomalainen tasa-arvopolitiikka. Teoksessa Lipponen Päivi &

Setälä Päivi (toim.) *Suomalainen nainen*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki. 129-145.

Nätkin Ritva 1997. Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. Gaudeamus, Tampere.

Oksala Johanna & Werner Laura (toim.) 2005. Feministinen filosofia. Gaudeamus, Helsinki.

Orloff Ann Shola & Palier Bruno 2009. The Power of Gender Perspectives: Feminist Influence on Policy Paradigms, Social Science, and Social Politics. *Social Politics* 16 (4), 405-412.

Parvikko Tuija, Palonen Kari & Eräsaari Leena (toim.) 1998. Poliitiikka pois paikoiltaan. Juhlakirja Sakari Hänniselle. Valtio-opin julkiasuja 73. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Pascall Gillian & Lewis Jane 2004. Emerging Gender Regimes and Policies for Gender Equality in a Wider Europe. *Journal of Social Policy*, 33, 3, 373-394.

Petäjaniemi Tuulikki 1998. Naisten ja miesten tasa-arvo – yhteinen etu. Teoksessa Tarkki Jarmo & Petäjaniemi Tuulikki *Tasa-arvo: saavutuksia ja haasteita*. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä. 9-75.

Pietarinen Juhani & Poutanen Seppo 2000. Etiikan teorioita. Gaudeamus, Tampere.

Pietilä Hilikka 2000. Ihmisen talouden koko kuva: kotitalous – viljelytalous – teollinen talous. Teoksessa Vainio Tiina (toim.) *Naisten talouskirja*. Gaudeamus, Helsinki. 126-157.

Pietilä Hilikka 2002. Onko tasa-arvosta muutoksen välineeksi? Tasa-arvopolitiikasta naisten vaikutusvallan vahvistamiseen. Teoksessa Holli Anne Maria, Saarikoski Terhi & Sana Elina (toim.) *Tasa-arvopolitiikan haasteet*. WSOY, Helsinki. 221-239.

Pirttilä-Backman Anna-Maija, Ahokas Marja, Myyry Liisa & Lähteenoja Susanna (toim.) 2005. Arvot, moraalit ja yhteiskunta. Sosiaalipsykologisia näkökulmia yhteiskunnan muutokseen. Gaudeamus, Helsinki.

Pohjonen Soile 2000. Markkinat ja sukupuolitettu ihminen. Teoksessa Vainio Tiina (toim.) *Naisten talouskirja*. Gaudeamus, Helsinki. 161-175.

Pulkkinen Tuija 1998. Postmoderni politiikan filosofia. Gaudeamus, Tampere.

Pulkkinen Tuija 2010. Feministisen tutkimuksen monitieteisyys ja identiteetin kysymys. Naistutkumus – Kvinnoforskning 23, 1. 48-51.

Raevaara Eeva 2007. Naisten asema ja sukupuolten muuttuvat merkitykset kunnallispolitiikassa. Teoksessa Holli Anne Maria, Luhtakallio Eeva & Raevaara Eeva (toim.) Sukupuolten valtakunta. Poliitiikka, muutos ja vastarinta suomalaisissa kunnissa. Vastapaino, Tampere. 113-146.

Raevaara Eeva & Saarikoski Terhi 2002. Mikä nainen, mikä mies? Tasa-arvo ja toimijat eduskunnan kiintiökeskustelussa. Teoksessa Holli Anne Maria, Saarikoski Terhi & Sana Elina (toim.) Tasa-arvopolitiikan haasteet. WSOY, Helsinki. 264-286.

Rantalaiho Liisa 1994. Sukupuolisopimus ja Suomen malli. Teoksessa Anttonen Anneli, Henriksson Lea & Nätkin Ritva (toim.) Naisten hyvinvointivaltio. Vastapaino, Tampere. 9-30.

Riihinen Olavi 1994. Hyvinvointivaltio ja kulttuurin ristiriitaiset arvot. Arvojen taustaa ja yhteyksiä. Janus 3, 290-298.

Ruotsalainen Ritva 1989. Subjekti, jota ei ole. Teoksessa Heinämaa Sara (toim.) Naisen tieto. Art House Osakeyhtiö, Helsinki. 72-101.

Saari Milja 2006. Yksijalkainen tuoli - sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisesta Suomessa. Teoksessa Moring Anna (toim.) Sukupuolen politiikka. Naisten äänioikeuden 100 vuotta Suomessa. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki. 109-117.

Saari Milja 2007. Naiset NPM:n strategisten reseptien toteuttajina kuntatyön arjessa. Teoksessa Holli Anna Maria, Luhtakallio Eeva & Raevaara Eeva (toim.) Sukupuolten valta/kunta. Poliitiikka, muutos ja vastarinta suomalaisissa kunnissa. Vastapaino, Tampere. 207-242.

Saxonberg Steven 2009. Freedom of Choice through the Promotion of Gender Equality. Social Policy & Administration. Vol. 43, No. 6. 666-679.

Silius Harriet 1994. Expressions of Femininities within Structures. In Anttonen Anneli (ed.) Women and the Welfare State: Politics, Professions and Practices. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntapolitiikan laitos, Jyväskylä. 36-51.

Simonen Leila & Kovalainen Anne 1998. Paradoxes of Social Care Restructuring: The Finnish Case. In Lewis Jane (ed.) Gender, Social Care and Welfare State Restructuring in Europe. Ashgate, Aldershot - Brookfield USA - Sydney. 229-255.

Soininvaara Osmo 1994. Tietääkö eduskunta, mitä se on tekemässä naisille ja hyvinvointivaltiolle? Teoksessa Kalevi Koljonen (toim.) Hyvinvointivaltio ja sukupuolisopimuksen murtaminen. Seminaariesitelmät. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Helsinki. 52-54.

Sosiaali- ja Terveysministeriön tiedote 194/2009. Syrjinnästä määrittävän hyvityksen enimmäismäärän käyttöä rajataan.

Viitattu 04.06.2009. <http://www.stm.fi/tiedotteet/tiedote/view/1411986#fi>

Tarkki Jarmo & Petäjaniemi Tuulikki 1998. Tasa-arvo: saavutuksia ja haasteita. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä.

Tarkki Jarmo 1998. Tasa-arvo umpikujassa? Teoksessa Tarkki Jarmo & Petäjaniemi Tuulikki Tasa-arvo: saavutuksia ja haasteita. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä. 77-261.

Tasa-arvo 2010. Sosiaali- ja terveysministeriö 26.01.2010. Viitattu 15.07.2010.

<http://www.stm.fi/tasa-arvo;jsessionid=6597cbcbf6b1631d7dd96a778513>

Tasa-arvobarometri 2008. Sosiaali- ja Terveysministeriön julkaisuja 2008:24. Viitattu 02.06.2009.

http://www.stm.fi/julkaisut/nayta/_julkaisu/1374374#fi

Tesch-Römer Clemens, Motel-Klingebiel Andreas & Tomasik Martin J. 2008. Gender Differences in Subjective Well-Being: Comparing Societies with Respect to Gender Equality. Social Indicators Research, 85: 329-349.

Tienari Janne, Holgersson Charlotte, Meriläinen Susan & Höök Pia 2009. Gender, Management and Market Discourse: The Case of Gender Quotas in the Swedish and Finnish Media. Gender, Work and Organization. Vol. 16 No. 4. 501-519.

Urponen Maija 2009. Mitä naistutkimus on? Minna - Valtakunnallinen naistutkimus- ja tasa-arvoportaali. Viitattu 12.01.2009.

<http://www.minna.fi/minna/naistutkimus/index.htm>

Uusitalo Hannu 1994. Pohjoismaisen hyvinvointivaltion arvot ja käytäntö. Teoksessa Andersson Jan Otto, Hautamäki Antti, Jallinoja Riitta, Niiniluoto Ilkka & Uusitalo Hannu. Hyvinvointivaltio ristiaallokossa: arvot ja tosiasiat. WSOY, Porvoo – Helsinki – Juva. 59-95.

Vainio Tiina (toim.) 2000. Naisten talouskirja. Gaudeamus, Helsinki.

Wichterich Christa 2002. Globalisoitu nainen. Raportteja epätasa-arvon tulevaisuudesta. Like, Helsinki.

Woolf Virginia 1980. Oma huone. Kirjayhtymä, Helsinki.

Östman Ann-Catrin 2000. Joan Scott ja feministinen historiankirjoitus. Teoksessa Anttonen Anneli, Lempiäinen Kirsti & Liljeström Marianne (toim.) *Feministejä - Aikamme ajattelijoita.* Vastapaino, Tampere. 275-294.